

TAMPEREEN YLIOPISTO

Pia Koivunen

Yksityisestä sivistysinnosta
valtion kokeilukouluksi

Viipurin tyttökoulu 1921–1940

Suomen historian sivulaudatur -tutkielma

Tampere 2007

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

KOIVUNEN PIA: Yksityisestä sivistysinnosta valtion kokeilukouluksi – Viipurin tyttökoulu 1921–1940

Sivuainelaudatur, 86 s.

Suomen historia

Syyskuu 2007

Tutkielma käsittelee vuonna 1921 perustetun Viipurin tyttölyseon historiaa 1920- ja 1930-luvuilla suomalaisen koulutuspolitiikan näkökulmasta. Tutkimuksessa selvitetään, miksi Viipurin tyttölyseo perustettiin ja millä tavoin valtion koulutuspolitiikka vaikutti koulun myöhempiin vaiheisiin. Lisäksi pohditaan, millaiseen opetustarpeeseen uusi tyttökoulu Viipurissa vastasi ja ketkä siinä opiskelivat ja opettivat. Koulun vaiheita seurataan aina vuoteen 1940, jolloin se siirtyi sodan seurauksena Tampereelle.

Lähdemateriaalina on käytetty tyttökoulun arkistoaineistoja, painettuja aineistoja, kuten valtiopäiväpöytäkirjoja ja muuta aikalaisaineistoa sekä kahden koulun entisen oppilaan haastatteluja. Aineistoja on tarkasteltu sekä laadullisin että tilastollisin menetelmin.

Viipurin tyttölyseon (myöhemmin Viipurin tyttökoulu) vaiheet nivoutuvat suomalaisessa koulutuspolitiikassa käytyyn yhtenäiskoulukeskusteluun, jossa keskeisellä sijalla oli kysymys koulutuksen tasa-arvoisuudesta. Vallinneen rinnakkaiskoulujärjestelmän tilalle haluttiin saada kaikille suomalaislapsille yhtenäinen opintie. Yhtenäiskoulujärjestelmää testattiin niin sanottujen uusimuotoisten koulujen avulla 1920-luvulta 1950-luvulle. Uusimuotoisista oppikouluista ei kuitenkaan ollut yhtenäiskoulukysymyksen ratkaisijaksi. Ne jäivät lopulta peruskoulun kaukaisiksi edeltäjiksi, sillä yhtenäinen koulujärjestelmä toteutui vasta 1970-luvun peruskoulu-uudistuksen myötä.

Asiasanat: Viipurin tyttölyseo, Viipurin suomalainen tyttökoulu, Viipurin tyttökoulu, koulutuksen historia, yhtenäiskoulu, uusimuotoiset koulut, Viipuri, tyttökoulut.

Sisällys

1. Johdanto	1
Tutkimuskysymys, metodit ja lähteet	1
Suomalaisen koulutuksen alkuvaiheet	3
Tyttöjen koulutus	6
2. Koulun perustaminen ja yksityiskoulun aika 1921–1926	9
Viipurin koulut 1920- ja 1930-luvuilla	9
Uusi tyttökoulu Viipuriin	10
Yksityiskoulun aika 1921–1926	15
3. Valtion kokeilukouluna 1926–1940	23
Uusi koulu vai vanhan jatkumo?	23
Nimien sekamelska	24
Uusimuotoiset koekoulut	26
Koulun arkea	29
Muutosten vuosi 1936	31
Talvisota ja sen vaikutukset	34
4. Tyttökoululaiset 1921–1940	37
Oppilaaksi tyttökouluun	37
Oppilasmäärän vaihtelut	40
Työväestön ja alemman keskiluokan koulu	47
Oppikoulu väylänä sosiaaliseen nousuun	53
Kieli ja uskonto	55
Viipurilaisia vai maalaisia?	57
5. Opettajat ja opetus	60
Yksityisen tyttölyseon opettajat – opetustoimeen Viipurin ulkopuolelta	60
Valtionkoulun opettajat – naisvaltainen opettajakunta	62
Suomalaiskansallista kasvatusta	66
Humanistisia aineita ja kädentaitoja	68
Kielet ja urheilu painotuksina	72
Tyttökoululaisten opintomenestys	75
6. Koulujärjestelmän uudistamisen koekaniini	79
Lähteet	83

1. Johdanto

Tutkimuskysymys, metodit ja lähteet

Tämä sivuainelaudatur -tutkielma tarkastelee vuonna 1921 perustetun *Viipurin tyttölyseon* vaiheita suomalaisen koulutuspolitiikan valossa 1920–1930-luvuilla. Ennen *Viipurin tyttölyseon* perustamista Viipurissa toimi jo ennestään yksi suomenkielinen tyttökoulu ja muutama yhteiskoulu, jotka tarjosivat kansakoulun jälkeistä opetusta tytöille. Pyrin selvittämään, *miksi Viipuriin perustettiin uusi tyttökoulu, ja millainen koulu se oli viipurilaisessa yhteisössään.* Lisäksi pohdin, *millaiseen opetustarpeeseen uusi tyttökoulu Viipurissa vastasi ja ketkä siinä opiskelivat ja opettivat?*

Paikallistason tarkastelun ohella peilaan *Viipurin tyttölyseon* vaiheita suomalaiseen 1920- ja 1930-lukujen koulutuspolitiikkaan ja erityisesti niin sanottuun yhtenäiskoulukeskusteluun. Koulun vaiheiden seuraaminen on osaltaan yhden tietyn koulun historiaa, mutta samalla se kuvastaa myös suomalaisen koulutuspolitiikan tavoitteiden ja ongelmien ilmenemistä. *Viipurin tyttölyseon* tapausesimerkin avulla pyrin tarkastelemaan, *miten valtio suhtautui uusien koulujen perustamiseen 1920-luvulla, mitä niin sanotuilla uusimuotoisilla oppikouluilla pyrittiin saavuttamaan ja mitkä olivat valtion tavoitteet Viipurin tyttölyseon suhteen.* Tällä pyrin lopulta vastaamaan siihen, kuinka suomalaisen koulutuspolitiikan yksi kokeilu onnistui yhden esimerkkitapauksen avulla tutkittuna.

Selvitän *Viipurin tyttölyseon* vaiheet sen perustamisesta 1921 vuoteen 1940, jolloin koulu ensin keskeytyi talvisodan seurauksena ja lopulta siirrettiin kokonaan Tampereelle. Koulun vaiheita voisi seurata sotien jälkeenkkin, sillä epätavalliset olosuhteet loivat koulutuspolitiikalle edelleen uusia haasteita ratkaistaviksi. Olen kuitenkin päätenyt rajaamaan tutkimuksen vain Viipurin aikaan, sillä se muodostaa tarpeeksi rajatun, selkeän kokonaisuuden.

Tutkimusmenetelminä on käytetty sekä tilastollisia että laadullisia metodeja. Esimerkiksi koulun oppilaita ja opettajia on tarkasteltu hyvin pitkälle tilastojen avulla. Tilastoja on hyödynnetty myös opintomenestyksen ja rangaistuskäytäntöjen selvittämisessä. *Viipurin tyttölyseota* vertaillaan jonkin verran samana vuonna perustettuun *Turun tyttölyseoon*, jonka

historia on monilta osin tutkittavan koulun kaltainen. Koulun perustamiseen liittynyttä keskustelua ja koulun opetusta on sen sijaan tutkittu lähinnä laadullisin keinoin.

Tutkimuksen ensikädenlähteinä toimivat Hämeenlinnan ja Mikkelin maakunta-arkistoissa sijaitsevat *Viipurin tyttökoulun* ja *Viipurin tyttökoulu Oy:n* arkistot. Nämä kokoelmat kattavat melko hyvin koulun pari kymmenvuotisen historian. Arkistoaineiston ohella koulun painetut vuosikertomukset ovat olleet tutkimuksen selkärankana. Arkistoaineistoja on kerätty myös Kansallisarkistosta kouluhallituksen kokoelmasta, joista on tarkasteltu lähinnä valtion koulutuspoliittisia linjoja.

Painettuihin lähteisiin kuuluvat valtiopäivien pöytä- ja asiakirjakokoelmat, viralliset tilastot sekä asetuskokoelmat. Aikalaismielipiteitä on selvitetty viipurilaisista sanomalehdistä. Lehtiaineiston rinnalla koulutukseen ja kasvatukseen liittyvä aikalaikirjallisuus on antanut kuvaa siitä, miten aikalaiset, erityisesti koulutuspolitiikkaan liittyneet toimijat, tähän aihepiiriin suhtautuivat. Ajankuvan hahmottamiseksi on käytetty myös kahta koulun entisen oppilaan haastattelua. Muisteluaineistolla en pyri jäljittämään koulun historiaan liittyviä faktoja, vaan lähestymään 1920–1930-luvun koulumaailmaa sen kokeneiden ihmisten perspektiivistä. On selvää, että vuosikymmenten aikana muistot ja kokemukset saattavat unohtua ja niihin tulee erilaisia kerrostumia. Tästä huolimatta haastattelut ovat hedelmällistä aineistoa, sillä ne kertovat siitä, mitä kouluajoista on jäänyt päällimmäisenä, merkittävimpana mieleen.

Tärkeimmät työssä käytetyt tutkimukset ovat Kyösti Kiuasmaan *Oppikoulu 1880–1980* (1981) ja *Oppikoulun järjestysmuotokysymys 1920- ja 1930-luvuilla* (1971), Jari Salmisen, Jukka-Pekka Pietiäisen ja Jouko Teperin *Yksityisoppikoulujen historia 1872–1977* (1995) sekä kasvatustieteilijä Liisa Ketosen tutkimukset tyttöjen opetuksesta *Suomen tyttöoppikoulut autonomian aikakaudella* (1977) ja *Suomen tyttöoppikoulut itsenäisyyden aikana peruskoulujärjestelmään siirtymiseen asti* (1980). Myös Maija Paakkisen 2006 keväällä ilmestynyt pro gradu -tutkielma *Viipurin tyttölyseon ja tyttökoulun oppilaat 1921–1939. Oppilaiden sosiaalinen tausta ja koulun oppilasalue* on ollut tutkimukselle tärkeänä tukena. Viipurin osalta olen tukeutunut kaupungin historiasta 1970–1980-luvuilla kirjoitettuihin kokoelmateoksiin.

Suomalaisen koulutuksen alkuvaiheet

Suomessa koulutus oli pitkään ylimpien kerrosten yksinoikeus. 1800-luvun kansanopetuksen alkuun asti koulutusta annettiin pääosin aatelistolle, porvaristolle ja papistolle. Myös maantieteellisesti koulutus oli epätasaisesti jakautunut kattaen muutaman suurimman kaupungin.

Yksi ensimmäisistä suomalaisista koulukaupungeista oli Viipuri, jonne perustettiin keskiajalla roomalaiskatolisen kirkon kaupunki- ja luostarikoulu. Sitä seurasivat uskonpuhdistuksen ajan triviaali- ja katedraalikoulut 1500-luvulla, kymnaasi eli lukio 1600-luvulla sekä 1700-luvulla perustettu normaalikoulu ja koko Suomen ensimmäinen naisoppilaitos, saksankielinen tyttökoulu. 1700-luvun lopulla syntyivät myös kansakouluja edeltäneet pitäjänkoulut. Kansa- ja oppikoulujen kehityksen aika taas sijoittui 1800-luvulle.¹

Yleiseurooppalainen kansallisuusaatteen vahvistuminen näkyi Suomen koulutuspolitiikassa 1840-luvulta lähtien kolmella tavalla. Ensinnäkin koulut alkoivat siirtyä kirkon hallinnasta julkisen hallinnon alaisuuteen.² Toiseksi suomalaiskansallinen liike pyrki edistämään kansanopetusta. Myös alimpien kansankerrosten lapset haluttiin saada sivistyksen äärelle, mikä tarkoitti esimerkiksi Viipurissa suomalaisen kansakoulun³ syntyä. Aluksi kansanopetus oli kuitenkin luonteeltaan varsin epämääräistä ja suunnittelematonta eikä se ollut mahdollista kaikille lapsille. Järjestäytynyt kansakoulu syntyikin vasta vuoden 1866 kansakouluasetuksen jälkeen.⁴

Kolmas muutos liittyi koulujen opetuskieliin. Useiden kaupunkien saksankielinen opetus väheni ruotsinkielisen opetuksen vahvistuessa. Tämä näkyi erityisen hyvin Viipurissa, jossa ruotsin kielen käyttö viipurilaisissa sivistyskodeissa alkoi lisääntyä 1840-luvulla. Näin ollen oli luonnollista, että koululaitoksen kieleksi tuli ruotsi. Ruotsalaistumistrendi näkyi useissa kouluissa opetuskielen osittaisina muutoksina tai koko koulun muuttumisena ruotsinkieliseksi. Esimerkiksi Viipurin viisivuotinen saksankielinen *Töcherschule zu Wiburg* -niminen tyttökoulu muutettiin vuoden 1841 asetuksella ruotsinkieliseksi tyttökouluksi.⁵

¹ Nissilä 1978, 223; Nissilä 1958, 201–203.

² Lampinen 1998, 32; Nissilä 1981, 445, 448.

³ Kansakoulu oli 6-vuotinen oppilaitos, joka jakautui 2-vuotiseen alakansakouluun ja 4-vuotiseen yläkansakouluun.

⁴ Nissilä 1981, 445, 448.

⁵ Nissilä 1981, 439, 442.

Ruotsin kielen rinnalla lisää vaikutusvaltaa kaupungissa sai venäjän kieli, sillä venäläisväestön lisääntyessä ja venäläisten kauppiaiden asettuessa asumaan kaupunkiin venäläisten kansakoulujen perustaminen tuli tarpeelliseksi.⁶

Edellä mainitut muutokset kielissä liittyivät kaupungin väestökehitykseen. Varsinaiset kansallisuusliikkeen ajamat kielelliset tavoitteet kohdistuivat suomen kieleen ja sen aseman vahvistamiseen koulutuksessa. Taistelu suomenkielisen opetuksen puolesta ajoittui 1800-luvun loppupuoliskolle ja siinä, kuten yleisestikin suomalaisen koulutuspolitiikan kehityksessä, vaikutti kaksi suuntausta. Johan Vilhelm Snellmanin edustama hegeliläinen sivistysfilosofia lähti siitä, että suomalaisen kulttuuriperinnön luominen edellytti suomen kielen saattamista hallinnon ja sivistyksen kieleksi. Lähtökohtaisesti yhteiskunnan perusyksiköksi nähtiin samaa kieltä puhuva ja samoja tapoja noudattava kansa, joka muodosti yhtenäisen valtion. Snellman kannatti koko kansan sivistämistä, mutta pääpaino oli sivistyneistön koulutuksella.⁷

Snellmanista poiketen hänen aikalaisensa Uno Cygnaeus piti myös alempien kansankerrosten kouluttamista tärkeänä ja korosti opetuksessa käytännön toiminnan kasvattavia vaikutuksia. Cygnaeuksen kasvatusteoriat pohjautui ajatukseen persoonallisuuden kokonaisvaltaisesta kehittämisestä humanismin hengessä. Opetuksen tuli seurata lasten luonnollista kehityskulkua ja liittyä heidän omaan elämänpiiriinsä. Cygnaeus oli aikaansa edellä suunnitellensa kansakoulua koko kansan pohjakouluksi.⁸

Kansallisuusaatteen siivittämänä syntyi paitsi suomalainen kansakoulu, myös suomalainen oppikoulu⁹. Ensimmäiset suomenkieliset oppikoulut perustettiin Jyväskylään (1858), Kuopioon ja Hämeenlinnaan (1873).¹⁰ Ratkaisevana tekijänä uudenaikaisen oppikoulun syntymiselle oli vuoden 1872 koulujärjestys, joka jakoi poikaoppikoulut kahteen ryhmään: lyseoihin ja reaalikouluihin. Lyseoiden tarkoituksena oli tarjota tieteellisen sivistyksen perusta niille, joiden suunnitelmissa oli jatkaa opintietään yliopistossa. Reaalikoulut taas jatkoivat

⁶ Nissilä 1981, 452–453.

⁷ Lampinen 1998, 33–36.

⁸ Lampinen 1998, 33–36.

⁹ Oppikoulu oli 5–9-vuotinen koulu, jonne pyrittiin joko valmistavan koulun tai kansakoulun 4:n luokan jälkeen. Oppikoulu koostui 5–6-vuotisesta keskikoulusta ja 3-vuotisesta lukiosta.

¹⁰ Lampinen 1998, 37.

kansakoulun kurssia ja antoivat oppilailleen valmiuksia koulutuksen jatkamiseen ammattikouluissa.¹¹

Suomalaisen oppikoulun kehitys toi Viipuriin suomalaiset oppikoulut 1870-luvun puolenvälin jälkeen.¹² Ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu oli vuonna 1879 perustettu *Viipurin Klassillinen lyseo*. Koulun perustamista ajoi *Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura* ja koulua voidaan pitää yhtenä suomalaisen oppikoulun puolesta käydyn nationalistisen kulttuuritaistelun tuloksena. Nimensä mukaisesti lyseon opetus noudatti klassisten lyseoiden opetussuunnitelmaa ja tarjosi oppilailleen latinaan ja humanistisiin tieteisiin nojanneen sivistyksellisen perustan. Reaalilyseoiden käytännöllisempää linjaa edusti Viipurissa vuonna 1891 perustettu neljäloukkainen suomenkielinen oppikoulu *Viipurin Suomalainen Reallilyseo* (myöh. *Viipurin Suomalainen lyseo*), jossa alkeisluokilla annettiin opetusta ammattikouluihin siirtymistä ja käytännön elämää varten. Lukioluokat sen sijaan valmistivat yliopistoon, lähinnä luonnontieteellis-matemaattiselle uralle.¹³

Ensimmäiset oppikoulut oli tarkoitettu pojille, mutta pian tytöillekin avautui mahdollisuus opintojen jatkamiseen kansakoulun jälkeen. Kansallisuusaatteen rinnalla 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun koulutuspolitiikassa eli voimakkaana vaatimus myös naisten oikeudesta koulutukseen. Viipurissa naisten koulutusta pyrki edistämään vuonna 1881 toimintansa aloittanut *Viipurin suomalainen tyttökoulu*.¹⁴ Tyttöjen kouluun pääsyä edisti myös yhteiskasvatuksen aate, joka oppikouluihin pyrkineiden kasvaneen lukumäärän ohella herätti 1880-luvulla kysymyksen yhteiskoulujen perustamisesta. Viipurissa yhteiskoulun perustamista puuhasi *Viipurin Naisyhdistys* ja vuonna 1898 *Viipurin Yhteiskoulu* (myöh. *Vanha Yhteiskoulu*) pääsi aloittamaan toimintansa.¹⁵

1900-luvun alussa oppikouluihin pyrkineiden määrät olivat kasvaneet sellaisiin mittasuhteisiin, että voitiin jo puhua oppilaiden tulvasta. Viipurin koulut eivät enää kyenneet tarjoamaan riittävästi paikkoja tulijoille, ja useina syksyinä pääsykokeissa kouluihin hyväksytyjä oppilaita jouduttiin tilanpuutteen vuoksi jättämään koulujen ulkopuolelle. Valtio ei kuitenkaan ollut kovin aktiivinen uusien koulujen perustamisessa, vaan esimerkiksi

¹¹ Nissilä 1981, 453–454.

¹² Nissilä 1981, 439, 442, 456, 460.

¹³ Nissilä 1981, 455–459.

¹⁴ Nissilä 1981, 460.

¹⁵ Nissilä 1981, 462–463.

Viipurissa vuosina 1900–1920 perustetut oppikoulut olivat kaikki yksityisiä hankkeita. Vuonna 1906 alkunsa sai *Uusi Yhteiskoulu* ja vuonna 1913 perustettiin yksityinen poikakoulu, *Viipurin Realikoulu*. Näiden perinteisten oppikoulujen lisäksi Viipurissa aloitti vuonna 1917 toimintansa *Karjalan Maanviljelyslyseo*, joka lukion oppimäärän ohella opetti ammattiaineita, kuten karjanhoitoa, puutarhanhoitoa, metsänhoitoa ja maatalouden liikeoppia.¹⁶

Seuraavat suuremmat muutokset Suomen koulumaailmaan toi maan itsenäistyminen vuonna 1917. Tsaarin alaisuudesta vapautuminen heikensi venäjän kielen asemaa, mikä johti venäläisten koulujen vähenemiseen entisestään. Itsenäistyminen mahdollisti suomalaisen koulutusjärjestelmän uudistuspyrkimykset. Uudistusten toteuttamista hidastivat kuitenkin pitkään näkemyserot koulutuksen tavoitteista.¹⁷ Läpi 1920- ja 1930-luvujen suomalaisessa koulutuspoliittisessa keskustelussa olivat vastakkain rinnakkaiskoulujärjestelmän ja yhtenäiskoulun kannattajat. Edelliset olivat vallinneen koulujärjestelmän kannalla, jossa yhtä aikaa eli kaksi rinnakkaista järjestelmää: toinen sivistyneistölle, toinen rahvaalle. Jälkimmäiset taas kannattivat koulun yhtenäistämistä kaikille yhteiseksi järjestelmäksi, jossa kansakoulu olisi toiminut pohjakouluna oppikouluihin ja lukioon.¹⁸

Tyttöjen koulutus

Viipurin lääni eli niin sanottu Vanha Suomi poikkesi muusta Suomesta koulujärjestelmän näkökulmasta. Ensinnäkin kun muu Suomi toimi Ruotsin vallan aikana vuonna 1724 annetun koulujärjestyksen mukaisesti, vaikutti Viipurin läänissä Venäjältä periytynyt vuoden 1804 koulujärjestys. Tämä ero näkyi esimerkiksi siinä, että viipurilaisissa koulussa tarjoutui tytöille jo hyvin varhain mahdollisuus koulutukseen. Toiseksi saksalaisella koulujärjestelmällä oli Viipurissa suuri merkitys.¹⁹ Saksalaisvaikutukset ajoittuvat vuoden 1710 jälkeiseen aikaan, jolloin Viipuri muun Vanhan Suomen ohella päätyi Ruotsin valtapiiristä Venäjän keisarikunnan alaisuuteen. Tämä merkitsi sitä, että virkakielenä käytetty ruotsi vaihtui saksaan, joka oli käytössä venäläisten hallitsemassa Baltiassa. Kaupungin kouluelämässä saksalaiset vaikutukset huipentuivat 1780-luvulla Katariina II:n aikana, jolloin Viipurin ja muiden Itämeren kaupunkien koululaitokset alistettiin Pietarin saksalaisen kouluhallinnon

¹⁶ Nissilä 1981, 457–459, 462–463.

¹⁷ Sarva 1918, 8–9.

¹⁸ Kiuasmaa 1982, 217; Ahonen 2003, 54, 68–69.

¹⁹ Ketonen 1977, 10–11; Wilkama 1938, 25–27.

alaisuuteen.²⁰ Vuoteen 1812 asti Viipuri muun Vanhan Suomen mukana kuului Tarton yliopistopiiriin, vuodesta 1812 lähtien Porvoon Tuomiokapitulini ja vuosina 1814–1819 Suomen Yleisten Oppilaitosten Järjestelykomission alaisuuteen.²¹

Tyttöjen oli mahdollista opiskella viipurilaisissa kouluissa jo 1600-luvulla. Ensimmäiset varsinaiset tyttökoulut, jotka olivat saksalaisia ja lähinnä porvariston tarpeita varten perustettuja kouluja, syntyivät 1700-luvun lopulla.²² Näissä kouluissa seurattiin keskieurooppalaisia uusia kasvatusvirtauksia. Tyttökoulut olivat aluksi maksuttomia eikä oppilaiden sisäänottoa säädelty sosiaalisen taustaan mukaan, kuten muissa vastaavissa kouluissa.²³ 1800-luvulla Viipurissa toimi kolme saksalaista tyttökoulua.²⁴ Samaan aikaan saksalaisten tyttökoulujen kanssa perustettiin myös ruotsalaisia tyttökouluja. Ensimmäinen ruotsinkielinen tyttökoulu, *Svenska Fruntimmerskolan i Viborg*, aloitti Viipurissa 1788.²⁵

Valtion ylläpitämiä tyttöoppikouluja alettiin perustaa 1840-luvulla. Ne olivat ruotsinkielisiä, säätyläisperheiden tytöille tarkoitettuja oppilaitoksia. Suuri muutosvaihe tyttöjen koulutuksessa ajoittui 1800-luvun toiselle puoliskolle, jolloin syntyivät yksityiset suomenkieliset tyttökoulut ja valtiokin alkoi kehittää tyttöjen koulusta vuosisadan lopulla. Ensimmäinen suomalainen tyttökoulu perustettiin vuonna 1864 Jyväskylään. Vuoden 1885 asetuksella kaikki tyttökoulut muutettiin viisiluokkaisiksi ja valtio otti osan yksityisistä tyttökouluista haltuunsa. Tyttöjen vaatimukset oppikouluun hyväksytyksi tulemiseen poikkesivat pojille asetetuista vaatimuksista. Tyttöjen perhetaustat olivat tarkemmassa syynissä poikiin verrattuna. Heidän tuli osata äidinkieltä ohella myös toisen kotimaisen kielen alkeita, tyttöjen lukukausi- ja kirjoittautumismaksut olivat poikien vastaavia suuremmat ja tyttöjen kouluun ottamisikäraja oli korkeampi (pojilla 9v., tytöillä 11v.). Olennaisin ero poikien oppikouluihin oli kuitenkin se, että tyttökoulut eivät tarjonneet mahdollisuutta ylioppilastutkinnon suorittamiseen eikä tytöillä siis ollut tietä yliopisto-opintoihin.²⁶

²⁰ Kuujo 1985, 130–131.

²¹ Ketonen 1977, 121.

²² Kuujo 1985, 130; Ketonen 1977, 11.

²³ Ketonen 1977, 121.

²⁴ Nissilä 1981, 444–445.

²⁵ Ketonen 1980, 40.

²⁶ Ketonen 1977, 18–25, 62–67, 121. Vuodesta 1870 lähtien naiset alkoivat hakea erivapausteitse pääsyä yliopistoon ja vuosisadan loppua kohti hakemusten määrä kasvoi jatkuvasti. Ketonen 1977, 62–67; Korppi-Tommola 1984, 149.

Merkittävimmät muutokset tyttöjen koulutuksessa tapahtuivat 1800–1900-lukujen taitteessa, jolloin naiset saivat muodollisesti samat oikeudet ja mahdollisuudet opiskeluun miehiin verrattuna. Samaan aikaa koulutusta uudistettiin yleisestikin. Oppikoulun rinnalle perustettiin ammattikouluja ja opistotasoisia oppilaitoksia. Oppitavoitteita yhtenäistettiin, ja vuonna 1926 naiset kelpuutettiin valtion virkoihin.²⁷

Viipurissa suomenkielisten tyttöjen koulutustarpeisiin vastasi neljän vuosikymmenen ajan vuonna 1881 perustettu *Viipurin Suomalainen tyttökoulu*. Yksityisenä toimintansa aloittanutta neljäluokkaista koulua johti vuoteen 1915 Alina Renfors. Muutaman yksityisen vuoden jälkeen suomalainen tyttökoulu otettiin valtion haltuun vuonna 1886 ja se muuttui 5-luokkaiseksi keskikouluksi, 6-luokkainen siitä tuli vuonna 1920.²⁸ Ensimmäisinä toimintavuosinaan tyttökoulu ei tarjonnut mahdollisuuksia lukioluokkien suorittamiseen. Luvan jatko-opiston perustamiseen koulu sai kuitenkin jo kymmenisen vuotta perustamisensa jälkeen, vuonna 1892. Jatko-opisto toteutui seitsemän vuoden kuluttua, vuonna 1899, kun tyttökoulun rehtori Renfors perusti koulun yhteyteen suomenkielisen jatko-opiston, jonka ensisijaisena tarkoituksena oli kouluttaa opettajattaria. Mahdollisuus yliopisto-opintoihin valmistautumiseenkin koulussa oli, sillä koulu toimi alusta asti kaksilinjaisena mahdollistaen molemmat tiet tyttöjen työuralle. Vuonna 1915 Jatko-opiston nimi muutettiin Viipurin naisopistoksi ja vuonna 1925 se lakkasi kokonaan olemasta *Viipurin suomalaisen tyttökoulun* muuttuessa *Viipurin tyttölyseoksi*, 9-luokkaiseksi ylioppilastutkintoon tähtääväksi oppilaitokseksi.²⁹

²⁷ Korppi-Tommola 1984, 144, 146.

²⁸ Nissilä 1981, 460–461; Ketonen 1980, 45.

²⁹ Ketonen 1980, 45; Viipurin Suomalainen Jatko-opisto – Viipurin Naisopisto 1899–1925, 442–444, 446.

2. Koulun perustaminen ja yksityiskoulun aika

Viipurin koulut 1920- ja 1930-luvuilla

Viipurin koulujen määrä lisääntyi 1920- ja 1930-luvuilla, ja ne suomalaistuivat hyvää vauhtia ruotsalaisten koulujen määrän vähetessä.³⁰ Itsenäisyyden kahtena ensimmäisenä vuosikymmenenä Viipurissa toimi yhteensä 10 suomenkielistä oppikoulua, joiden joukkoon mahtui niin poikaoppikouluja ja tyttökouluja kuin yhteiskoulujakin. Pojille tarkoitettuja oppikouluja olivat valtion koulut *Viipurin suomalainen lyseo* (vuodesta 1930 *Viipurin kaksoislyseo*), ja *Viipurin Klassillinen lyseo* sekä vuonna 1913 perustettu yksityinen *Viipurin Realikoulu*. Viimeksi mainitusta muodostettiin 1921 yhdessä maanviljelys- ja kauppakoulujen kanssa *Viipurin Realikoulu, Maanviljelys- ja Kauppalyseo* niminen koulukompleksi, joka tarjosi lukiosivistyksen lisäksi käytännön opetusta maanviljelys- ja kaupalliselle alalle.³¹

Tyttökouluista vanhin oli vuonna 1881 toimintansa aloittanut *Viipurin Suomalainen tyttökoulu*, joka sai seurakseen *Viipurin tyttölyseon* vuonna 1921 ja *Viipurin II tyttökoulun* vuonna 1936.³² Viipurissa ehti toimia ennen sotia neljä yhteiskoulua: *Viipurin yhteiskoulu (Vanha Yhteiskoulu)* 1898, *Uusi Yhteiskoulu* 1905, *Talikkalan yhteiskoulu* 1926 ja *Uuraan Yhteiskoulu* 1932. Sodan aikana vuonna 1943 toiminnan aloitti vielä *Viipurin Yhteislyseo*, joka sodan päätyttyä jatkoi toimintaansa *Simpeleellä*.³³

Suomenkielisten koulujen lisäksi Viipurissa toimi vielä 1920–30-luvuilla kaupungin vanhin oppikoulu, ruotsinkielinen lyseo, *Svenska Lyceum i Wiborg* (1874), johon vuonna 1932 liitettiin ruotsinkielisten oppilaiden vähenemisen vuoksi ruotsalainen tyttökoulu. Ainoa itsenäisyyden ajalla Viipurissa toiminut venäläinen koulu oli Venäläinen Realilyseo (*Realnoje utšilištše*). Tämän 8-luokkaisen yhteiskoulun oli perustanut Viipurin kreikkalaiskatolinen seurakunta valtioneuvostolta vuonna 1918 saamallaan päätöksellä. Oppikoulujen ohella Viipurissa toimi erilaisia ammattikouluja ja -opistoja.³⁴

³⁰ Kiuasmaa 1982, 231, 234.

³¹ Nissilä 1978, 231, 234–235.

³² Nissilä 1978, 235–237.

³³ Nissilä 1978, 239–241.

³⁴ Nissilä 1978, 241–243; Nissilä 1958, 207.

Uusi tyttökoulu Viipuriin

Itsenäistymisen jälkeisen vuosikymmenen aikana suomalaisia oppikouluja leimasi kaksi erityispiirrettä. Ensinnäkin oppikoulun käyminen yleistyi huimasti 1920-luvulla. Samalla se myös laajeni sosiaalisesti. Ylä- ja keskiluokan rinnalle oppikouluihin tulivat työläislapset. Toiseksi tyttöjen osuus oppikoululaisista kasvoi nopeasti yli poikien osuuden. Tyttöjen määrä ylitti poikaoppilaiden määrän vuonna 1910.³⁵ Viipurissa erityistä huomiota sai tyttöjen määrän lisääntyminen oppikouluihin hakijoiden joukossa.³⁶ Se viritti keskustelun uuden tyttökoulun perustamisen tarpeesta *Viipurin Suomalaisen tyttökoulun* rinnalle. Tyttöoppilaiden määrä oli lisääntynyt huimasti eivätkä tyttökoulu ja Viipurin yhteiskoulut enää kyenneet tarjoamaan paikkoja kaikille kouluihin hyväksytyille.

Karjalan Aamulehti kertoi syksyllä 1921 sivuillaan oppikoulujen sisäänottomääristä ja totesi, ettei yhteenkään viipurilaiseen oppikouluun ollut voitu ottaa kaikkia pääsytkinnon läpäisseitä. Pahiten tästä ongelmasta kärsi tyttöjen opetus. Kevään ja syksyn 1921 aikana *Viipurin suomalaiseen tyttökouluun* oli pyrkinyt 250 oppilasta, joista 67 oli hyväksytty kouluun ensimmäiselle luokalle. Suuresta oppilasmäärästä johtuvan tilanahtauden takia ensimmäiselle luokalle voitiin kuitenkin ottaa vain pieni osa hyväksytyistä.³⁷ Koko maan tilanteeseen verrattuna Viipuri ei ollut poikkeus. Hyväksytyjä jäi tilanpuutteen vuoksi koulujen ulkopuolella monissa muissakin suurissa kaupungeissa.³⁸ Suurimmat viipurilaiset lehdet, *Karjalan Aamulehti* ja *Karjala*, ottivat kantaa uuden tyttökoulun perustamiseen syyskuussa 1921. *Karjalan Aamulehti* kirjoitti syyskuun ensimmäisen päivän numerossaan:

Tilanne kaupunkimme ainoassa tyttökoulussa on nyt kehittynyt sille asteelle, että mitä pikaisimmat ja radikaalisimmat toimenpiteet ovat välttämättömiä. Koulu, jonka oppilasluku kohoaa melkein kuuteensataan ja jonka kuuden vakinaisen luokan ohella on yhdeksän rinnakkaisluokkaa, on mahdotonta enää tarjota tilaa muuta kuin pyrkijöitten vähäiselle prosentille. [...] Sikäli kuin tiedämme, tajutaan kouluhallituksessa tilanne täydelleen ja siellä ollaan hyväksyvällä kannalla ehdotukseen nähden, että kaupunkiimme perustettaisiin uusi tyttökoulu. [...] Kiinnitämme kouluhallituksen ja valtioneuvoston vakavan huomion esittämäämme asiaan, joka vaatii niin pikaista ratkaisua, että koulutyö uudessa tyttökoulussa voitaisiin aloittaa jo tänä syksynä. Ja vielä kerran sanottuna, on perustettava uusi tyttökoulu,

³⁵ Kaarninen 1995, 148–149; SVT, IX Oppikoulut 37–40, 1910–1914 ; SVT IX Oppikoulut 41–47, 1914 –1921.

³⁶ Ks. esim. *Karjala* 1.9.1919, 3 ”Oppikoulut”; *Karjala* 2.9.1919, 3, ”Koulutyön alkaessa”; *Karjala* 1.9.1920, 2, ”Koulujen lukukauden alku”.

³⁷ *Karjalan Aamulehti* 1.9.1921, 3, ”Viipurin suomenkieliset oppikoulut”; SVT, IX Oppikoulut, 48–54, 1921–1928; Vanhempainkokouksen pöytäkirja 15.9.1921, Cd1 Muut pöytäkirjat, MMA.

³⁸ Kaarninen 1995, 155.

rasittamatta enää millään tavoin entisen tyttökoulun johtaja- ja opettajavoimia rinnakkaisluokilla.³⁹

Karjala taas otti pääkirjoituksessaan 3.9.1921 kantaa pääkaupunkiseudun lehdissä virinneeseen keskusteluun oppikoulujen liiallisesta perustamisesta. Kirjoituksen mukaan varsinkin yksityisiä oppikouluja oli perustettu liian heppoisin perustein, vailla todellisia taloudellisia ja sivistyksellisiä elinmahdollisuuksia. Lehti muistutti samalla kuitenkin siitä, että kouluja oli perustettu maantieteellisesti katsoen varsin epätasaisesti. *Karjalan* mukaan kouluja oli perustettu summittaisesti pienille paikkakunnille, kun taas suuret kaupungit olivat jääneet paitsi kouluista, joille olisi ollut todellista tarvetta.⁴⁰

Hallitus on järjestänyt tässä maassa kaikennäköisiä asioita, mutta koulujen sijoittaminen on ollut sattuman varassa. Niitä on kirkonkylissä, tehdaspaikoissa, suurempien asemien läheisyydessä j.n.e., aivan lähelläkin toisiansa. Mutta samalla ovat *suuret kaupungit* jääneet liian vähille kouluille. Niin on käynyt Helsingissä ja vielä suuremmassa määrin *Viipurissa*.⁴¹

Viipurin tilanteesta *Karjala* oli samaa mieltä *Karjalan Aamulehden* kanssa. Kaikkein hälyttävimmässä tilassa oli tyttöjen opetus.

Huutavin on uuden suomalaisen *tyttökoulun* tai yleensä *tyttöopiston* tarve. Suomalaiseen tyttökouluun oli näet yli 200 pyrkijää, joista 22 voitiin vastaanottaa. Mainitussa koulussa on jo niin paljon rinnakkaisluokkia, ettei koulurakennukseen enää voida uusia mitenkään sijoittaa. Siten on jouduttu nykyiseen tilanteeseen, joka on aivan mahdoton. Noista parista sadasta hyljätystä ei sovi yhtä ainoatakaan muihin tšekäläisiin kouluihin, sillä ne ovat jo ennestään ylen täydet. Niidenkin on ollut pakko käännättää moni pyrkijä pois, joten pula käy sitä vaikeammaksi. Voi arvata, miten suurta ja oikeutettua mielihapaa tällainen asiantilan on omiansa synnyttämään vanhemmissa, joilla on toki oikeus vaatia yhteiskunnalta tässä suhteessa tarpeellista huolenpitoa. Parannusta ei voi lykätä enää ensi vuoteen, vaan on kouluhallituksen heti ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin. Opettajat ja vanhemmat kääntykööt kouluhallituksen puoleen, joka kai ilman muuta ymmärtää, että pikainen apu on välttämätön.⁴²

Kouluhallituksen suunnalta ei kuitenkaan tullut toivottua aloitetta, eikä lohduttomalta näyttänyt tilanne saanut tarvittavaa käännettä. Uuden tyttökoulun perustaminen näytti jäävän haaveeksi. Tässä vaiheessa paikallinen aktiivisuus heräsi. Joukko aktiivisia ja lastensa sivistämistä tärkeänä pitäneitä vanhempia ryhtyi syyskuun 1921 aikana toimeen ja kutsui

³⁹ *Karjalan Aamulehti* 1.9.1921, 2, ”Uuusi Tyttökoulu perustettava Viipuriin”.

⁴⁰ *Karjala* 3.9.1921, 1, ”Olot Viipurissa”.

⁴¹ *Karjala* 3.9.1921, 1, ”Olot Viipurissa”. Kursiivit alkuperäiset.

⁴² *Karjala* 3.9.1921, 1, ”Olot Viipurissa”. Kursiivit alkuperäiset.

Karjalan Aamulehdessä ja *Karjalassa* julkaistulla ilmoituksella koolle vanhempainkokouksen.⁴³

Vanhempainkokouksessa koulutilanteesta syntyi vilkas keskustelu, jonka aikana päädyttiin pohtimaan erilaisia vaihtoehtoja koulusta ylijääneiden oppilaiden opetuksen järjestämiseksi. Kokous päättyi kahteen vaihtoehtoon: joko perustettaisiin rinnakkaisluokkia *Suomalaiseen tyttökouluun* tai perustettaisiin kokonaan uusi koulu.⁴⁴ Kokous valitsi keskuudestaan väliaikaisen toimikunnan, joka ryhtyi selvittämään eri vaihtoehtojen toteutumismahdollisuuksia ja järjestelemään yleiskokousta, koska ”tällainen suuri asia vaatii suurempaa kannatusta ja tukea”.⁴⁵

Toimikunta ryhtyi nopeasti toimeen ja sai jo muutaman päivän päästä koolle yleiskokouksen, jossa kouluasiaa puitiin edelleen. Väliaikainen toimikunta oli selvittänyt, että *Suomalaisen tyttökoulun* yhteyteen oli mahdotonta perustaa rinnakkaisluokkia, ”koska koulu on muutenkin jo kuormitettu”. Toimikunta ehdotti kokoukselle kokonaan uuden koulun perustamista, sillä toiveita kouluhuoneiston saamisellekin oli. Kokous teki päätöksen koulun perustamisesta, ja hanketta asetettiin edelleen kehittämään edellisessä kokouksessa valittu toimikunta, jolle annettiin vapaat kädet toimia parhaaksi katsomallaan tavalla. Lisäksi kokouksessa päätettiin kannatusyhdistyksen perustamisesta koulun ylläpitokustannusten kattamiseksi.⁴⁶

Koulun perustava kokous kutsuttiin koolle 16.10.1921. Läsnä olleet 20 henkilöä päättivät yksimielisesti perustaa uuden tyttökoulun ja osakeyhtiön tukemaan sen toimintaa. Kokouksessa koululle valittiin johtokunta, jossa käytännössä jatkoivat toimintaansa jo väliaikaisessa toimikunnassa työskennelleet henkilöt.⁴⁷ Koulun nimeksi tuli *Uusi Tyttökoulu* ja sen tueksi perustetun osakeyhtiön nimeksi *Uusi tyttökoulu Oy*.⁴⁸ Koulun nimi ehti kuitenkin vielä muuttua ennen varsinaisen koulutoiminnan aloittamista. ”Koska johtokunnan tietoon oli tullut ja samasta asiasta oli eräs koulumies huomauttanut, että uudempi muoto tällaisia oppilaitoksia perustettaessa on Tyttölyseo. Tämän johdosta päätettiin Uusi Tyttökoulu

⁴³ *Karjalan Aamulehti* 14.9.1921, 1; *Karjala* 14.9.1921, 1.

⁴⁴ Vanhempainkokouksen pöytäkirja 15.9.1921, Cd1 Muut pöytäkirjat, MMA.

⁴⁵ Vanhempainkokouksen pöytäkirja 15.9.1921, Cd1 Muut pöytäkirjat, MMA.

⁴⁶ Vanhempainkokouksen pöytäkirja 18.9.1921, Cd1 Muut pöytäkirjat, MMA.

⁴⁷ Tyttökoulun perustavan kokouksen pöytäkirja 16.10.1921, Cd1 Muut pöytäkirjat, MMA.

⁴⁸ Johtokunnan kokouksen pöytäkirja 17.10.1921, Cd1 Muut pöytäkirjat, MMA. *Uusi Tyttökoulu Oy*:stä on lähteissä käytössä virallisen nimen lisäksi kaksi nimeä: **osakeyhtiö** ja **kannatusyhdistys**. Tässä työssä käytetään molempia termejä.

muuttaa Tyttölyseoksi.”⁴⁹ Koulun nimeksi tuli siis *Viipurin tyttölyseo*. Lokakuun 1921 aikana koulun valtiolta saama koulurakennus remontoitiin ja koululle valittiin johtajatar ja opettajat.⁵⁰

Koulun avajaisilaisuus pidettiin 1.11.1921 juuri remontoitulla koululla. Opettajien, oppilaiden, heidän vanhempiensa ja koulun johtokunnan lisäksi avajaisjuhlaan osallistui valtion, kaupungin ja kirkon edustajia: läänin maaherra, kaupungin pormestari sekä poliisimestari. Lisäksi juhlassa kuultiin tervehdyksiä muista viipurilaisista kouluista. Lääninrovasti K. R. Jauhiainen piti juhlapuheen ja koulun johtokunnan puolesta pastori J. Virtanen selosti koulun perustamisvaiheita. Johtajatar Fiina Miettinen kertoi puolestaan koulun lukusuunnitelmasta ja lausui oppilaat lämpimästi tervetulleiksi uuteen kouluun.⁵¹

Uuteen tyttökouluun otettiin vuoden 1921 syksyllä 85 oppilasta.⁵² Näistä 43 oli hyväksytty *Viipurin Suomalaiseen tyttökouluun* eikä heidän tarvinnut enää pääsyttökintoa suorittaa. Tämän lisäksi kouluun pyrki 51 oppilasta, joista hyväksyttiin 40. Kouluun siirtyi muista oppikouluista 2, ja lukukauden aikana otettiin vielä 2 uutta oppilasta. Yhteensä ensimmäisen vuoden aikana oppilaita oli siis 87, joista 3 erosi lukuvuoden aikana.⁵³

Koulun ulkopuolelle jääneiden oppilaiden lukumäärä vaihtelee hieman eri lähteissä. *Karjalan Aamulehden* mukaan syksyllä *Viipuriin Suomalaiseen tyttökouluun* hyväksytyistä koulun ulkopuolelle jäi 38 oppilasta. Syyskuun 15. päivänä pidetty koulusta poisjääneiden oppilaiden vanhempainkokous ilmoitti kuitenkin pöytäkirjassaan, että ulkopuolelle jääneitä olisi ollut 100. Koulun ensimmäisen toimintavuoden jälkeen laadittu johtokunnan vuosikertomus taas kertoo luvuksi 85, samoin kuin *Viipurin suomalaisen tyttökoulun* rehtorin allekirjoittama lista kouluun hyväksytyistä, mutta tilanpuutteen vuoksi hylätyistä oppilaita.⁵⁴

⁴⁹ Johtokunnan kokouksen pöytäkirja 26.10.1921, Cd1 Muut pöytäkirjat, MMA.

⁵⁰ Johtokunnan kokouksen pöytäkirjat 21.10.1921 ja 26.10.1921, Cd1 Muut pöytäkirjat, MMA.

⁵¹ *Karjalan Aamulehti* 2.11.1921, 2, ”Uuden oppikoulun avajaiset Wiipurissa”; *Karjala* 2.11.1921, 3, ”Viipurin tyttölyseo”; *Maakansa* 2.11.1921, 3, ”Uuden tyttökoulun avajaiset”; *Kansan Työ* 2.11.1921, 1, ”Wiipurin Uusi Tyttökoulu (Tyttölyseo)”. Ruotsinkielinen viipurilaislehti *Wiborgs Nyheter* ei noteerannut koulun avajaisia rivilläkään. Ks. *Wiborgs Nyheter* 2.11.1921.

⁵² *Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1921–1922*, Db1 vuosikertomuskonseptit, MMA.

⁵³ Bh1 Sisään pääsykuulustelujen tuloluettelot 1921–1925, MMA; *Viipurin suomalaisen tyttökoulun rehtorin Hellä Putkisen allekirjoittama lista kouluun hyväksytyistä, mutta tilanpuutteen takia hylätyistä*, MMA.

⁵⁴ *Karjalan Aamulehti* 1.9.1921, 3, ”Viipurin suomenkieliset oppikoulut”; Vanhempainkokouksen pöytäkirja 15.9.1921, Cd1 Muut pöytäkirjat, MMA; Johtokunnan vuosikertomus toiminta-ajalle 15.9.1921–30.8.1922, Cd1 Muut pöytäkirjat 1921–1928, MMA; Ea Muilta oppilaitoksilta saapuneet kirjeet 1921, 1923, 1924, MMA.

Lukumäärän vaihtelu saattaa selittyä sillä, että kahteen viimeiseen lukuun on laskettu myös ne tytöt, jotka ovat jääneet Viipurin yhteiskoulujen ulkopuolelle. Toisaalta johtokunnan pöytäkirjoissa ja vuosikertomuksessa mainitaan nimenomaisesti, että oppilaat eivät olleet mahtuneet tyttökouluun. Toisena syynä lukumäärän ristiriitoihin voi olla se, että lehdissä ilmoitetut tiedot sisäänpääsy- ja pyrkijämäärästä olivat puutteelliset tai niissä mainittiin sekä kesän että syksyn alussa kouluihin pyrkineet. Kolmas vaihtoehto on se, että alkuvaiheessa koulua perustamaan kokoontuneet vanhemmat halusivat mahdollisimman korkealla koulusta poisjääneiden oppilaiden lukumäärällä osoittaa, että koulu todella oli tarpeen ja sen vuoksi laskivat ehkä mukaan sellaisiakin oppilaita, joita ei ollut hyväksytty tyttökouluun.

Paikalliset lehdet seurasivat tyttökoulun perustamista julkaisemalla sekä omia kirjoituksiaan että koulun perustamista edistävän toimikunnan raportteja ja ilmoituksia asian edistymisestä. Aktiivisimmin koulun vaiheita seurasi edistyspuolueen lehti *Karjalan Aamulehti*, joka raportoi koulun vaiheista syksyn aikana kahdeksan kertaa. Koulusta uutisoivat ja sen perustamiseen liittyneeseen keskusteluun osallistuivat myös nuorsuomalainen *Karjala* sekä ruotsinkielinen *Wiborgs Nyheter*. Kouluhankkeen toteutumiseen uskoi vahvimmin *Karjalan Aamulehti*, kun taas *Karjala* oli asiassa lievemmillä kannalla ja piti koulun perustamiseen liittyneitä alkuhankaluuksia liian suurina yksityisen tahon hoidettavaksi. Maalaisliittolainen *Maakansa* ja työläisille suunnattu *Kansan Työ* eivät osallistuneet keskusteluun uuden koulun perustamisesta, vaan tyytyivät pelkästään uutisoimaan koulun avajaisjuhlasta 1.11.1921.⁵⁵

Vajaassa kahdessa kuukaudessa kokoon kyhätty tyttökoulu oli aikanaan paikallisen aktiivisuuden voimannäyte. Se oli osoitus talkoohengestä ja halusta varmistaa epäoikeudenmukaista kohtelua saaneiden lasten koulunkäynti. Enemmistö koulua puuhanneista vanhemmista edusti sosiaaliselta taustaltaan ylä- tai keskiluokkaa, mikä todennäköisesti antoi heille paremmat edellytykset koulun perustamiseen verrattuna esimerkiksi työläis- tai talonpoikaistaustaisiin henkilöihin. Ylä- ja keskiluokan vanhemmat olivat myös usein työläis- ja talonpoikaistaustaisia innokkaampia lastensa kouluttajia ja siksi he olivat hyvin edustettuina koulun perustajien joukossa.⁵⁶ Näiden vanhempien joukossa ei

⁵⁵ Ks. *Karjalan Aamulehti* syyskuu 1921; *Karjala* syyskuu 1921; *Wiborgs Nyheter* syyskuu 1921; *Maakansa* syyskuu 1921; *Kansan Työ* syyskuu 1921.

⁵⁶ Muistitiedossa koulun perustajiksi on tarjottu myös filosofian tohtori Jaakko Pärssistä vaimoineen. Arkistoaineistot ja aikalaislehdistö kertovat kuitenkin toista tarinaa. Jaakko ja Hilja Pärssinen perustivat kyllä oppikoulun Viipuriin, mutta kyseessä oli vuonna 1926 perustamisluvan saanut *Talikkalan Yhteiskoulu*, ei *Viipurin tyttölyseo*. Helmi Laitisen haastattelu 1980; Suomen yksityiskoulujen digitaalinen matrikkeli [<http://www.yksityiskoulut.fi/matrikkeli/viipurintalikkalan.htm>]; Nissilä 1958, 221–222.

ollut kuitenkin yhtään kouluasioihin perehtynyttä ammattilaista, joka olisi osannut suoralta kädeltä ryhtyä toimiin ja antaa neuvoja muille. Koulua perustamaan ryhtynyt väliaikainen toimikunta joutui hyvin lyhyessä ajassa ”opettelemaan koulun perustamista”. Johtokunnan vuosikertomus kuvaa vapaaehtoisten kokemuksia yhteisestä urakasta vaikeuksineen:

Vaikka meillä alussa ei ole ollut käyttövaroja muuta kuin ne muutamat kymmenet markat joita kokouksen osanottajilta kannettiin, niin olemme siitä huolimatta uskaltaneet rohkeasti astua eteenpäin, siinä varmassa vakaumuksessa että yhteinen asia, varoista huolimatta menee onnellisesti läpi, ja ainakin tämä ensimmäinen vuosi on kulunut hyvin, siihen on osaltaan vaikuttanut se, että kaikki perustamistyöt, asiakirjat ja Helsingin matkat ovat tehdyt melkein ilmaiseksi. Opettajat ovat olleet varsin pienillä palkoilla ja eihän muutoin olisi voitu yrittääkään ellei näin olisi kaikki olleet uhrautuvaisia yhteisen asian eduksi.⁵⁷

Viipurin tyttölyseon perustaminen ei ollut mikään poikkeuksellinen tapaus 1920-luvun alun Suomessa, sillä yksityisten oppikoulujen yleisin perustamissyö oli juuri aloitteellisten vanhempien halu saada taatuksi lapsilleen oppikoulusivistys. Koulun perustaminen saattoi olla joskus laajemmankin ryhmän hanke. Esimerkiksi suomalaiskansalliset ja maataloudelliset yhdistykset olivat yksityisoppikouluja tutkineen Pietiäisen mukaan usein aloitteentekijöinä kouluja perustettaessa.⁵⁸ Valtio oli haluton laajentamaan oppikoululaitosta kovin paljoa, minkä vuoksi yksityisten oppikoulujen merkitys 1900-luvun alun Suomen oppikouluverkon kehityksessä oli hyvin suuri.⁵⁹

Yksityiskoulun aika 1921–1926

Lyhyellä varoitusajalla alkuun saadun koulun ensimmäinen lukuvuosi aloitettiin ymmärrettävästi tavallista myöhemmin. Marraskuun ensimmäisenä päivänä vietettyjen juhlallisten avajaisten jälkeisenä päivänä aloitettiin varsinainen koulutyö. Alkusyösyn menetetty työaika otettiin kiinni pidentämällä syyslukukautta loppupäästä, vähentämällä lupapäiviä ja lomiam sekä jatkamalla koulunkäyntiä keväällä muita kouluja pidempään. Syyslukukausi päättyi 23.12.1921, kun se normaalioloissa olisi päättynyt jo 20.12. Kevätlukukausi taas alkoi normaalisti 9.1.1922, mutta päättyi hiukan tavallista myöhemmin 3.6.1922.⁶⁰

⁵⁷ Johtokunnan vuosikertomus toiminta-ajalle 15.9.1921–30.8.1922, Cd1 Muut Pöytäkirjat 1921–1928, MMA.

⁵⁸ Pietiäinen 1995, 90, 98.

⁵⁹ Salminen 2002, 290.

⁶⁰ Karjalan Aamulehti 2.11.1921, 2, ”Uuden oppikoulun avajaiset Viipurissa”; Vuosikertomus 1921–1922, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA.

Viipurin tyttölyseon ensimmäinen vuosi kului koulun perustan luomisessa, mikä konkretisoitui valtioneuvostolta 4. toukokuuta 1922 saadun virallisen perustamisluvan myötä. Kun kouluhallitus⁶¹ vielä hyväksyi tyttölyseon lukusuunnitelman saman kuukauden 24. päivänä ja ohjesäännön 6.7. olivat koulun asiat virallisen hyväksymisen osalta hyvällä mallilla.⁶² *Viipurin tyttölyseo* perustettiin 9-luokkaiseksi oppilaitokseksi, jonka tarkoituksena oli kuuden keskikoululuokan jälkeen tarjota yliopistoon halukkaille tytöille vielä kolmen vuoden lukio-opetus. Ensimmäisen lukuvuoden lopussa toukokuussa 1922 hyväksytyissä koulun ohjesäännöissä *Viipurin tyttölyseon* tehtävät ja johto määriteltiin seuraavasti:

Tyttölyseo on Viipurin kaupungissa sijaitseva 9:än luokkainen yliopistoon johtava suomenkielinen oppikoulu, jonka tarkoituksena on oppikoulusivistyksen jakaminen paikkakunnan ja sen ympäristön tyttönuorisolle. Tätä tarkoitusta silmällä pitäen ylläpitävät koulua ”Uusi tyttökoulu O/Y” valitsema johtokunta, johtaja, opettajakunta ja opettajat.⁶³

Uusi Tyttökoulu Oy:n johtokunnan tehtäviin kuuluivat koulun talouden hoitaminen, johtajan ja opettajien virkaan ottaminen ja virasta erottaminen, opettajien palkkauksesta päättäminen, lomien ja virkavapaan myöntäminen opettajille sekä virkatodistuksen antaminen johtajalle. Johtokunnan toimiin kuului lukusuunnitelman ja tuntijaon tarkastaminen ja niiden lähettäminen kouluhallituksen hyväksyttäväksi. Johtokunnan käsissä oli myös oppilaiden lukukausimaksuista päättäminen ja vapaaoppilaspaikkojen⁶⁴ myöntäminen.⁶⁵

Vapaaoppilaspaikkojen myöntämiseen vaikutti myös lukuvuonna 1922–1923 toimintansa aloittanut koulun vanhempainneuvosto. Vanhempainneuvoston tehtäviin kuuluivat koulun asioiden hoitaminen ja sen toiminnan tarkkailu sekä yhteydenpito kouluhallitukseen koulua koskevissa asioissa.⁶⁶ Vanhempainneuvostoon tuli vuosittain yhden kahden henkilön muutoksia, mutta pääpiirteissään samat henkilöt pysyivät pitkään toimissaan.

⁶¹ Kouluhallitus (vuoteen 1918 Koulutoimen yllähallitus) oli valtioneuvoston ja opetusministeriön alainen elin, joka johti ja valvoi oppi- ja kansakoulujen opetus- ja kasvatustoimintaa sekä vapaata valistustoimintaa. Vuosina 1917–1924 kouluhallituksen päällikkönä toimi Mikael Soininen ja hänen jälkeensä vuoteen 1942 Oskari Mantere. Puupponen 1934, 68; Ketonen 1980, 14.

⁶² Vuosikertomus 1921–1922, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA.

⁶³ Koulun ohjesäännöt 1922, Ha1, MMA.

⁶⁴ Vapaaoppilaat oli vapautettu koulun lukukausimaksuista kokonaan. Kokonaan vapautettujen lisäksi johtokunta saattoi vapauttaa oppilaan myös osittain maksuista.

⁶⁵ Viipurin tyttölyseon ohjesäännöt, Ha1 koulun ohjesäännöt, MMA.

⁶⁶ Vuosikertomus 1922–1923, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA; Asetus vanhempainneuvostosta ja opettajaneuvostosta 10.3.1924, Puupponen 1945, 76–77.

Vanhempainneuvostolla oli yksityiskoulun aikana vähemmän päätösvaltaa ja merkitystä kuin johtokunnalla.⁶⁷

Yksityisenä kouluna *Viipurin tyttölyseon* ylläpidosta huolehtiminen kuului koulun perustaneelle osakeyhtiölle. *Uusi Tyttökoulu Oy* kykenikin suurelta osin kattamaan koulun ylläpitokustannukset, jotka koostuivat enimmäkseen opettajien palkkakuluista, koulun lämmityksestä ja valaistuksesta. Kustannuksia tuli myös koulutilan vuokraamisesta ja kaluston hankkimisesta.⁶⁸ Kannatusyhdistykselle tuloja toi ”valistusta harrastavien kaupunkilaisten” vuosittainen tuki, lähinnä kannatusyhdistyksen osakkeet, jotka muodostivat melko suuren osan koulun budjetista.⁶⁹ Toinen suuri tuloerä muodostui oppilaiden lukukausimaksuista, jotka olivat yksityiskoulun aikana 300–350 markkaa oppilaalta. Lukukausimaksu ei ollut aivan pieni menoerä varsinkaan alempien luokkien lasten vanhemmille. Esimerkiksi maataloustyöläismiehen keskimääräinen vuosipalkka vuonna 1921 oli 7 550 markkaa, naisen vastaava palkka 4 688 markkaa. Maitolitra maksoi samana vuonna keskimäärin 2 markkaa, perunat runsaat 3 markkaa, margariini 22 markkaa ja naudanliha 10 markkaa kilolta.⁷⁰ Vuoden koulumaksut veivät siis suuren osan vanhempien vuosituloista, mikä varmasti laittoi lasten koulutuksen vakavaan harkintaan.

Kannatusyhdistyksen omien tulojen lisäksi koulun perustamiseen ja ylläpitoon liittyneitä kustannuksia katettiin Viipurin kaupungin myöntämän avustuksen turvin. Kaupungin avustuksella kunnostettiin muun muassa koulun saamia tiloja.⁷¹ Kannatusyhtiön alkupääoma oli 25 000 mk ja kaupungilta saatu avustus 12 000 mk.⁷² Nämä varat eivät kuitenkaan pitkään riittäneet koulun ylläpitoon, ja siksi tyttölyseon ensimmäisiä vuosia leimasi jatkuva epätietoisuus koulun jatkomahdollisuuksista. Ratkaisuksi koulun talouden turvaamiseksi johtokunta päätti anoa tyttölyseolle valtionapua.⁷³

Vuonna 1919 yksityisoppikoulujen valtionavusta annetun lain mukaan valtio myönsi yksityisille oppilaitoksilla taloudellista avustusta joko määräaikaisesti tai jatkuvasti näiden

⁶⁷ Pietiäinen 1995, 83.

⁶⁸ Johtokunnan vuosikertomus toiminta-ajalle 15.9.1921–30.8.1922, Cd1 Muut pöytäkirjat 1921–1928, MMA.

⁶⁹ Vuosikertomus 1921–1922, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA.

⁷⁰ Suomen tilastollinen vuosikirja 1922, 270; Suomen tilastollinen vuosikirja 1923, 249.

⁷¹ Vuosikertomus 1921–1922, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 24.

⁷² Vuosikertomus 1921–1922, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA.

⁷³ Vuosikertomus 1921–1922, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA.

toimittua vähintään kaksi vuotta. Avustuksen laatu määräytyi sen mukaan, kuinka hyvin kyseinen oppilaitos täytti valtionavun saamisen ehdot. Näiden ehtojen mukaan valtionapua anovan koulun tuli olla aidon sivistystarpeen vaatima ja koulun oppilasluvun tuli olla riittävän suuri. Juuri perustettujen oppikoulujen aloittavilla luokilla tuli olla vähintään 40 oppilasta ja pitempään toimineilta kouluilta vaadittiin keskimäärin vähintään 16 oppilasta luokkaa kohden. Koululla oli myös oltava kouluhallituksen vahvistama lukusuunnitelma ja ohjesääntö, riittävät opetusvälineet ja tarpeellinen määrä päteviä opettajia. Koulun oli apua hakiessaan annettava kouluhallitukselle selvitys taloudellisesta tilastaan ja valtioavun ehtojen täyttymisestä. Näistä ehdoista pidettiin tiukkaa lukua, mutta poikkeuksiakin tapahtui. Tilanteen salliessa valtioneuvosto saattoi myöntää valtionapua kouluille, jotka eivät näitä ehtoja täyttäneet, jos ne kuitenkin tuottivat toiminnallaan arvokasta hyötyä maan opetustoimelle.⁷⁴ Valtionapu oli vuodessa 6 000–8 000 markkaa luokkaa kohti ja 4 500–6 500 markkaa rinnakkaisluokkaa kohti.⁷⁵ *Viipurin tyttölyseo* sai valtionapunsa poikkeuksellisesti jo toisena toimintavuotena, mikä käytännössä tarkoitti, että sitä pidettiin tärkeänä hankkeena.

Kun päätös koulun perustamisesta oli tehty syksyllä 1921, kunnostettiin sille koulutiloiksi varsin nopealla tahdilla entisen Venäläisen realikoulun talo, joka sijaitsi Hovioikeudenkadulla aivan Viipurin keskustan tuntumassa.⁷⁶ Vaikka tilat koululle järjestyivät ensimmäisellä kerralla kohtalaisen helposti, oli tilojen saaminen jatkossa yksi *Viipurin tyttölyseon* alkuvuosien suurimmista ongelmista.

Koulun toisena toimintavuotena oppilasmäärä kasvoi 61 oppilaalla, opettajakunta lisääntyi ensimmäisen vuoden viidestä opettajasta kymmeneen. Toisen vuoden alussa ehdittiin jopa hieman kertailla edellisen vuoden asioita, jotka olivat jääneet muutamissa aineissa edellisen lukuvuoden lyhyiden vuoksi kertaamatta.⁷⁷ Lukukaudella 1922–23 tyttölyseossa suoritettiin koulun ensimmäinen yleinen koulutarkastus. Kouluneuvos U. S. Nyström seurasi ja tarkkaili koulun oppilaita, opettajia ja opetusta joulukuussa 1922 neljän päivän ajan.⁷⁸ Tyttölyseo sai tarkastajalta hyvin myönteisen arvion.

⁷⁴ SA n:o 30/1919; Pietiäinen 1995, 81–82.

⁷⁵ Pietiäinen 1995, 83.

⁷⁶ Johtokunnan vuosikertomus toiminta-ajalle 15.9.1921–30.8.1922, Cd1 Muut pöytäkirjat 1921–1928, MMA.

⁷⁷ Vuosikertomus 1922–1923, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA.

⁷⁸ Vuosikertomus 1922–1923, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA.

Ei tietääkseni ole maassamme koskaan aikaisemmin tapahtunut, että toista vuotta toiminnassa ollut oppikoulu olisi kahdelle alkuluokalle koonnut niin suuren nuorison paljouden. Niinkuin hyvin tunnetaan on syynä oppilasmäärän runsauteen ollut tilanpuute tšekäläisessä suomalaisessa tyttökoulussa. On näin ollen selvää, että *uuden tyttöopiston perustaminen on ollut kipeän tarpeen vaatima ja täysin oikeutettu*. Tyttölyseo asustaa sattumalta vapaaksi joutuneessa venäläisessä koulutalossa. Sen käytettäväksi luovutetut huoneet ovat uudelleen maalatut ja korjatut ja vastaavat nyt ulkonaiseen asuunsa nähden sangen korkeita vaatimuksia. Opetusvälineitäkin on sen verran koossa, että niillä kahtena ensi vuonna tullaan hyvin toimeen.⁷⁹

Koulutarkastajan käynnillä oli huomattava merkitys koululle ja sen maineelle niin kouluhallituksen kuin Viipurin muiden koulujen silmissä. Arvio oli erityisen tärkeä myös siksi, että yksityisenä koulun tyttölyseolla ei ollut samanlaista turvaa valtion omiin kouluihin verrattuna, ja näin ollen sen kykyjä ja mahdollisuuksia antaa opetusta ei automaattisesti hyväksytty kouluhallituksessa.

Tyttölyseon toinen toimintavuosi oli merkittävä myös siksi, että koulun hakema väliaikainen valtionapu astui voimaan keväällä 1923. Valtioneuvosto myönsi koulun varsinaisille luokille 7 000 markkaa ja rinnakkaisluokille 5 000 markkaa luokkaa kohden. Koulun taloudellinen tilanne näytti muutenkin hyvältä, sillä edelliseltä vuodelta ei ollut jäänyt velkoja. Valtion myöntämä väliaikainen apu riitti muiden tulojen kanssa peittämään koulun ylläpitokulut ja talous oli näin vakaalla pohjalla.⁸⁰ Seuraavien kolmen lukuvuoden aikana vuosina 1923–1926 *Viipurin tyttölyseon* toiminta vakiintui eikä suuria muutoksia tapahtunut. Koulun oppilasmäärät kasvoivat, opettajakunta vakiintui ja koulu otti paikkansa tarpeellisena viipurilaisena tyttöoppilaitoksena. Syyskuussa 1923 alkaneen kolmannen lukuvuoden alusta lähtien koulun taloudellinen asema oli turvattu vakinaisen valtioavun ansiosta.⁸¹

Täysin ongelmitta koulu ei kuitenkaan saanut toimia. Tilojen saaminen koululle oli toisena vuotena aluksi epävarmaa, sillä koulun tiloina ensimmäisen vuoden ajan toiminut rakennus oli päätetty remontoida *Viipurin Suomalaisen lyseolle*. Valtioneuvoston päätöksellä tyttölyseo sai kuitenkin majoilla rakennuksessa vielä vuoden verran. Remontin ajan tyttölyseon käytössä oli rakennuksen kolmas kerros, josta se muutti remontin edistyessä kevätlukukaudella 1923 talon

⁷⁹ Tarkastuspöytäkirja 12.12.1922, Cd1 Yleistarkastusten pöytäkirjat 1922, MMA. Kursiivi PK.

⁸⁰ Pöytäkirja johtokunnan kokouksesta 12.2.1923, Cd1 Muut pöytäkirjat, MMA; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 3.

⁸¹ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 3–4.

ensimmäiseen kerrokseen.⁸² Vuosikertomuksessa kiiteltiin valtioneuvoston päätöstä koulutilan saamisesta, mutta todettiin remontin hieman häirinneen koulun toimintaa.⁸³

Hovioikeudenkadun koulutalon remontin valmistuttua ja *Viipurin suomalaisen lyseon* siirryttyä siihen *Viipurin tyttölyseo* sijoitettiin suomalaisen lyseon entisiin tiloihin Possenkatu⁸⁴ 7:ään. Tämäkään koulurakennus ei ollut täysin tyydyttävä eikä tiloiltaan riittävä, sillä saman talon tiloja käytti myös *Viipurin suomalainen tyttökoulu*, jonka rinnakkaisluokat majailivat rakennuksen toisessa kerroksessa. Vuosikertomuksen mukaan koulut työskentelivät kaikessa sovussa ja rauhassa, vaikka ahdasta olikin. Tyttökoulut käyttivät vuorotellen yhteistä rukoussalia. Muutoin tilat eivät olleet yhteiskäytössä – koulut käyttivät jopa omia porraskäytäviä.⁸⁵

Epävarmuus ja muuttaminen rasittivat myös kannatusyhtiön johtokuntaa, joka ryhtyi pohtimaan erilaisia ratkaisuja koulun tulevaisuuden turvaamiseksi. Realistisina vaihtoehtoina johtokunta näki joko koulun luovuttamisen valtiolle tai oman koulutalon rakennuttamisen. Näistä vaihtoehtoista johtokunta toivoi ensimmäisen toteutuvan.⁸⁶ Tähän oli kaksi syytä. Ensiksikin koulun johtokunta oli kuullut valtioneuvoston suunnitelmista perustaa Viipuriin uusi tyttöoppikoulu kahden jo olemassa olleen lisäksi. Johtokunta perusteli *Viipurin tyttölyseon* valtiollistamista sillä, ettei Viipurissa ollut tarvetta täysin uudelle koululle. Viipurin lähistöön oli perustettu uusia oppikouluja, joten johtokunnan arvion mukaan kaksi tyttöoppilaitosta Viipurin kaupungissa riittivät hyvin oppilaiden tarpeisiin.⁸⁷

Toisena syynä johtokunnan haluan luovuttaa koulu valtiolle oli se, ettei *Uusi Tyttökoulu Oy:n* johtokunnalla riittänyt loputtomiin voimavaroja koulun ylläpitämiseen. Periaatteessa koululla ei ollut suuria ongelmia. Ensimmäistä vuotta lukuun ottamatta koulun taloudellinen tilanne oli hyvä. Velkoja ei ollut, kannatusyhdistys oli hankkinut koululle laajan kaluston ja opetusvälineistön ja saanut vakiinnutettua koulun toiminnan. Suuri ongelma oli kuitenkin

⁸² Vuosikertomus 1921–1922, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA; Vuosikertomus 1922–1923, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA.

⁸³ Vuosikertomus 1922–1923, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA.

⁸⁴ 1930-luvulla kadunnimien muuttamisen yhteydessä Possenkadusta tuli Tuomikirkonkatu.

⁸⁵ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 3–4.

⁸⁶ Pöytäkirja johtokunnan kokouksesta 30.5.1924, Cd1 Muut pöytäkirjat 1921–1928, MMA; Johtokunnan vuosikertomus Viipurin tyttölyseon toiminnasta 1923–1924, Cd1 Muut pöytäkirjat 1921–1928, MMA; Johtokunnan vuosikertomus 1924–1925, Cd1 Muut pöytäkirjat 1921–1928, MMA.

⁸⁷ Viipurin tyttökoulun johtokunnan kirjeet kouluhallitukselle joulukuussa 1924, Da1 kirjekonseptit ja -jäljennökset 1921–1935, 1940, MMA.

oman koulurakennuksen uupuminen, sillä tonttipulan vuoksi koulurakennusta vaikeaa saada. Lisäksi näin suuren rakennushankkeen arveltiin vievän koulun talouden ongelmiin.⁸⁸ Koulun johtokunta lähestyi valtioneuvostoa koulun valtiollistamisasiassa vuonna 1924. Valtio ei kuitenkaan osoittanut kiinnostustaan tyttölyseon ottamiseen valtion haltuun johtokunnan asettamilla ehdoilla. Johtokunta ei tässä vaiheessa suostunut tinkimään vaatimuksistaan eikä tilanne edennyt tätä pidemmälle.⁸⁹

Koulun johtokunnan oli siis ryhdyttävä pohtimaan oman koulutalon hankkimista. Johtokunta kääntyi kaupunginvaltuuston puoleen, joka suhtautui koulurakennushankkeeseen myönteisesti. Koululle luvattiin suurehko tontti Koivistontien ja Niilonkadun risteyksestä. Hanke oman koulutalon saamiseksi innosti oppilaita ja heidän vanhempiaan rahan keruuseen. Tähän tarkoitukseen perustettiin kaksi kerran viikossa kokoontunutta ompeluseuraa, omansa sekä oppilaille että heidän vanhemmilleen. Syyslukukauden lopulla ompeluseurojen työskentely oli tuottanut sen verran tulosta, että ne järjestivät myyjäiset joulukuun kuudentena päivänä. Tilaisuudesta saatiin voittoa reilut 4 000 markkaa. Myyjäisten lisäksi muutamat oppilaat järjestivät luokanvalvojiensa johdolla pienempiä maksullisia iltamia ja luovuttivat näistä kertyneet tulot uuden koulurakennuksen kassaan. Nämä varat olivat kuitenkin kuin pisara meressä. Suurimman rahoitusosuuden, lainan, saaminen oli vaikeaa ja siksi rakennusprojekti lykkääntyi jälleen.⁹⁰

Johtokunta jatkoi neuvottelujaan valtioneuvoston ja kouluhallituksen kanssa. Kun valtioneuvosto ei taipunut johtokunnan esittämiin tarjouksiin, suostuivat kunnioitettavan työn koulun parissa tehneet johtokunnan jäsenet lopulta luopumaan perustamastaan koulusta kalustoineen ja tarvikkeineen täysin ilmaiseksi vuonna 1926. He toivoivat kuitenkin, että koulu säilyisi sellaisenaan, 9-luokkaisena tyttökouluna, ja että Viipuriin suunnitteilla olleen uuden tyttökoulun pohjaksi otettaisiin *Viipurin tyttölyseo*.⁹¹

Aivan täysin koulun johtokunnan toiveet koulumuodon säilymisestä eivät toteutuneet. Valtio suostui koulun lunastukseen omilla ehdoillaan, jotka muuttivat tyttölyseon uusimuotoiseksi 4-

⁸⁸ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1925–1926, 3.

⁸⁹ Pöytäkirja johtokunnan kokouksesta 30.5.1924, Cd1 Muut pöytäkirjat 1921–1928, MMA; Johtokunnan vuosikertomus Viipurin tyttölyseon toiminnasta 1923–1924, Cd1 Muut pöytäkirjat 1921–1928, MMA; Johtokunnan vuosikertomus 1924–1925, Cd1 Muut pöytäkirjat 1921–1928, MMA.

⁹⁰ Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1924–1925, 3–4; Johtokunnan kokouksen pöytäkirja 15.9.1924, Cd1 Muut pöytäkirjat 1921–1928, MMA.

⁹¹ Viipurin tyttökoulun johtokunnan kirjeet kouluhallitukselle joulukuussa 1924 ja 9.3.1926, Da1 kirjekonseptit ja -jäljennökset 1921–1935, 1940, MMA.

luokkaiseksi tyttökouluksi yliopistoon johtavan tyttölyseon sijaan. Uuteen kouluun liitettiin kuitenkin tyttölyseo kalustoineen, opetusvälineineen, opettajineen ja oppilaineen. Johtokunnan vuosikokousta lainaten: *”Tätä muutosta emme voineet ehkäistä, koska se oli ehtona valtioneuvoston taholta koulun valtiolle ottamiselle. Muutoin olisimme saaneet taistella yksityisenä oppilaitoksena, mihin osakeyhtiömme varat eivät olisi millään riittäneet”*.⁹² Kouluhallitus tiedotti koulun luovuttamisesta ja uuden tyttökoulun perustamisesta johtokunnalle kirjeellä, jossa kerrottiin:

Tasavallan presidentti on Valtioneuvostossa tänään vahvistanut asetuksen, jonka mukaan Viipurin kaupunkiin on perustettava suomenkielinen tyttökoulu, joka aloittaa toimintansa syyskuun 1 päivänä 1926 ja muodostetaan asteettain, yhdellä luokalla kerrallaan, koko kansakoulun oppimäärälle rakentuvaksi oppilaitokseksi. Edellä olevan nojalla on Valtioneuvosto niinkään tänään tapahtuneessa esittelyssä nähnyt hyväksi määrätä, että puheenalaisen oppilaitoksen toiminta on ensi syyslukukauden alusta järjestettävä Kouluhallituksen ehdottamaan tapaan, ja että Kouluhallituksen on ryhdyttävä tätä tarkoitaviin asianmukaisiin toimiin, joihin myös kuuluu Viipurin tyttölyseon omaisuuden ottaminen uuden valtion koulun haltuun.⁹³

⁹² Valtioneuvoston kirje nro 1186 7.5.1926 kouluhallitukselle, Ec1: kouluhallitukselta koulun johtokunnalle saapuneet kirjeet 1922–1926, MMA; Johtokunnan vuosikertomus 1925–1926, Cd1 Muut pöytäkirjat 1921–1928, MMA.

⁹³ Valtioneuvoston kirje N:o 1186 Kouluhallitukselle 7.5.1926 (jäljennös liitteenä kouluhallituksen kirjeeseen N:o 813), Ec1 Kouluhallitukselta koulun johtokunnalle saapuneet kirjeet 1922–1926, MMA.

3. Valtion kokeilukouluna 1926–1940

Uusi koulu vai vanhan jatkumo?

Valtion näkökulmasta Viipuriin perustettiin vuonna 1926 kokonaan uusi koulu, johon liitettiin aiemmin valtiolle luovutettu yksityinen tyttölyseo. Tämä käy ilmi esimerkiksi eduskunnan pöytä- ja asiakirjoista, joissa *Viipurin tyttölyseo* mainitaan tuskin nimeltä uuden koulun perustamiseen liittyvissä dokumenteissa.⁹⁴ Valtio oli saamassa valmiin useita vuosia toimineen koulun sen sijaan, että sen olisi suunnitelmien mukaan tarvinnut perustaa kokonaan uusi. Tyttölyseon omaisuus käsitti kohtalaisen laajan kaluston, opetusvälineitä sekä laajahkon kirjaston⁹⁵. Silti tyttölyseoon suhtauduttiin varovaisesti eikä sitä automaattisesti hyväksytty uuden perustettavan koulun perustaksi. Yksityiskouluihin ei selvästikään luotettu samalla tavalla kuin valtion kouluihin ja niiden kykyä antaa laadukasta opetusta epäiltiin.

Tyttölyseon opettajien, oppilaiden ja etenkin koulun perustajien mielissä koulujen välillä oli tiiviimpi jatkumo. Heidän näkökulmasta vanha koulu muuttui, muttei lakannut kokonaan olemasta. Säilyivähän uudessa koulussa miltei samat opettajat, vanhat oppilaat, sama koulurakennus ja opetusvälineet.

Viipurilaisiin tyttökouluihin liittyneiden muutosten taustalla vaikutti valtion koulutuspolitiikka, jonka yhtenä tavoitteena 1920-luvulla oli uudistaa oppikouluja ja kokeilla niin sanottua yhtenäiskoulujärjestelmää uusimuotoisten oppikoulujen avulla. Valtio halusi Viipuriin kaksi erilaista ja erilaisiin koulutustarpeisiin vastaavaa tyttöoppilaitosta. Vanhasta, vuonna 1881 aloittaneesta *Viipurin Suomalaisesta tyttökoulusta* ja sen yhteydessä toimineesta jatko-opistosta tehtiin vuonna 1925 yliopistoon johtava keskikoulu lukioluokkineen. Se sai nimekseen *Viipurin tyttölyseo*. Uuden tyttökoulun eli yksityisen *Viipurin tyttölyseon* kohtalona oli näin muuttua 4-luokkaiseksi, koko kansakoulun oppimäärään perustuvaksi keskikouluksi, josta oppilaat korkeampaan opetukseen halutessaan saattoivat viimeisen luokan jälkeen siirtyä tyttölyseoon. Uusimuotoisen, lyhyempikestoisen koulun nimeksi tuli *Viipurin Suomalainen tyttökoulu*.

⁹⁴ Valtiopäivät 1924, pöytäkirjat II, 1558–1581; Valtiopäivät 1924, asiakirjat, esitysnumero 89; Valtiopäivät 1925, asiakirjat, esitys numero 64.

⁹⁵ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 4.

Valtion näkökulmasta tärkeää uusia oppikouluja perustettaessa oli maan kokonaiskuva. Jonkin verran painoarvoa annettiin myös maantieteellisille perusteille. 1920-luvun puolivälissä, jolloin *Viipurin tyttölyseo* luovutettiin valtiolle, eduskunnassa keskusteltiin vilkkaasti oppikoulujen perustamisesta eri puolille maata. Polttavin tarve tuntui olevan Peräpohjolassa, jonne oppikoulua oltiin perustamassa. Viipurin oppikoulutilanne ei juuri saanut tilaa tässä keskustelussa. Rivien välistä on luettavissa, että suurissa kaupungeissa koettiin olevan jo tarpeeksi oppikouluja, kun samaan aikaan syrjäisemmillä seuduilla ei keskikouluopetusta saanut välttämättä yhdessäkään oppilaitoksessa.⁹⁶ Tätä taustaa vasten näyttää siltä, että Viipuri nähtiin sopivaksi paikaksi kokeilla uusimuotoista oppikoulua, koska kaupungissa oli jo yksi toimiva tyttökoulu sekä useampia yhteiskouluja. Tyttöjen vanhamuotoinen opetus oli siis turvattu, vaikka uudesta koulusta olisikin tehty kokeilukoulu.

Tyttölyseon siirryttyä valtiolle koulun kannatusyhdistys *Uusi Tyttökoulu Oy* kävi luonnollisesti tarpeettomaksi. Vuoden 1926 marraskuussa pidetyssä vuosikokouksessa yhtiö päätettiin lakkauttaa ja sen osakepääoma jakaa takaisin osakkeenomistajille. Ylijääneet varat käytettiin stipendirahastojen perustamiseen tai lahjoitettiin koulun jo olemassa oleviin rahastoihin.⁹⁷ *Uusi Tyttökoulu Oy* lopetti toimintansa syksyllä 1928. Yhtiön viimeisillä jäljelle jääneillä varoilla perustettiin ”Koulun perustajien stipendirahasto” ja oppilaiden ompeluseuran avulla kootut varat sijoitettiin rehtori Fiina Miettiselle nimettyyn rahastoon. Rahastot jätettiin koulun silloisen virkaa tekevän rehtorin Enni Haapalaisen huostaan.⁹⁸ Nämä varat kulkivat koulun mukana ja näistä kolmesta mainitusta stipendirahastosta perustettiin Viipurin uuden tyttökoulun stipendirahasto koulun siirryttyä Tampereelle.⁹⁹

Nimien sekamelska

Vuoden 1926 muutosten seurauksena Viipurissa toimi kaksi suomalaista tyttöoppilaitosta, jotka olivat vaihtaneet nimiä keskenään.¹⁰⁰ Tilanne oli vähintäänkin sekava. Aiemmin *Viipurin Suomalaisena tyttökouluna* toiminut vuonna 1881 perustettu koulu oli uudelta

⁹⁶ Valtiopäivät 1924, pöytäkirjat II, 1558–1581; Valtiopäivät 1924, asiakirjat, esitysnumero 89; Valtiopäivät 1925, asiakirjat, esitys numero 64.

⁹⁷ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 4; Uusi Tyttökoulu Oy:n vuosikokouspöytäkirja 29.11.1926, Cd1 Muut pöytäkirjat 1921–1928.

⁹⁸ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1928–1929, 4; Pöytäkirja yhtiön ylimääräisestä kokouksesta 9.9.1926, Cd1 Muut pöytäkirjat 1921–1928, MMA.

⁹⁹ Viipurin Uuden Tyttökoulun stipendirahasto, säännöt, Sekalaisia stipendiasioita 1931–1946; HMA.

¹⁰⁰ Jatkossa viipurilaisia tyttökouluja vertaillessa käytetään nimityksiä vanha ja uusi tyttökoulu. Vanhalla tyttökoululla viitataan vuonna 1881 perustettuun kouluun (*Viipurin suomalainen tyttökoulu/Viipurin tyttölyseo*). Uudella taas tarkoitetaan vuonna 1921 perustettua koulua (*Viipurin tyttölyseo/Viipurin suomalainen tyttökoulu/Viipurin tyttökoulu*).

nimeltään *Viipurin tyttölyseo*. Tyttölyseon nimellä vuonna 1921 aloittanut yksityinen koulu taas sai nimekseen *Viipurin Suomalainen tyttökoulu*. Hallinnolliselta kannalta tilanne oli selkeä. Valtion haltuun otetusta yksityisestä tyttölyseosta tehtiin uusimuotoinen 4-vuotinen keskikoulu, kun taas ylioppilaaksi tulon mahdollistanut koulu sai nimekseen tyttölyseo, koska nimi lyseo viittasi nimenomaan kouluun, joka sisälsi keskikoululuokkien ohella lukioluokat. Tavallisen viipurilaisen ja koulun opettajien ja oppilaiden kannalta tilanne oli kuitenkin äärimmäisen sekava. Vielä elossa olevat, kouluaikojaan muistelleet tyttölyseolaiset ja tyttökoululaiset muistavatkin oppilaitoksensa ”sillisalaattikouluna”, joka vaihtoi paikkaa ja nimeä jatkuvaan tahtiin¹⁰¹.

Tyttölyseon muuttumisessa yksityisestä valtion kouluksi suurin muutos, nimien ja koulumuodon muuttumisen ohella, oli talouden vakautuminen ja pysyvän koulurakennuksen saaminen. Vastuu koulun ylläpidosta ja toiminnasta siirtyi johtokunnalta koulun rehtorin ja opettajien, viime kädessä valtion harteille. Tämä merkitsi myös suurempaa riippuvuutta valtiosta yksityiskoulun aikaan verrattuna. Toisaalta yksityiskoulutkin olivat jossain määrin riippuvaisia valtion koulutuspoliittisista tavoitteista, sillä valtionavun saamiseksi oli täytettävä valtion asettamat ehdot.¹⁰² Valtiollistaminen merkitsi yksityiselle koululle paitsi taloudellista helpotusta, myös sen sivistyksellisen työn tunnustamista.¹⁰³ Oppilaiden kannalta tilanne ei olennaisesti muuttunut. Koulu pysyi samoissa tiloissa, vanhat opettajat säilyivät ja kuusiluokkaisen oppikoulun aloittaneet saattoivat suorittaa aloittamansa koulumuodon loppuun.¹⁰⁴ Ne, jotka olivat suunnitelleet lukion käymistä, eivät kuitenkaan voineet tehdä sitä enää vanhassa koulussaan, vaan heidän oli jatkettava eteenpäin *Viipurin tyttölyseossa* tai jossain Viipurin yhteiskouluista.

Uuden nelivuotisen koulun oppimäärää suorittamaan otettiin ensimmäiselle luokalle 112 uutta oppilasta. Vanhat oppilaat, 183 tyttöä, jatkoivat kuusiluokkaisen keskikoulun käymistä. Fiina Miettisen johtaman *Viipurin tyttölyseon* vanhat luokat muodostivat koulun perustan. Uuteen kouluun tuli luokkia myös Hellä Putkisen johtamasta vanhasta tyttökoulusta, josta uuteen valtion kouluun siirrettiin kolme tyttölyseon luokkaa, yhteensä 68 oppilasta.¹⁰⁵

¹⁰¹ Anja Kornilowin suullinen tiedonanto 27.2.2006.

¹⁰² SA n:o 30/1919.

¹⁰³ Autio 1986, 81.

¹⁰⁴ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 3–5.

¹⁰⁵ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 4–5; Rehtori Fiina Miettisen kirje nro 11 kouluhallitukselle 4.8.1926, Aa1 Kirjekonseptikirja 1926–1929, MMA.

Opettajilta uusi tilanne vaati huomattavasti enemmän kuin oppilailta. Heidän kannaltaan uusimuotoisen oppikoulun pari ensimmäistä lukuvuotta olivat monella tapaa kokeellisia ja poikkeuksellisia. Heidän opetettavakseen tuli uusimuotoinen keskikoulu uusine tavoitteineen ja aikatauluineen, josta useimmilla ei todennäköisesti ollut aiempaa kokemusta. Toiseksi heillä oli muutaman vuoden käytössään kaksi opetussuunnitelmaa kahdelle eri koulumuodolle, koska suurin osa opettajista opetti sekä vanhoja että uusia luokkia.¹⁰⁶ Tämä lienee aiheuttanut lisätyötä ja päänvaivaa opetustyöhön.

Koulun valtiollistamisen jälkeen lukuvuonna 1926 tyttökoulu sai Possenkadun koulutalon kokonaan käyttöönsä ja vietti siinä seuraavat kymmenen lukuvuotta. Koulun tilojen lisääntyessä voitiin ottaa käyttöön opettajanhuone, kanslia ja ruokala, jotka koululta olivat aiemmin puuttuneet. Vahtimestari sai oman asunnon koululta ja talousluokka, joka oli aiemmin sijoitettuna erilliseen vuokrahuoneistoon pienen matkan päässä koulusta, voitiin vihdoin sijoittaa muiden luokkien yhteyteen.¹⁰⁷ Koulun vuosikertomuksen luonnehdinnan mukaan:

[Possenkadun koulu oli] erittäin sopiva koulutalo: avara ja ilmava, joten luokkien ja koko koulun ilma on pysynyt hyvin siedettävänä vielä päivän viimeistenkin tuntien aikana, vaikka on ollut yhtäjaksoinen luku-aika, ja mitä se koulutyössä merkitsee, sen arvaa jokainen. Erityisenä, mainitsemisen arvoisena asiana tässä nykyisessä koulutalossamme on ollut myös sen laaja, tasainen piha, joka oli kuin luotu sellaiselle koululle, jossa voimistelulle ja *erityisesti urheilulle on suotu niin tärkeä sija opetusaineiden joukossa kuin tässä uusimuotoisessa tyttökoulussa on laita.*¹⁰⁸

Uusimuotoiset koekoulut

Viipurin tyttölyseon muuttaminen neliluokkaiseksi uusimuotoiseksi keskikouluksi oli osa valtion kokeilua, jossa testattiin yhtenäiskoulujärjestelmän toimivuutta. Oppikoulujen kehittämistä koskeneet keskustelut 1920- ja 1930-luvuilla kiteytyivät kahteen koulujärjestelmämalliin. Vanhassa rinnakkaiskoulujärjestelmässä opinnoissa oli kaksi etenemismahdollisuutta. Yhteisenä vaatimuksena kaikille oppikouluun pyrkijöille oli 1920-luvulla yläkansakoulun kaksi alinta luokkaa (eli neljä vuotta kansakoulua), mutta sen jälkeen tie oppikouluun saattoi kulkea joko jatkamalla kansakoulua kaksi vuotta tai siirtymällä suoraan oppikouluun. Koko kansakoulun oppimäärälle rakentuneet oppikoulut kestivät kolmesta neljään vuoteen, yläkansakoulun kahden alimman luokan oppimäärälle pohjautuneet

¹⁰⁶ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 5.

¹⁰⁷ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 5.

¹⁰⁸ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1935–36, 3. Kursiivi PK.

viisi tai kuusi vuotta. Oppikouluun oli mahdollista pyrkiä myös niin sanottujen valmistavien luokkien kautta ilman kansakoulua. Uudessa yhtenäiskoulujärjestelmässä taas koko kansakoulun oppimäärä olisi ollut kaikille pakollinen ja näin ollen oppikoulukin sen jälkeen samanpituinen.¹⁰⁹

Yhtenäiskoulusta oli puhuttu ensi kerran jo 1860-luvulla, mutta varsinaiset kokeilut oikeissa kouluissa aloitettiin vasta vuoden 1918 jälkeen. Yhtäältä yhtenäiskoulujärjestelmän tarkoituksena oli eheyttää kansaa vuoden 1918 tapahtumien jälkeen ja sen suurimpia puolustajia olivat koulutuspolitiikkaa kehittäneet kouluneuvokset Mikael Soininen (1860–1924), Gunnar Sarva (1879–1952) ja Oskari Mantere (1889–1942).¹¹⁰ Toisaalta koulutusjärjestelmän yhtenäistämiseksi oli tarvetta myös sen monikerroksisuuden vuoksi. Toiminnassa oli yhtä aikaa sekä vanhamuotoisia että uusimuotoisia oppikouluja, yhteensä 12 erilaista ja eripituista oppikoulua, joista osa oli sukupuolen mukaan jaettuja, osa yhteiskouluja.¹¹¹ Suurin syy koulujärjestelmän remontille oli kuitenkin alempien luokkien lisääntynyt kiinnostus koulutukseen ja sosiaalisen nousun tarjoamiseen lapsilleen sekä yleiseurooppalaisen ilmapiirin muuttuminen. Demokratisoituvassa ja tasa-arvoistuvassa Euroopassa luokkajakoon perustuvalla koulujärjestelmällä ei ollut enää tilaa. Yhtenäiskoulu nähtiin yhteiskuntaa stabiloivana, sosiaalipoliittisenakin ratkaisuna. Useissa Euroopan maissa, kuten Ranskassa, Unkarissa ja Puolassa, yhtenäiskouluun siirryttiin jo 1930-luvulla.¹¹²

Ensimmäiset uusimuotoiset, koko kansakoulun oppimäärälle perustuneet oppikoulut *Helsingin* ja *Jyväskylän koelyseot* perustettiin vuonna 1919, jo ennen virallista lainvoimaista vahvistusta. Presidentti K. J. Ståhlbergin mielestä uusimuotoisten koulujen käyttöönotto edellytti lakia ja sellainen saatiin aikaan vuonna 1928.¹¹³ 1920-luvun puolivälissä uusimuotoisten koulujen joukkoon liittyivät myös *Helsingin II Suomalainen lyseo* sekä *Turun ja Viipurin Suomalaiset tyttökoulut*.¹¹⁴

¹⁰⁹ Kiuasmaa 1982, 245–253.

¹¹⁰ Kiuasmaa 1971, 2, 8; Ketonen 1980, 26.

¹¹¹ Puupponen 1934, 7–8. Vanhamuotoisia oppikouluja olivat 1) 8-luokkaiset, yksijaksoiset klassiset lyseot pojille, 2) 8-luokkaiset, kaksijaksoiset, linjakokoiset lyseot pojille, 3) 9-luokkaiset, kaksijaksoiset tyttölyseot, 4) 8-luokkaiset, kaksijaksoiset yhteislyseot, 5) 6-luokkaiset keskikoulut tytöille ja 6) 5-luokkaiset yhteiskeskikoulut. Uusimuotoisia oppikouluja taas olivat 1) 6-luokkaiset yksi- tai kaksijaksoiset lyseot pojille, 2) 6-luokkaiset yksi- tai kaksijaksoiset yhteislyseot, 3) 7-luokkaiset yksi- tai kaksijaksoiset tyttölyseot, 4) 4-luokkaiset tyttökoulut, 5) 3-luokkaiset keskikoulut pojille ja 6) 3-luokkaiset yhteiskoulut. Puupponen 1934, 7–8.

¹¹² Kiuasmaa 1971, 5–7, 130–131, 134.

¹¹³ Ketonen 1980, 148; Kiuasmaa 1971, 6.

¹¹⁴ Kiuasmaa 1982, 256.

Kilpailevista koulujärjestelmistä käytiin kiivasta keskustelua pitkin 1920- ja 1930-lukua. Erilaiset komiteat ja työryhmät vuosina 1919, 1932, 1936 ja 1937 vertailivat koulujärjestelmien paremmuutta ja sopivuutta suomalaiseen yhteiskuntaan.¹¹⁵ Rinnakkaiskoulujärjestelmää kannatettiin eniten korkeasti koulutettujen sekä poliittisen oikeiston keskuudessa. Sen kannalla oli myös kouluhallitus ja suurin osa oppikoulujen opettajista. Kansakoulun opettajat sen sijaan kannattivat yhtenäiskoulua. Rinnakkaiskoulujärjestelmän suosijat pelkäsivät yhtenäiskoulun madaltavan oppilaiden tiedollista tasoa. He myös halusivat säilyttää linjajakoiset lukiot ja olivat sitä mieltä, ettei kansakoulu silloisessa muodossaan ollut riittävä sivistäjä oppikoulua varten. Yhtenäiskoulujärjestelmän kannattajat, jotka poliittisesti sijoittuivat enemmän vasemmalle, eivät nähneet tyttöjen ja poikien tai eri yhteiskuntaryhmien välillä niin suuria eroja, että heidän erilliskasvatuksensa olisi ollut perusteltua oppimiskehityksen kannalta.¹¹⁶

Oppikouluja tutkineen Kiuasmaan mukaan uusimuotoiset koulut edustivat valtion toiminnassa kokeilutoimintaa, jolle ei asetettu kovinkaan suuria toiveita. Koekouluja ja niiden onnistumista arvioitiin esimerkiksi opintomenestyksen perusteella. Mittareina olivat muun muassa ehtoja saaneiden ja ilman ehtoja seuraavalle luokalle siirrettyjen määrät. Ensimmäisen viiden vuoden tilaston mukaan koekoulut jäivät tuloksissa hieman vanhamuotoisista kouluista. Toisaalta sosiaaliryhmittäin katsottuna tulokset eivät juuri poikenneet ”tavallisista” kouluista. Koekouluissa oli nimittäin suhteellisesti enemmän työväestön lapsia, joiden oppimistulokset tuohon aikaan jäivät tilastollisesti jonkin verran ylä- ja keskiluokan lasten tuloksista. Tätä perusteltiin eri luokkien eritasoisilla ympäristötekijöillä.¹¹⁷

Vuonna 1939 esiteltiin vihdoinkin laki, joka oli hyvin kaukana komiteoiden ja työryhmien esittämistä suunnitelmista oppikoulun uudistamiseksi. Laki oli rinnakkaisjärjestelmän puolella ja kannatti neljään alimpaan kansakoululuokkaan pohjautuvaa oppikoulua. Yhtenäiskoulu jätettiin vain poikkeusluontoiseksi kokeiluksi. Lain piti tulla voimaan 1942, mutta sota sotki suunnitelmat ja laki kumottiin lopulta usean voimaantulon siirtämisen jälkeen vuonna 1948.¹¹⁸

¹¹⁵ Kiuasmaa 1982, 245–253, Kiuasmaa 1971, 11, 17–21, Pietiäinen 1995, 148–149.

¹¹⁶ Ketonen 1980, 148–153, 155–158; Heikkinen 1982, 29.

¹¹⁷ Kiuasmaa 1971, 6, 21–22.

¹¹⁸ Ketonen 1980, 148–153, 155–158; Autio 1986, 265.

Uusimuotoisia oppikouluja oli 1930-luvulla noin 12 prosenttia koko maan oppikoulujen määrästä. Luku kasvoi aina 1950-luvun puoliväliin asti. Tästä huolimatta uusimuotoiset oppikoulut hävisivät vähitellen. Ne muuttuivat asteittain 8-luokkaisiksi oppikouluiksi, mikä osoitti Kiuasmaan mukaan yhtenäiskouluidean epäonnistuneeksi.¹¹⁹ Vanha rinnakkaiskoulujärjestelmä siis säilyi 1970-luvun peruskoulu-uudistukseen asti.¹²⁰ Kiuasmaan mukaan yhtenäiskoulun lykkääntymiseen vaikutti erityisesti suomalaisen yhteiskunnan jyrkkä kahtiajakautuminen. Minkäänlaisiin kompromissiratkaisuihin ei oltu valmiita, vaan eri järjestelmien kannattajat pysyivät kannoissaan jumittaen keskustelun vuosiksi.¹²¹

Koulun arkea

Uusimuotoisen koulun alkuvuodet olivat totuttelua uuteen järjestelmään ja lukusuunnitelmaan. Toisaalta koulun neljä ensimmäistä vuotta olivat myös kahden rinnakkaisen järjestelmän aikaa, sillä vuoteen 1930 asti koulussa opiskeli myös vanhan tyttölyseon oppilaita. Ensimmäiset kuuden vuoden oppikoulun suorittaneet, tyttölyseossa opintonsa aloittaneet tytöt valmistuivat keväällä 1927. Osa heistä siirtyi työelämään, osa jatkoi opintojaan vielä muissa oppilaitoksissa.¹²² Vuonna 1930 taas ensimmäiset neliluokkaisen keskikoulun oppilaat saivat päästötodistuksensa.¹²³ Lopullisesti koulu muuttui neliluokkaiseksi, kun viimeinenkin tyttölyseosta kouluun tullut luokka sai päästötodistuksensa vuonna 1931. Opetusta helpotti myös valtioneuvoston päätös, että uusimuotoisissa keskikouluissa rinnakkaisluokan sai perustaa oppilasluvun ylittäessä 45, kun siihen asti rinnakkaisluokan perustamiseen oli tarvittu 60 oppilasta. Tämä helpotti opettajien työtä huomattavasti, sillä kuusivuotista koulua nopeatempoisemmassa koulussa pienet ryhmät olivat elinehto opetuksen onnistumiselle.¹²⁴

Valtion koulun aikana *Viipurin suomalaiseen tyttökouluun* tehtiin yleistarkastuksia vuosina 1928 ja 1935. Pienempiä tarkastuskäyntejä, joissa keskityttiin yhden tai kahden oppiaineen opetuksen tarkasteluun, suoritettiin vuosittain.¹²⁵ Tammi- ja helmikuun vaihteessa 1928

¹¹⁹ Kiuasmaa 1971, 29; Kiuasmaa 1985, 143.

¹²⁰ Kiuasmaa 1982, 245–253.

¹²¹ Kiuasmaa 1971, 135.

¹²² Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 5.

¹²³ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1929–1930, 3, 4.

¹²⁴ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1930–1931, 3; Puupponen 1945, 27.

¹²⁵ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1927–1928, 7; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1928–1929, 3, 7; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1929–1930, 3, 4.

kouluneuvos, tohtori Uno Saxén suoritti yleisen tarkastuksen.¹²⁶ Tarkastaja Saxénin mukaan *Viipurin suomalainen tyttökoulu* oli varsin hyvässä kunnossa huolimatta siitä, ettei uusimuotoisen koulun toiminta ollut vielä ehtinyt kovinkaan paljon vakiintua. Opettajat saivat tarkastajalta suurimmaksi osaksi kiitosta. Erityistä kiitosta sai luonnontieteellinen kokoelma, kirjasto taas moitittiin. Koulun matriikkelit olivat tarkastajan mukaan hyvässä kunnossa, samoin opetusvälineistö. Oppilaille pidettiin ankaraa kuria ja he tekivät läksynsä tunnollisesti sekä seurasivat opetusta tarkkaavaisesti. Tarkastaja kiinnitti kuitenkin huomiota siihen, että oppilaat vastasivat opettajan kysymyksiin tunneilla varsin ponnettomasti. Vastauksista ei välillä päässyt selville kuin arvaamalla. Opettajia kehoitettiin vaatimaan oppilailtaan kuuluvampaa äänen käyttöä. Yleisesti ottaen tarkastajan lausunto oli kuitenkin hyvin myönteinen.¹²⁷

Vuoden 1928 tarkastuksen aikana sattui ikävä tapaus, joka vaikutti koko koulun elämään. Koulun pitkäaikainen ja pidetty rehtori Fiina Miettinen nimittäin menehtyi muutaman viikon sairastelun jälkeen 29.1.1928. Väliaikaiseksi, virkaa tekeväksi rehtoriksi nimitettiin opettajatar Enni Haapalainen.¹²⁸ Tarkastaja Saxénin mukaan rehtori Miettinen jätti

[...] syvän kaipauksen tunteet heihin, jotka ymmärsivät hänen merkityksensä tälle nuorelle, suureksi jo kasvaneelle oppilaitokselle. Paraimmat voimansa ja tunnustetun kykynsä sille uhraten hän on saanut aikaan, että Wiipurin suomalaisen tyttökoulun toiminta, vaikka se vielä on väliaikaisella kannalla, kuitenkin nyt jo on varsin vakiintunut. Hänen menestyksellinen työnsä on piirtänyt kauniit jäljet koulun elämään. Tarmokas ja innostunut nuorison kasvattaja ja johtaja on kylvänyt siemenen, joka varmaankin tuottaa runsaan sadon.¹²⁹

Vuoden 1935 tarkastuksessa kouluneuvos, tohtori Gunnar Sarva totesi koulun tilat hyväksi ja koulukaluston asianmukaisesti hoidetuksi. Hänen mukaansa opetusvälineitä oli niinkin nuoreksi kouluksi melko paljon, tosin voimistelukaluston niukkuutta tarkastaja ihmetteli. Tarkastuskertomuksessaan Sarva jakoi neuvoja kokoelmien luettelointiin ja kirjaston hoitoon. Hänen mukaansa koulun opetus ja kurinpito olivat hyvällä mallilla, mikä näkyi oppilaiden hyvänä käytöksenä ja opintomenestyksenä. Tarkastaja Sarva tarkasteli vielä erikseen omia erikoisalojaan eli historian ja kielten opetusta. Erityiskiitosta hän jakoi opettajille siitä, että nämä kiinnittivät riittävästi huomiota vierasperäisten nimien lausumiseen oikealla tavalla. Sarvan mukaan:

¹²⁶ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1927–1928, 7.

¹²⁷ Tarkastuspöytäkirja 31.1.–3.2.1928, Tarkastuspöytäkirjat 1928, 1935, 1941, 1951, 1957, 1965, 1967, HMA.

¹²⁸ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1927–1928, 3.

¹²⁹ Tarkastuspöytäkirja 31.1.–3.2.1928, Tarkastuspöytäkirjat 1928, 1935, 1941, 1951, 1957, 1965, 1967, HMA.

Tämä on tärkeää siitä syystä, että kansainvälisten kulttuurisanojen oikean ääntämisen taito on suomalaisen sivistyneistön keskuudessa nopeasti alenemassa. *Nimenomaan niissä piireissä, jotka saavat oppikoulutietonsa uusimuotoisissa kouluissa, mainitsemani vaara on suuri, koska oppilaiden artikulaatio heidän kouluun tullessaan jo on kangistunut ja suomen kielelle vieraiden äänteiden lausuminen siitä syystä tuottaa tavallista enemmän vaikeuksia.*¹³⁰

Tarkastusten välillä koulun toimintaa valvoi vanhempainneuvosto, jolla oli yksityiskoulun aikaan verrattuna huomattavasti enemmän vaikutus- ja päätösvaltaa koulun toimintaan. Useat yksityisen tyttölyseon kannatusyhdistyksessä työskennelleet siirtyivät sen lopettamisen jälkeen koulun vanhempainneuvostoon.¹³¹

1930-luvulla yhteiskuntaan laajasti vaikuttanut tekijä, lama, koetteli myös tyttökoulua. Opetuksesta yritettiin säästää niin paljon kuin mahdollista, mikä näkyi esimerkiksi vapaaehtoisten aineiden vähyytenä, ryhmien yhdistämisenä, virkojen vähenemisenä sekä vähiten suosittujen kielten, kuten ranskan, huonoina opiskelumahdollisuuksina.¹³² Laman vaikutuksia tarkastellaan laajemmin tyttökoulun oppilaita käsittelevässä luvussa.

Muutosten vuosi 1936

Vuosi 1936 merkitsi *Viipurin tyttökoululle* monia muutoksia. Suurin muutos tapahtui syksyllä 1936, kun kymmenen vuotta koulun rakennuksena palvellut Tuomikirkonkadun (entinen Possenkatu) koulutalo sai jäädä. *Viipurin tyttökoulu* muutti entisen ruotsalaisen tyttökoulun taloon Linnan ja Karjalankadun kulmaan, jonne remontoitiin koululle sopiva ”uudenaikainen koulutalo”. Etukäteen pelkona olivat jo tutuksi tulleet hankaluudet: tilojen ja pihan ahtaus. Rehtori Kutilammen mukaan nämä epäluulot osoittautuivatkin aiheellisiksi. Lisäksi koulun voimistelusalin oli kurjassa kunnossa, ja sen uusimista toivottiin. Toinen ongelma oli kirjastohuoneen puute. Kirjastoa pidettiin ennen koulun remonttia juhlasalin parvella ilman minkäänlaisia hyllyjä. Puutetta oli myös opetusvälinevarastosta.¹³³ Seuraavaksi lukuvuodeksi puutteet saatiin suurimmaksi osaksi korjattua. Koulu sai uuden voimistelusalin, kohtuulliset

¹³⁰ Tarkastuspöytäkirja 1.–4.2.1935, Tarkastuspöytäkirjat 1928, 1935, 1941, 1951, 1957, 1965, 1967, HMA. Kursiivi PK.

¹³¹ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 7; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1927–1928, 7; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1928–1929, 7; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1929–1930, 4.

¹³² Rehtori Siiri Kutilammen kirje nro 71 Kouluhallitukselle 19.7.1933, Aa1 Kirjekonseptikirja 1929–1933, MMA; Rehtori Siiri Kutilammen kirje nro 76 Kouluhallitukselle 4.9.1933, Aa1 Kirjekonseptikirja 1929–1933, MMA.

¹³³ Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1936–1937, 3–4.

vaatimukset täyttävän talousluokan ja erityisen kirjastohuoneen. Myös luokkiin tuli hieman lisää tilaa, koska keskuslämmitykseen siirryttyä uunit poistettiin tarpeettomina.¹³⁴

Koulutiloja punnittiin muillakin kriteereillä kuin vain riittävän suurella pinta-alalla. Vuosittaisen terveystarkastuksen yhteydessä oli tapana, että tarkastuksen suorittanut lääkäri vilkaisi oppilaita tutkiessaan myös koulun tiloja ja analysoi, oliko niitä mahdollisesti yhteyttä oppilaiden sairasteluihin tai muihin fyysisiin vikoihin. Vuoden 1937–1938 vuosikertomuksessa tarkastuksen suorittanut ylilääkäri Heinonen toteaa, ettei

[...] tarkastuksessa ole käynyt selville mitään sellaista, joka osoittaisi, että koulun työohjelmassa tai muussa terveydelliseltä näkökannalta katsottuna olisi sellaisia varjopuolia, jotka voisivat haitallisesti vaikuttaa oppilaitten terveydentilaan. Ei myöskään ole esiintynyt mitään sellaisia merkkejä, jotka viittaisivat siihen, että koulun muutto pienempään huoneustoon ainakaan tähän mennessä olisi aiheuttanut terveydellistä varaa.¹³⁵

Lukuvuonna 1938–1939 koulutalon remontista oli vielä sisustustöitä hieman kesken: kirjasto, aamiaishuone ja voimistelunopettajan pieni huone olivat kalustoa vaille. Voimistelusalin lavalta puuttui esirippu, eikä kokoelmahuonetta vieläkään ollut käytössä. Pienistä puutteista huolimatta opettajat ja oppilaat olivat hyvin tyytyväisiä uusittuun kouluunsa, joka rehtorin mukaan oli muuttunut avarammaksi ja valoisammaksi kuin aiemmin. Remontoinnin ja erityisesti uuden keskuslämmityksen ansiosta myös koulutilojen ilma oli parantunut. Erityistä kiitosta sai hieno, uudenaikainen talousluokka. Syksyn 1939 alussa remontin meteli, rakennustarvikkeet ja pöly häirtasivat koulutyötä, ennen kuin remontti marraskuun alussa vihdoinkin päättyi.¹³⁶ Valitettavasti sodan syttyminen samana syksynä lopetti tämän hyvin alkaneen uuden koulutalon historian.¹³⁷

Vuoden 1936 toinen muutos koski tyttökoulun nimeä. Tuolloin *Viipurin Suomalaisesta tyttökoulusta* tuli *Viipurin tyttökoulu*. Ehdotus muutokseen tuli koulun vanhempaintoimikunnalta, joka toi asian esille kokouksessaan helmikuussa 1936. Se perusteli nimen muuttamista sillä, että sana suomalainen ei ollut nimessä enää tarpeen, koska Viipurin ruotsalainen tyttökoulu, *Svenska flickskolan i Viborg*, oli hiljalleen lakannut toimimasta.¹³⁸ Ruotsinkielinen tyttökoulu oli lakkautettu asteittain vuodesta 1932 lähtien ja liitetty

¹³⁴ Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1937–1938, 3.

¹³⁵ Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1937–1938, 7.

¹³⁶ Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1938–1939, 3–4.

¹³⁷ Vuosikertomus, Tampereen II tyttökoulu 1945–1946, 3.

¹³⁸ Viipurin Suomalaisen tyttökoulun vanhempainneuvoston pöytäkirja 15.2.1936, Cc1 Vanhempainneuvoston pöytäkirjat 1927–1939, MMA; SA 117/1932.

ruotsalaiseen lyseoon *Svenska lyceum i Viborgiin*. Yhdessä nämä ruotsalaiset koulut muodostivat ruotsalaisen yhteiskoulun, jonka nimeksi tuli *Svenska Samlyceum i Viborg*.¹³⁹

Kolmas suurempi muutos oli viipurilaisten tyttökoulujen määrän lisääntyminen yhdellä. Tuolloin kaupunkiin perustettiin nimittäin kolmas suomalainen tytöille suunnattu oppikoulu nimellä *Viipurin II tyttökoulu*¹⁴⁰. Koulun perustaminen oli kouluhallituksen suunnittelema hanke, joka liittyi valtion koko maata koskeneeseen linjaan uusien valtion koulujen perustamiseksi ja yksityiskoulujen ottamiseksi valtion haltuun. Yhdeksänvuotinen vanha tyttökoulu, eli *Viipurin tyttölyseo*, paisui jatkuvasti ja sen rinnakkaisluokkien kasvu haluttiin saada pysähtymään. Kouluhallituksen suunnitelmien mukaan Viipuriin perustettiin uusi tyttökoulu, joka aloitti toimintansa 1.9.1936 ja johon siirrettiin *Viipurin tyttölyseon* II–VI luokkien rinnakkaisosastojen oppilaat. I luokan oppilaat uuteen kouluun otettiin kouluun pääsyttökinnon perusteella. Uuden koulun perustaminen nähtiin paremmaksi ratkaisuksi kuin tyttölyseon oppilasmäärän kasvattaminen.¹⁴¹ Koulu aloitti *Viipurin tyttökoulun* entisissä tiloissa Tuomiokirkonkadulla rehtorinaan Kaisu Tiusanen.¹⁴² Uuden keskikoulun lisäksi kouluhallitus suunnitteli vuosina 1936–40 tyttölukion perustamista Viipuriin. Lukiohanke olisi toteutettu irrottamalla lukioluokkia Viipurin tyttölyseosta omaksi oppilaitoksekseen.¹⁴³

Uuden vanhamuotoisen, ”tavallisen”, keskikoulun perustaminen Viipuriin kismitti varmasti *Uusi Tyttökoulu Oy:n* johtokunnan jäseniä, jotka olivat ensin taistelleet koulun perustamisen ja vuonna 1926 sen vanhamuotoisena säilymisen puolesta, saadakseen todeta puolustaneensa ”oikeaa vaihtoehtoa”. Oppilasmäärien näkökulmasta katsottuna uusimuotoinen, neliluokkainen keskikoulu ei ollut osoittautunut menestyksekkääksi vaihtoehdoksi ainakaan Viipurissa, jossa 9-luokkainen tyttölyseo joutui painiskelemaan liian suurten oppilasmäärien kanssa samaan aikaan, kun neliluokkainen tyttökoulu kärsi oppilaspulasta.¹⁴⁴ Jälkeenpäin tarkastelleen koulumuodon muuttaminen oli ollut valtiolta epäonnistunut ratkaisu.

¹³⁹ Ketonen 1980, 40.

¹⁴⁰ 1920- ja 1930-luvuilla saman kaupungin samantasoisia uusia kouluja oli tapana nimetä joko järjestysnumeroin tai sanan uusi avulla. Toisin sanoen jos kaupungissa oli jo ennestään tyttökoulu nimettiin uusi koulu joko toiseksi tyttökouluksi tai uudeksi tyttökouluksi. Suomalainen sanan käyttö alkoi hiipua koulujen nimissä 1950-luvulla ja osittain jo aiemminkin. Ketonen 1980, 146–147.

¹⁴¹ Ketonen 1980, 58–59.

¹⁴² Nissilä 1978, 237; Ketonen 1980, 51.

¹⁴³ Ketonen 1980, 58–59.

¹⁴⁴ Karjala 1.6.1931, 1, pääkirjoitus ”Epäjohdonmukaista säästäväisyyttä oppikoulumenoissa”; Karjala 3.9.1931, 4, ”Oppikoulupula on Viipurissa edelleen vaikea”; Rehtori Siiri Kutilammen ja vararehtori Mandi Saarenpään kirje herra tarkastajalle huhtikuussa 1932, Da1 Kirjekonseptit ja -jäljennökset, MMA.

Vanhakoulumuoto oli vanhempien keskuudessa edelleen suosittu ja turvallisempi vaihtoehto kuin uusi, tuntematon koulu.

Talvisota ja sen vaikutukset

Vuoden 1939 syyslukukausi alkoi normaalisti syyskuun ensimmäisenä eikä kukaan tuolloin osannut aavistaa, millainen kouluvuosi edessä hämmötti. Kasvaneen sodan uhan vuoksi Viipurissa ja muualla Suomessa ryhdyttiin suorittamaan ylimääräisiä kertausharjoituksia 7.–11.10. Useat koulut toimivat tuolloin kokoamiskeskuksina ja olivat siksi suljettuina opetukselta. Viipurin kaupungista myös evakuoitiin asukkaita muualle Suomeen.¹⁴⁵

Syksy 1939 oli poikkeuksellinen jokaisessa suomalaisessa koulussa. Erityisen paljon suursodan uhka vaikutti kuitenkin rajaseudulla, johon Viipuri kuului. Lokakuun alun kertausharjoitusten ja evakuointien jälkeen koulun käyntiä oli hankala jatkaa, sillä tilanteen rauhoittumisesta huolimatta monet vanhemmat eivät halunneet enää päästää lapsiaan kouluun sodan alkamisen pelossa.¹⁴⁶ Marraskuun aikana tilanteen katsottiin helpottuneen ja oppilaat palasivat kouluhinsa.¹⁴⁷ *Karjala* kirjoitti sivuillaan, ettei koulun aloittaminen Viipurissa ollut vielä kuitenkaan suotavaa. Samanlainen tilanne oli muillakin paikkakunnilla, joissa vapaaehtoisia väestönsiirtoja oli Viipurin ohella tehty eli Helsingissä, Turussa ja Tampereella.¹⁴⁸

Muutama päivä myöhemmin, 19. marraskuuta, osan kouluista oli jo mahdollista jatkaa työtään Viipurissakin. Osalle kouluista se oli tosin vaikeaa. *Karjala* kirjoitti, että ”väestönsuojeluviranomaisten taholta pidetään koulutyön aloittamista jonkin verran uskalletulta.” Viipurin tyttölyseon johtajan Hellä Putkisen mukaan oli vaikea tietää, kuinka paljon oppilaita oli maanpuolustustehtäviä hoitamassa. Koulujen aloittaminen oli myös jonkin verran uskaliaista, koska koulurakennuksia ei ollut turvattu suojautumaan mahdollisilta ilmahyökkäyksiltä.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Kiuasmaa 1982, 316; Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1939–1940, E:127 oppikoulujen vuosikertomukset, Kouluhallituksen II oppikouluosasto, KA.

¹⁴⁶ Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1939–1940, E:127 oppikoulujen vuosikertomukset, Kouluhallituksen II oppikouluosasto, KA.

¹⁴⁷ Kiuasmaa 1982, 316.

¹⁴⁸ *Karjala* 14.11.1939, 4, ”Koulun työn alkamista ei pidetä vielä suotavana niillä paikkakunnilla, joilla suoritettiin vapaaehtoinen väestönsiirto”.

¹⁴⁹ *Karjala* 19.11.1939, 6, ”Viipurin oppikoulujen toiminnan alkaminen”.

Loputkin koulut aloittivat toimintansa uudelleen 20. marraskuuta, ja tilanne näytti kääntyvän parhain päin. Virallinen määräys koulujen uudelleen avaamisesta annettiin 22. marraskuuta. Koulutyötä jatkettiin myös *Viipurin tyttökoulussa*, siihen asti, kunnes Mainilan laukaukset katkaisivat diplomaattisuhteet Suomen ja Neuvostoliiton välillä ja aloittivat talvisodan marraskuun 30. päivä.¹⁵⁰

Viipurissa toimi talvisodan syttyessä kokonaisuudessaan 24 kansakoululaitokseen kuuluvaa koulua ja 12 oppikoulua. Oppikoulujen ohella kaupungissa toimi ammattiopetusta antaneita oppilaitoksia muun muassa kaupan, teollisuuden, talouden, terveydenhuollon ja merenkulun aloilla sekä vaatetusalalla. Viipurissa toimi myös erilaisia sotakouluja sekä työväen- ja musiikkiopistoja.¹⁵¹ Sotaviikkojen aikana koulujen toiminta tyrehtyi joitain poikkeuksia lukuun ottamatta. Muutamissa kouluissa järjestettiin muutaman oppilaan opintokerhoja ja muutamia evakkokouluja oli toiminnassa samantyyllisellä pienryhmäopetuksella.¹⁵²

Viipurin tyttökoulun rakennus kärsi pahoin helmikuun 18. ja 19. päivän pommituksissa ja paloi käytännössä maan tasalla. Koulun arkistot saatiin kuitenkin siirrettyä turvaan ajoissa. Muutamat kyseisen lukuvuoden matrikkelikaavakkeet ja koulun laskujen jäljennökset tuhoutuivat koulun mukana. Itse koulurakennuksen lisäksi koulu menetti pommituksessa koko irtaimistonsa, johon kuuluivat luonnontieteelliset kokoelmat, opetusvälineet ja koulun kirjasto.¹⁵³ Vain uusi voimistelusalirakennus ja sen alla sijainnut lämmityslaitos jäivät pystyyn 1844 rakennetussa kivitalossa, joka oli ansiokkaasti palvellut *Viipurin tyttökoulun* ja sitä ennen ruotsalaisen tyttökoulun oppilaita ja opettajia.¹⁵⁴ Viipurin tyttökoulun ohella sodassa tuhoutui myös Viipurin kaksoislyseon koulurakennus.¹⁵⁵

Rauhan tultua 13.3.1940 heräsi heti keskustelu koulujen avaamisesta uudelleen. Tilanne oli kuitenkin useimmissa kaupungeissa sellainen, ettei koulutyön aloittaminen ollut mahdollista. Koulut olivat usein siirtoväen vastaanottokeskuksina ja majoituspaikkoina, ja useat koulut olisivat muutenkin kyenneet toimimaan vain puolella teholla. Kun myöhemminkään kevään

¹⁵⁰ Viitanen 1958, 503, 508–509; Kiuasmaa 1981, 316.

¹⁵¹ Nissilä 1978, 223.

¹⁵² Kiuasmaa 1982, 320.

¹⁵³ Rehtori Siiri Kutilammen kirje kouluhallitukselle 20.4.1940, Da1 Kirjekonseptit ja -jäljennökset 1921–1935, 1940, MMA.

¹⁵⁴ Kouluhallituksen kirje N:o 583 opetusministeriölle 15.4.1940, kirjekonseptit, II Oppikouluosasto, Kouluhallitus, KA.

¹⁵⁵ Kiuasmaa 1982, 320; (SVT, IX, Oppikoulut 1938–46, (oppikoulujen menot, menot ryhmittäin), viitteet 6 ja 9.

aikana koulun aloittaminen ei käynyt mahdolliseksi, määräsi opetusministeriö koulun alkamisajankohdaksi 1.8.1940.¹⁵⁶

Maaliskuussa tehty rauha sai koulut pohtimaan jatkomahdollisuuksiaan. Ongelmallisin tilanne oli luonnollisesti niillä kouluilla, jotka olivat sijainneet Neuvostoliitolle luovutetuilla alueilla. *Viipurin tyttökoulun* kohtalo oli pitkään auki. ”*Oppilaat vanhempineen eivät voineet saada siirtymiselleen ja uuden kotipaikan valinnalle mitään nojaa koulun vastaisesta paikasta, sillä vasta heinäkuun lopulla tehtiin päätös, jonka mukaisesti koulu siirrettiin Tampereelle.*”¹⁵⁷

Koulun siirtyminen Tampereelle oli osaltaan koulun rehtorin Siiri Kutilammen ehdotus. Hän oli kuullut viipurilaisia työläisiä ja maalaisväestöä evakuidun Vanajalle, Ruovedelle, Korpilahdelle ja Jämsään, ja sen vuoksi piti Tamperetta parhaimpana vaihtoehtona koulun uudelleen sijoittamispaikaksi. Hän toivoi, että mahdollisimman monella koulun entisellä oppilaalla olisi ollut mahdollisuus jatkaa saman koulun oppilaana. Vaihtoehtoisina paikkakuntina Tampereen ohella hän väläytteli Jyväskylää ja Lahtea. Toisena syynä koulun siirtämiselle Tampereelle oli rehtorin mukaan se, että Tampereella oli hänen mukaansa tarvetta tällaiselle uusimuotoiselle koulumuodolle.¹⁵⁸ Kouluhallituksella oli aiemmin hyviä kokemuksia uusimuotoisen koulun siirtämisestä Turkuun. Suurin piirtein Tampereen kokoisena kaupunkina Turku oli hyvä vertailukohta, kun koulun sijoituspaikkaa pohdittiin.¹⁵⁹

Valtioneuvosto määräsi 26.7.1940 päivätyllä asetuksella n:o 143, että ”*Viipurin tyttökoulu siirretään elokuun 1 päivästä 1940 Tampereelle, jossa se jatkaa toimintaansa Tampereen toinen tyttökoulu nimisenä.*”¹⁶⁰ Tampereella oli ennestään uusimuotoinen yhteiskoulu, joka muuttui tyttökoulun tulon jälkeen poikakouluksi.¹⁶¹ *Viipurin tyttökoulun* toiminta viipurilaisena kouluna päättyi lopullisesti syksyllä 1940, jolloin se aloitti uuden lukukauden Tampereella nimellä *Tampereen toinen tyttökoulu.*¹⁶²

¹⁵⁶ Kiuasmaa 1982, 320.

¹⁵⁷ Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1939–1940, E:127 oppikoulujen vuosikertomukset, Kouluhallituksen II oppikouluosasto, KA.

¹⁵⁸ Rehtori Siiri Kutilammen kirje kouluhallitukselle, ei päiväystä, Da1 Kirjekonseptit ja -jäljennökset 1921–1935, 1940, MMA.

¹⁵⁹ Ketonen 1980, 64–65.

¹⁶⁰ SA 396/1940.

¹⁶¹ Karjala 5.7.1940, 1, ”Luovutetuilla alueilla olleista valtion oppikouluista puolet lakkautetaan”.

¹⁶² Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1939–1940, E:127 oppikoulujen vuosikertomukset, Kouluhallituksen II oppikouluosasto, KA.

4. Tyttökoululaiset 1921–1940

Oppilaaksi tyttökouluun

Oppikouluun kuljettiin 1920- ja 1930-luvuilla pääosin kahta tietä: suurin osa, noin 65 prosenttia, oppikoululaisista sai alkeisoppinsa kansakoulusta, kolmasosa taas suoritti niin sanotun valmistavan koulun. Loput 5 prosenttia suorittivat vaadittavan oppimäärän jollain muulla tavoin.¹⁶³ Vuonna 1921 voimaan tullut oppivelvollisuuslaki määräsi jokaisen suomalaisen lapsen saamaan koulusivistyksen, sen saattoi kuitenkin saada muuallakin kuin koulussa, esimerkiksi kotiopetuksessa. Laki ei käytännössä koskenut kaikkia lapsia, vaan tietyt ryhmät saivat automaattisesti vapautuksen oppivelvollisuudesta.¹⁶⁴ Oppikouluun pääsemisen ehdot olivat peräisin autonomian aikaisesta vuoden 1872 koulujärjestyksestä, jota oli täydennetty ja korjattu myöhemmin asetuksilla. Koulujärjestys vaati oppikouluun tulijoilta alkeisopetuksen lisäksi muitakin ehtoja.¹⁶⁵

Viipurin tyttölyseon aikana pääsyvaatimuksena oppikouluopintoihin oli kansakoulun yläluokkien kaksi ensimmäistä vuotta tai vastaavat tiedot. Käytännössä kansakoulun oppimäärä tarkoitti sitä, että oppilaiden tuli hallita uskonnon Vanhan ja Uuden testamentin raamatunhistoria hyväksytyyn kansakoulun oppikirjan mukaan sekä Lutherin vähäkatekismus. Suomen kielessä edellytettiin sujuvaa sisälukutaitoa ja kykyä kertoa luetusta omin sanoin, sanaluokkien ja lauseen pääosien hallintaa sekä välttävää oikeinkirjoitustaitoa. Matematiikasta tuli hallita alkeet eli metrijärjestelmä ja neljä peruslaskutapaa kokonaisilla luvuilla.¹⁶⁶ Pelkkä todistus vaaditun oppimäärän suorittamisesta ei kuitenkaan vielä riittänyt, vaan oppikouluun päästäkseen koululaisten tuli läpäistä myös koulun pääsyttkinto. Ikävaatimuksena ensimmäiselle luokalle oli 9–13 vuoden ikä, ylemmille luokille vastaava ikä.¹⁶⁷

Pääsykokeissa tuli läpäistä sekä kirjalliset että suulliset kuulustelut eri aineissa. Suullisissa kuulusteluissa opettaja saattoi esimerkiksi pyytää oppilasta näyttämään kartalta tiettyjä maita

¹⁶³ Pietiäinen 1995, 113.

¹⁶⁴ Vuoden 1921 lain mukaan oppivelvollisuudesta vapautuivat täysin tylsämieliset lapset sekä sellaiset lapset, jotka asuivat lähimmästä kansakoulusta yli 5 km päässä. Kivinen 1988, 155; ks. myös SA Nro 101/1921.

¹⁶⁵ Mattila 2005, 149, viitattaus: Keisarillisen Majesteetin Armolliseen koulujärjestys Suomen suuriruhtinaanmaalle 8.8.1872 (No 26); Puupponen 1945, 24–28.

¹⁶⁶ Vuosikertomus 1921–1922, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 24.

¹⁶⁷ Vuosikertomus 1921–1922, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 24.

tai alueita. Ainekirjoitus kuului myös pääsyttökintotehtäviin.¹⁶⁸ Kansakoulun koko oppimäärän suorittaneilta tytöiltä vaadittiin pääsyttökinto vain lukuaineissa. Jos pyrkijällä ei ollut todistusta koko kansakoulun suorittamisesta, hänen täytyi suorittaa ttökinto myös harjoitusaineissa.¹⁶⁹ Hilda Laasosen muistoissa *Viipurin tyttökoulun* pääsyttökinto ja erityisesti kouluun hyväksyminen olivat merkittäviä tapahtumia, jotka olivat vielä vuosikymmenten jälkeen elävänä mielessä:

Pyrin neliluokkaiseen tyttökouluun, jonne pääsivät kansakoulun läpikäyneet. Olin ikionnellinen, että pääsin kouluun, vaikka Kattegat ja Skagerrak menivät väärään järjestykseen sisäänpääsykokeissa. Isäni oli ostanut minulle varta vasten lyijykynän, jossa Suomen värit, sininen ja valkoinen, spiraalimaisesti kiersivät kynää. Matkalla Tienhaaran asemalta kotiin kynä oli pudonnut. Näin päiviä myöhemmin iki-ihanan viidennen luokan opettajani [...]. Hän oli löytänyt kynän ja arvannut, että se oli minun. Sain noutaa tämän onnenkynän hänen kotoaan.¹⁷⁰

Elvi Lehmusvirta muistaa pääsykokeesta seuraavan tapauksen:

Opettajat kyseli esimerkiksi, mie muistan kun vastasin väärin kun [...] en ollut koskaan luku sitä enkä ku olin käynyt kansakoulun tuolla maalla. Nii ei opettaja ollu puhunu Baltian maista mitään. [...]. Nii mie otin karttakepin kätteen ja näytin Balkania ja sanoin, että nää on kyllä Balkanin valtioita, et en oo koskaan kuullu Baltian maista. Jaaha, no sannoo [kuulusteleva opettaja], että hällä on tullu ennenkin vastaan, että kaikki opettajat ei oo [puhunu] siitä asiasta.¹⁷¹

Hyväksytyt pääsyttökintot jälkeen oppilaat saattoivat aloittaa opintonsa uudessa koulussa. Oppilaat otettiin kouluun syksyisin, mutta rehtorin päätöksellä oppilas voitiin ottaa kouluun myös kesken lukukauden pätevistä syystä, joka oli esimerkiksi muutto paikkakunnalle.¹⁷² Kouluun ilmoittautuessa tarvittiin papintodistus, josta kävi ilmi oppilaan ikä, vanhempien, yleensä isän ammatti ja viimeisin koulutodistus kansakoulusta.¹⁷³

Viipurin tyttölyseon muuttuessa valtion omistamaksi uusimuotoiseksi *Viipurin Suomalaiseksi tyttökouluksi* koulun luonne ja luonnollisesti myös pääsyvaatimukset muuttuivat. Koulusta tuli neliluokkainen keskikoulu, jonka tarkoituksena oli antaa keskikoulusivistys koko kansakoulun käyneille oppilaille. Pääsyvaatimuksena oli siis kuusi vuotta opiskelua

¹⁶⁸ Elvi Lehmusvirran haastattelu 13.3.2006; Hilda Laasosen haastattelu 22.3.2006.

¹⁶⁹ Puupponen 1945, 26–27.

¹⁷⁰ Hilda Laasosen muistelu 18.3.2006.

¹⁷¹ Elvi Lehmusvirran haastattelu 13.3.2006.

¹⁷² Puupponen 1945, 24

¹⁷³ Karjala 27.8.1922, 8, ”Pääsyttökintot Viipurin oppikouluihin”.

kansakoulussa aiemman neljän vuoden sijaan tai sitä vastaavat tiedot sekä 11–15 vuoden ikä.¹⁷⁴

Työille ikäraajat oppikouluun olivat pitkään korkeammat kuin pojilla, koska varhaista kotoa muuttoa, joka useimmilla oppikouluun menijöillä oli edessä, pidettiin tytöille poikia haitallisempänä. Tyttö- ja poikakoulujen vaatimuksia yhtenäistettiin vuonna 1905, mutta kouluun pääsyikärajat muutettiin samoiksi vasta vuonna 1920.¹⁷⁵

Oppikoulun ensimmäiselle luokalle pääsyvaatimuksena ollut 9–13 vuoden, myöhemmin 11–15 vuoden, ikähaitari tarkoitti käytännössä sitä, että samalla luokalla koulua käyneiden oppilaiden välillä saattoi olla neljänkin vuoden ikäero. Esimerkiksi lukuvuoden 1924–1925 II a luokalla vanhin oppilaista oli syntynyt vuonna 1908, kun taas nuorin vuonna 1913.¹⁷⁶ Kun oppilas saattoi vielä jäädä luokalleen, oli oppilaiden ikäero pahimmillaan 5 vuotta saman luokan sisällä. Oppilasaines oli siis iän puolesta melko heterogeenistä luokka-asteesta riippumatta.

Oppikoulu vaati vanhemmilta 1920- ja 1930-luvuilla suurta taloudellista panostusta, sillä lukukausimaksujen ohella myös koulukirjat ja muut koulutarvikkeet piti maksaa itse. Tämä tuotti varsinkin köyhissä perheissä koulumaksujen ohella vaikeuksia.¹⁷⁷ Kouluihin saattoi olla erityinen sisäänkirjautumismaksu, ja myös päästötodistuksen kirjoittamisesta voitiin veloittaa.¹⁷⁸ Taloudelliset seikat olivatkin yksi koulun aloittamiseen kiinteästi liittynyt tekijä. Niissä yhteiskuntaryhmissä, joissa tulotaso oli alhaisin, kuten esimerkiksi työväestöllä ja maataloustyöväestöllä, lasten laittamista kouluun harkittiin tarkemmin kuin ylemmissä yhteiskuntaryhmissä.

Kouluihin otettiin joitain lukukausimaksuista vapautettuja niin sanottuja vapaaoppilaita, mutta paikkoja oli rajoitetusti. *Viipurin tyttölyseossa* vapaaoppilaspaikkoja myönnettiin 8–9 prosentille koulun oppilaista. Koulun valtiollistamisen jälkeen lukuvuodesta 1926–1927 lähtien vapaaoppilaspaikkojen määrä alkoi lisääntyä. Lukuvuonna 1929–1930 vapaaoppilaita oli jo 30 prosenttia kaikista oppilaista. 1930-luvulla vapaaoppilaiden määrä oli jatkuvasti 40

¹⁷⁴ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1925–1926, 30.

¹⁷⁵ Ketonen 1980, 18–20, 28; Puupponen 1945, 24–25.

¹⁷⁶ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1924–1925, 8–9.

¹⁷⁷ Elvi Lehmusvirran haastattelu 13.3.2006.

¹⁷⁸ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1921–1922, Db1 Vuosikertomuskonseptit, MMA; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1922–1923, Db1 Vuosikertomuskonseptit, MMA.

prosentin yläpuolella. Enimmillään lukukausimaksuista vapautettuja oli lukuvuosina 1931–32 ja 1932–1933, jolloin heitä oli 57 ja 66 prosenttia. Vapaaoppilaiden lisäksi vähävaraiset oppilaat voitiin vapauttaa myös puoliksi lukukausimaksusta.¹⁷⁹ Vapaaoppilaiden määrän perusteella *Viipurin (suomalaisen) tyttökoulun* oppilaat tulivat vähävaraisista perheistä.¹⁸⁰ Vapaaoppilaspaikoista huolimatta joidenkin koulunkäynti ei päässyt koskaan jatkumaan oppikouluun asti tai jäi kesken perheen taloudellisen tilanteen vuoksi.

Oppilasmäärän vaihtelut

Oppikoululaisten määrä kasvoi Suomessa 1920–30-lukujen aikana tasaisesti kaksinkertaistuen vuodesta 1918 vuoteen 1939. Valtion koulut kasvoivat oppilasmääriltään yksityiskouluja enemmän. Merkille pantavaa oppilasmäärien kehityksessä oli tyttöoppilaiden määrän kasvu. Siitä huolimatta, että tyttöjen oppikoulutraditio oli poikiin verrattuna huomattavasti nuorempi, tyttöoppikoululaisten määrä ylitti poikaoppilaiden määrän jo ennen itsenäistymistä. Lukuvuonna 1929–1930 tyttöjen määrä oli noussut jo 55 prosenttiin. Oppikoulujen tyttöistyessä ne myös suomalaistuivat. Vuonna 1910 oppikoululaisista 70 prosenttia oli äidinkieleltään suomalaisia ja seuraavan vuosikymmenen aikana suomenkielisten määrä nousi yli 80 prosenttiin.¹⁸¹ Oppikoulua käyvistä tytöistä suurin osa kävi yhteiskoulua. Vuoden 1921 virallisen tilaston mukaan tyttökoululaisia oli 39 prosenttia kaikista tyttöoppilaista, yhteiskoulussa tyttöoppikoululaisista opiskeli 61 prosenttia. Tyttöjen osuus kaikista oppikoululaisista oli 54 prosenttia.¹⁸²

Koko *Viipurin tyttölyseon* historian ajan 1921–1926 koulun oppilasmäärät kehittyivät nousujohteisesti. Ensimmäisenä vuonna koulun oppilasmäärä oli 85.¹⁸³ Toisen vuoden alkaessa oppilasmäärä kasvoi huomattavasti. Kouluun oli niin paljon hakijoita, että ensimmäiselle luokalle oli perustettava rinnakkaisluokka. 1922–1923 lukuvuoden aikana oppilasmäärä oli I luokka-asteen ja II luokka-asteen molemmilla luokilla yhteensä 145. Oppilasmäärää pidettiin varsin hyvänä näin vähän aikaa toimineelle koululle: ”*Että koulu jo kahtena ensimmäisenä lukuvuotena kokoaa näin suuren oppilasmäärän, on maassamme*

¹⁷⁹ Viipurin tyttölyseon vuosikertomukset 1921–1923, Db1 vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA; Viipurin tyttölyseon vuosikertomukset 1923–1926; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomukset 1926–1936; Viipurin tyttökoulun vuosikertomukset 1936–1939; Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1939–1940, E: Oppikoulujen vuosikertomukset, Kouluhallituksen II oppikouluosasto, KA; Cc1 Vanhempainneuvoston kokousten pöytäkirjat 1927–1939, MMA.

¹⁸⁰ Paakkinen 2006, 31.

¹⁸¹ Kiuasmaa 1982, 239.

¹⁸² SVT IX, oppikoulut 48–54, 1921–1928, 9.

¹⁸³ Tässä alaluvussa käytetyt luvut perustuvat kevään lopussa ilmoitettuihin oppilasmääriin.

sangen harvinaista, ja on parhaana todistuksena oppilaitoksen tarpeellisuudesta”, pohdittiin vuoden 1922 tarkastuskertomuksessa.¹⁸⁴ Vuosina 1923–1926 tyttölyseon oppilasmäärät kohosivat yli 200 oppilaan. Koulun siirtyessä valtion haltuun syksyllä 1926 sillä oli 212 oppilasta.¹⁸⁵

Taulukko 1. Viipurin tyttölyseon oppilasmäärät 1921–1926

Lukuvuosi	Oppilasmäärä vuoden lopussa
1921–1922	84
1922–1923	145
1923–1924	210
1924–1925	214
1925–1926	212

Lähde: Vuosikertomukset 1921–1923, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA; Viipurin tyttölyseon vuosikertomukset 1923–1926.

Valtiollistamisen jälkeen tyttökoulun oppilasmäärät kasvoivat aluksi huomattavasti. Lukuvuonna 1926–1927 oppilasmäärä oli korkeimmillaan koulun historiassa. Oppilasluvu oli tuolloin 291.¹⁸⁶ Oppilasmäärän kasvu oli kuitenkin hetkellistä ja johtui lähinnä siitä, että uudistettuun kouluun oli siirretty 68 oppilasta vanhasta tyttökoulusta. Lukuvuodesta 1927–1928 lukuvuoteen 1932–1933 asti tyttökoulun oppilasmäärät putosivatkin vuosi vuodelta ja päättyivät lopulta alle sataan oppilaaseen. Tämän jälkeen oppilasmäärä alkoi taas nousta. Viimeisen Viipurissa vietetyn kokonaisen lukuvuoden 1938–1939 oppilasmäärä oli 180. Lukuvuonna 1939–1940 oppilasmäärä laski jälleen radikaalisti. Syynä tähän oli syksyllä 1939 alkanut talvisota, joka lopetti koulun käynnin kesken lukuvuoden ja hajautti koulun oppilaat ympäri Suomea. Vaillinaisen lukuvuoden lopussa elokuun 1. päivänä Tampereelle siirtyneen koulun oppilasta 67 oli vielä koulun kirjoissa. Kun uusi lukuvuosi aloitettiin lokakuun 1940 alussa, koulun vanhoja oppilaita oli mukana enää 39.

¹⁸⁴ Vuosikertomus 1921–1922, Db1: Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA; Vuosikertomus 1922–1923, Db1, Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA.

¹⁸⁵ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 22; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1924–1925, 23; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1925–1926, 28.

¹⁸⁶ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1926–1927, 35.

Taulukko 2. Viipurin Suomalaisen tyttökoulun oppilasmäärät 1926–1940

Lukuvuosi	Oppilasmäärä vuoden lopussa
1926–1927	291
1927–1928	258
1928–1929	206
1929–1930	156
1930–1931	129
1931–1932	100
1932–1933	94
1933–1934	102
1934–1935	128
1935–1936	154
1936–1937	181
1937–1938	168
1938–1939	180
1939–1940	67 (elokuun 1. päivä 1940)

Lähde: Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomukset 1926–1936; Viipurin tyttökoulun vuosikertomukset 1936–1939; Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1939–1940, E:127 oppikoulujen vuosikertomukset, Kouluhallituksen II oppikouluosasto, KA.

Syitä oppilasmäärien putoamiseen 1920–1930-lukujen vaihteessa oli monia. 1930-luvun alun alhaisiin oppilasmääriin oli yhtenä pohjimmaisena syynä lama, joka vähensi koko Suomessa oppikouluun pyrkijöiden määriä.¹⁸⁷ Laman aiheuttamat taloudelliset vaikeudet heikensivät erityisesti maataloustyöläisten ja työläislasten oppikoulun käyntimahdollisuuksia. Oppikoulujen lukukausimaksut ja lasten työnteosta saamatta jääneet tulot vähensivät monen mahdollisuuksia koulutukseen. Tämä näkyi pyrkijöiden vähenemisenä, mutta myös suurina eronneiden määrinä, jotka 1920–30-lukujen taitteessa lähentelivät sisään otettujen oppilaiden määriä. Oppilaita erosi lukuvuoden päätyttyä melko runsaasti. Määrä vaihteli vuosittain noin 30:stä 70 oppilaaseen¹⁸⁸.

Koulusta eroamiseen oli useita eri syitä. Yksi yleisimmistä oli luokalle jääminen kaksi kertaa peräkkäin. Tämä perustui vuoden 1872 koulujärjestykseen, jonka mukaan oppilaan oli erottava koulusta, mikäli tämä jäi luokalleen kaksi kertaa peräkkäin ilman pätevää syytä. Laillinen syy saattoi olla esimerkiksi oppilaan sairaalloisuus, ahtaat kotiolo tai ansiotyössä käynti perheen avustamiseksi. Eroamisen syitä olivat myös koulun vaihtaminen, muutto toiselle paikkakunnalle, huono koulumenestys, taloudelliset syyt tai erottaminen koulusta.

¹⁸⁷ Heikkinen 1982, 30.

¹⁸⁸ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1929–1930, 27; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1933–1934, 23.

Jonkin verran oppilaita keskeytti koulun terveydellisistä syistä. Traagisimmalla tavalla koulun historian aikana oppikoulunsa päättivät kuusi oppilasta, joiden kohtalona oli kuolla kesken opintojen.¹⁸⁹

Kuten alla olevasta taulukosta ilmenee, niinä vuosina, jolloin koulun oppilasmäärät olivat laskusuunnassa, eronneiden määrä ylitti selvästi sisään otettujen oppilaiden määrän.

Taulukko 3. Viipurin tyttölyseoon ja tyttökouluun hyväksytyt ja vuosittain eronneet oppilaat 1921–1939

Lukuvuosi	Hyväksytyt		Eronneet
1921–1922	87	14	
1922–1923	73	14	
1923–1924	85	39	
1924–1925	42	32	
1925–1926	31	36	
1926–1927	114	45	
1927–1928	41	48	
1928–1929	31	59	
1929–1930	31	36	
1930–1931	43	28	
1931–1932	34	29	
1932–1933	36	20	
1933–1934	39	18	
1934–1935	63	19	
1935–1936	58	20	
1936–1937	63	34	
1937–1938	57	33	
1938–1939	72	36	
1939–1940	64	147	

Lähde: Viipurin tyttölyseon vuosikertomukset 1921–1923, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA; Viipurin tyttölyseon vuosikertomukset 1923–1926; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomukset 1926–1936; Viipurin tyttölyseon vuosikertomukset 1936–1939; Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1939–1940, E:127 oppikoulujen vuosikertomukset, Kouluhallituksen II oppikouluosasto, KA.

Suurimmat eroamisvaiheet näyttävät liittyvän valtiollistamisen jälkeisiin vuosiin, jolloin uusimuotoinen koulu ei vielä ollut kovin tunnettu. 1930-luvun alussa kun koulu oli vakiinnuttanut toimintansa ja uusimuotoiset koulut olivat saaneet virallisen aseman vuonna 1928 hyväksytyin asetuksen myötä, koulun eronneiden määrä näyttää asettuvan kouluun otettujen oppilaiden määrää alhaisemmaksi. Suurin eronneiden oppilaiden luku on sotavuodelta 1940. Tätä lukua selittää yksinkertaisesti se, että viipurilaisia, kuten muiltakin

¹⁸⁹ Paakkinen 2006, liite 9.

luovutetuilta alueilta evakuoituja suomalaisia sijoitettiin hyvin eri puolille Suomea ja näin ollen usealla *Viipurin tyttökoulun* oppilaalla oli mahdotonta pitkien etäisyyksien vuoksi enää jatkaa opintoja vanhassa koulussaan.

Oppilasmäärän pienenemiseen saattoi vaikuttaa myös koulumuodon muutos. Ensinnäkin oppilasmäärä putosi sen vuoksi, että vanhamuotoisen oppikoulun kuuden vuoden sijasta uusimuotoisessa koulussa oli vain neljä vuosiluokkaa. Tämä merkitsi luonnollisesti sitä, että absoluuttisina lukuina oppilasmäärät vanhamuotoiseen kouluun verrattuna olivat pienemmät. Toiseksi sillä, että uutta koulumuotoa ei tunnettu kovin hyvin vanhempien ja kansakoulun opettajien keskuudessa, oli vaikutusta koulun oppilasmäärien kehitykseen. Uusimuotoisia kouluja oli 1920-luvulla vain muutamia eikä niiden perimmäinen tarkoitus ollut ehtinyt vielä kantautua vanhempien tietoon.

Koulumuodon tuntemattomuus huoletti erityisesti *Viipurin suomalaisen tyttökoulun* johtoa. Vuonna 1932 koulun rehtori Siiri Kutilampi ja vararehtori Amanda (Mandi) Saarenpää lähettivät piirin tarkastajalle kirjeen, jossa he pyysivät mainostamaan koulua, joka oli heidän mukaansa varsin huonosti tunnettu vanhempien ja kansakoulun opettajien keskuudessa. Kirjeessä tuotiin esiin uusimuotoisen koulun hyviä puolia. Heidän mukaansa koulun pieni oppilasmäärä johtui tiedon puutteesta. Vanhemmat ja kansakoulun opettajat eivät tienneet koulun olemassaolosta, vaan ottivat tyttänsä neljän vuoden jälkeen kansakoulusta pois. Erityisen ikävänä he pitivät niiden tyttöjen kohtaloa, jotka eivät menestyneet oppikoulussa eikä heillä näin ollen ollut minkäänlaista päästötodistusta, koska olivat jättäneet kansakoulun neljään vuoteen. Asian laita olisi ollut toinen, jos nämä tytöt olisivat tähänneet uusimuotoiseen kouluun käymällä koko kansakoulun ja saamalla sieltä ensin päästötodistuksen.¹⁹⁰

Myös vuoden 1935 tarkastuksen tehneen kouluneuvos Gunnar Sarvan mielestä oppilasmäärien laskemisen syynä oli juuri uuteen koulumuotoon siirtyminen. Sarva painotti lisäksi sitä, että pyrkijöiden määrä oli nyt pienempi aiempaan yksityiskouluun verrattuna. Lukuvuoden 1934–35 oppilasmäärän kasvu kertoi Sarvan mukaan siitä, että vanhempien luottamus uuteen koulumuotoon oli kasvanut.¹⁹¹

¹⁹⁰ Rehtori Siiri Kutilammen ja vararehtori Mandi Saarenpään kirje herra tarkastajalle huhtikuussa 1932, Da1 Kirjekonseptit ja -jäljennökset, MMA.

¹⁹¹ Tarkastuspöytäkirja 1.–4.2.19235, Tarkastuspöytäkirjat 1928, 1935, 1941, 1951, 1957, 1965, 1967, HMA.

Suomalaisten oppikoulujen oppilasmäärien yleiseen kehitykseen verrattuna *Viipurin suomalaisen tyttökoulun* oppilasmäärissä kokema pudotus ei ollut mikään harvinaisuus. Lukuvuonna 1932–1933, jolloin tyttökoulunkin määrät olivat alimmillaan, kääntyivät koko Suomen oppilasmäärät laskuun ja oppilaiden kokonaislukumäärä Suomessa jäi pienemmäksi kuin edellisenä vuonna. Seuraava suurempi kasvu tapahtui vasta lukuvuoden 1937–1938 aikana.¹⁹²

Viipurin tyttökoulun oppilasmäärän kasvu alkoi lukuvuonna 1934–1935. Tosin jo lukuvuonna 1933–34 tulokkaita olisi ollut enemmän, kuin kouluun voitiin ottaa. Kouluhallitus ei nimittäin myöntänyt varoja rinnakkaisluokkien perustamista varten ja siksi 20 kouluun hyväksytyä tyttöä jouduttiin jättämään koulun ulkopuolelle.¹⁹³ Seuraavana vuonna tilanne oli samanlainen. Tilanpuutteen vuoksi koulusta oli jäämässä 22 hyväksytyä tyttöä oppikoulun ulkopuolelle. Oppilaiden ja koulun onneksi kouluhallitus myönsi lopulta tyttökoululle rinnakkaisluokkaa varten anotut rahat ja näin kaikki pääsykokeissa hyväksytyt oppilaat voitiin ottaa kouluun.¹⁹⁴

Uusimuotoinen tyttökoulu koki pieniä alkuvaikeuksia eikä tavoittanut heti ensimmäisinä vuosinaan niin suurta oppilasjoukkoa, kuin tavoitteena oli ollut. Kymmenisen vuotta toimittuaan koulun tilanne oli jo vakiintunut sen verran, että oppilasluku lähti vakaaseen kasvuun.

*Uusimuotoisen koulun osaksi tullut vanhempain kannatus ja huomio ei aluksi ollut suuri, pikemmin päinvastoin, mikä onkin ymmärrettävää, sillä vanhasta, koetusta on turvallista pitää kiinni joka asiassa, niin myös kouluasioissakin. Mutta kymmenenvuotiskauden jälkimmäisellä puoliskolla on oppilasmäärä osoittanut vuotuista nousua, mikä on johtunut sekä siitä, että kouluun pyrkijäin lukumäärä on kasvanut, että siitä, että oppilaita on viimeisien lukuvuosien aikana eronnut koulusta kurssia suorittamatta paljon vähemmän kuin aikaisemmin.*¹⁹⁵

Samana vuonna, 1921, *Viipurin tyttölyseon* kanssa perustettu *Turun tyttölyseo* koki samanlaisen muutoksen yksityiskoulusta valtion uusimuotoiseksi kouluksi. Molempien uusimuotoisten koulujen kohdalla oppilasmäärien kehitys oli samansuuntaista. Yksityisen koulun aikana oppilasmäärät kohosivat vuosi vuodelta, valtiollistamisen jälkeen ne laskivat,

¹⁹² Huuhka 1955, 80–82.

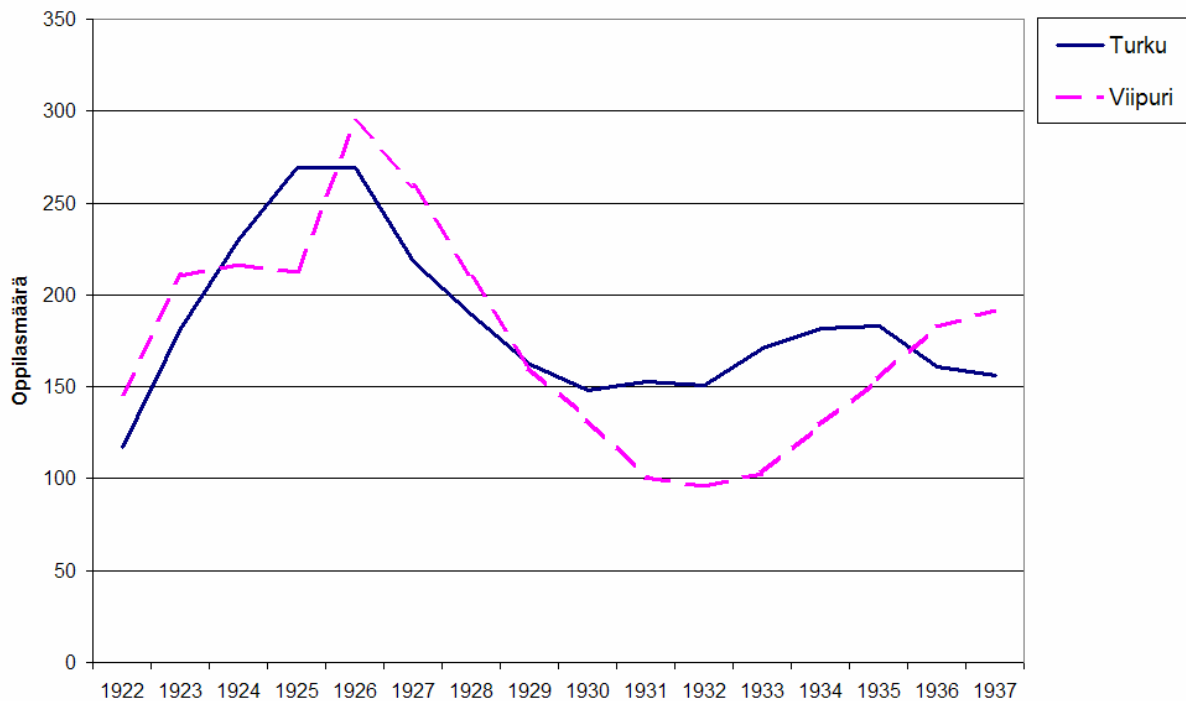
¹⁹³ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1933–1934, 3.

¹⁹⁴ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1934–35, 3.

¹⁹⁵ Viipurin suomalaisen tyttökoulu vuosikertomus 1935–36, 3. Kursiivi PK.

mutta lähtivät muutaman vuoden jälkeen takaisin nousuun. *Turun tyttökoulun* viimeiset vuodet ennen sotia olivat oppilasmäärien laskun aikaa, toisin kuin *Viipurin tyttökoulussa*, jonka oppilasmäärien kasvu jatkui sotavuosiin asti.

Kuvio 1. Turun tyttölyseon/tyttökoulun ja Viipurin tyttölyseon/tyttökoulun oppilasmäärät vuosina 1922–1937

Lähde: SVT IX Oppikoulutilasto 48–64, 1921–1937, Turun tyttölyseon/tyttökoulun tietoja ei ole mainittu vuosilta 1921 ja 1938–1939.

Viipurin vanhaan tyttökouluun verrattuna *Viipurin tyttölyseo* oli oppilasmäärältään huomattavasti pienempi oppilaitos. Yksityistä tyttölyseota perustettaessa valtion tyttökoulussa oli jo 600 oppilasta. Tämän koulun oppilasmäärät vaihtelivat vuosittain 400:n ja 800:n välillä.¹⁹⁶ Viipurin kolmas tyttökoulu, ruotsinkielinen *Svenska Flickskolan i Viborg*, oli kooltaan jokseenkin *Viipurin tyttölyseon* kokoinen 1920-luvulla. Ruotsalaisen väestön väheneminen Viipurissa vaikutti kuitenkin laskevasti koulun oppilasmääriin, ja koulu lakkautettiin 1930-luvun alussa.¹⁹⁷ Parhaimmillaan lukuvuonna 1926–1927 näissä kolmessa koulussa oli oppilaita yhteensä noin 1200. Ruotsalaisen tyttökoulun lakattua olemasta

¹⁹⁶ Paakkinen 2006, 37, liite 5, lähteenä SVT IX Oppikoulutilastot vuosilta 1921–1938.

¹⁹⁷ Paakkinen 2006, 36; SVT IX Oppikoulut 48–64. Lukuvuodesta 1932–1933 ruotsalaiseen tyttökouluun ei otettu enää uusia luokkia, vaan koulu lopetettiin luokka kerrallaan.

Viipurin tyttökouluisten määrä putosi 800 oppilaaseen. Määrä lähti taas nousuun vuoden 1936 jälkeen kaupunkiin perustetun *Viipurin toisen tyttökoulun* ansiosta.¹⁹⁸

Työväestön ja alemman keskiluokan lasten koulu

Oppikoululaisten sosiaalinen tausta oli Suomessa 1900-luvun alkuun asti melko yläluokkainen. Suurin osa oppilaista oli lähtöisin ylä- tai keskiluokasta. Itsenäistymisen jälkeen keskiluokka nousi yhteiskunnan sosiaalisesti ylimmän kerroksen ohitse, sillä porvaris-, pienyrittäjä- ja käsityöläisperheet muodostivat suurimman osan oppikoululaisista vuosina 1918–1939. Ylimpään luokkaan kuuluneista virkamiesperheistä oppikoululaisia tuli noin neljännes. Suunnilleen sama määrä lähti myös maanviljelijäperheiden lapsia opintielle; 1900-luvun alussa heitä oli suunnilleen neljännes oppikoululaisista. Luku pieneni 1920–30-luvuilla 13 prosenttiin. Toisin kävi työväestön keskuudessa, sillä työläisten osuus oppikoululaisista kohosi itsenäisyyden alkuvuosien 9 prosentista 13 prosenttiin. On silti huomattava, että määrä oli yhä suhteellisen pieni eikä oppikoulua vielä nähty yleisesti työläisperheissä lasten koulutusväyläksi.¹⁹⁹

Työläisten varsin pieni osuus tulee hyvin esiin tarkasteltaessa suomalaisväestön sosiaalista jakautumista. Wariksen tutkimusten mukaan vuonna 1940 suomalaisista työväestöön kuului 56 prosenttia, talonpoikia oli 21 prosenttia, keskiluokkaa 10 prosenttia, ylin kerros muodosti 2 prosenttia väestöstä, joiden lisäksi vielä luokittelematon väestö oli 11 prosenttia koko väestöstä.²⁰⁰

Viipuri oli perinteisesti tunnettu kauppakaupunkina, mikä näkyi kaupungin ammattijakaumassa kuitenkin kohtalaisen vähän. Kaupalla Viipurissa eli jonkin verran enemmän väestöä kuin muissa suurissa kaupungeissa, mutta kuitenkin vähemmän kuin esimerkiksi Helsingissä ja Vaasassa. Suurimman ammattiryhmän Viipurissa vuoden 1930 väestölaskennan mukaan muodostivat teollisuustyöläiset ja käsityöläiset, joiden osuus oli reilut 34 prosenttia. Maataloudesta elantonsa sai 2, liikenteestä 14, kaupasta 16, julkisesta toiminnasta ja vapaista ammateista 12 (läänin pääkaupunkina julkisia virkoja oli paljon), kotitaloustöistä 13 asukkaista. Vailla ammattia oli reilut 8 prosenttia kaupungin väestöstä. Tähän ryhmään kuului varsinaisten työttömien lisäksi niitä, jotka varallisuutensa vuoksi

¹⁹⁸ Paakkinen 2006, 36, lähteenä SVT IX Oppikoulutilastot vuosilta 1921–1938.

¹⁹⁹ Kiuasmaa 1982, 242–243.

²⁰⁰ Waris 1952, 184; ks. myös Peltola 1996, 165.

saattoivat elää tekemättä työtä. Heitä olivat esimerkiksi koroilla eläjät, talonmistajat, eläkkeensaajat ja muualta kaupunkiin tulleet ammatti- ja oppikoulujen opiskelijat. Näiden lisäksi ryhmään kuului yhteiskunnan huono-osaisia, kuten sairaalan ja lastenkotien hoidokkeja, kulkureita ja niitä, joiden ammatti oli ”tuntematon”.²⁰¹ Suurin teollisuuden ala oli vaateteollisuus, jota seurasivat rakennus-, puu- ja koneteollisuus sekä ravinto- ja nautintoaineteollisuus.²⁰²

Viipurin tyttölyseossa suurin osa oppilaista oli sosiaaliselta taustaltaan joko alempaa keskiluokkaa tai työväestöä. Nämä kaksi ryhmää olivat suurimmat koko koulun historian ajan.²⁰³ Yksityisen *Viipurin tyttölyseon* aikana suurimmat yksittäiset ryhmät olivat pienliikkeenharjoittajien ja palvelusmiesten muodostama joukko sekä työväestö. Ensimmäisen viiden lukuvuoden aikana työväestön osuus nousi kahtena vuonna pienliikkeenharjoittajia ja palvelusmiehiä korkeammaksi. Kolmanneksi suurimman ryhmän muodostivat virkamiesten ja vapaiden ammattien harjoittajien, kuten lääkärien, taiteilijoiden ja tiedemiesten, lapset. Talonpoikaisnuoriso eli maaseudun suur- ja pientilalliset olivat *Viipurin tyttölyseon* pienin sosiaalinen ryhmä.²⁰⁴ Suurliikkeenharjoittajien ja maanviljelystyöväestön lapsia koulussa oli historiansa aikana vain kourallinen. Suurliikkeenharjoittajille ominaisempi koulumuoto oli ylioppilastutkinnon suorittamisen mahdollistanut tyttölyseo tai yhteislyseo. Maanviljelystyöläisten vähyyteen taas vaikutti todennäköisesti se, että Viipurin lähiympäristön kouluverkko tihentyi 1920-luvulla, mikä mahdollisti lyhyemmät koulumatkat ja vähensi näin koulunkäyntikustannuksia.²⁰⁵

Viipurin tyttölyseon valtiollistaminen ja muuttaminen uusimuotoiseksi kouluksi aiheuttivat jonkin verran muutoksia koulun oppilasaineksessa. Valtiollistamisen jälkeen pienliikkeenharjoittajien ja palvelusmiesten osuus pieneni. Valtion koulun aikana tämän ryhmän osuus oli noin 25–30 prosenttia. Poikkeuksen tekee lukuvuosi 1931–1932, jolloin pienliikkeenharjoittajien ja palvelusmiesten osuus nousi hetkellisesti 50 prosenttiin.²⁰⁶ Pienliikkeenharjoittajien ja palvelusmiesten osuuden laskeminen näkyy erityisen selvästi, jos

²⁰¹ Paavolainen 1978, 87.

²⁰² Paavolainen 1978, 84–85.

²⁰³ Paakkinen 2006, 78–79.

²⁰⁴ Paakkinen 2006, 38, 41, 44, 47.

²⁰⁵ Paakkinen 2006, 49–51. Oppilaiden sosiaalisia taustoja merkittäessä on käytetty erilaisia käytäntöjä. Suomen virallisen tilaston oppikoulutilaston mukaan Viipurin tyttölyseossa ja tyttökoulussa oli oppilaina suurliikkeenharjoittajien ja maanviljelystyöväestön lapsia. Wariksen luoman luokittelun mukaan tehty tilastointi kuitenkin antaa näiden ryhmien lukumääräksi nollan.

²⁰⁶ Paakkinen 2006, 38.

tarkastellaan erikseen uusimuotoisille luokille tulleiden oppilaiden sosiaalisia taustoja. *Viipurin suomalainen tyttökoulun* muuttaminen uusimuotoiseksi kouluksi kävi asteittain, joten lukuvuoteen 1930–1931 asti koulussa opiskeli myös vanhamuotoisen koulun kävijöitä.²⁰⁷

Valtiollistaminen vaikutti eniten työväestön osuuteen, joka vuoden 1926 jälkeen nousi selkeästi suurimmaksi ryhmäksi. Poikkeuksena oli vain lukuvuosi 1931–1932, jolloin työväestö noin 30 prosentin osuudellaan oli pienliikkeenharjoittajien ja palvelusmiesten jälkeen toiseksi suurin ryhmä. Suurimmillaan työväestön osuus oli lukuvuonna 1933–1934, jolloin työväestön lapsia oli koulussa lähes 60 prosenttia. Absoluuttisina lukuina tarkasteltuna *Viipurin tyttökoulun* aloitti vuosittain noin 20–30 työläistaustaista oppilasta.²⁰⁸

Virkamiesperheistä tulleiden osuus *Viipurin tyttölyseon* ja myöhemmin tyttökoulun oppilaista oli koko sen historian ajan kohtalaisen pieni. Valtiollistamisen ja koulumuodon muuttumisen jälkeen osuus laski entisestään. Pelkän keskikoulututkinnon tarjonnut uusimuotoinen koulu ei selvästikään kiinnostanut yläluokkaa, jonka tavoitteena oli kouluttaa jälkeläisiään yhteiskunnan ylimmille paikoille. Jos koulutuksen tavoitteena oli ylioppilastutkinto, ei *Viipurin tyttökoulu* ollut järkevä oppikouluvaihtoehto, vaikka siitä olisi voinut lähteä jatkamaan opintoja lukioluokat tarjonneeseen kouluun.²⁰⁹

Valtiollistaminen ja koulumuodon muuttuminen nostivat hieman maanviljelijöiden lasten osuutta koulun oppilaista. Yksityisen koulun aikana ryhmän osuus oli vaihdellut 3:sta 10 prosenttiin. Lukuvuonna 1928–1929 ryhmän osuus nousi yli kymmenen prosentin ja sen jälkeen ylimmilleen, yli viidennekseen. Uusimuotoinen koulu siis selvästi kiinnosti maanviljelysväestöä vanhamuotoista koulua pienempine lukukausimaksuineen. Maanviljelysväestön koulutusinnon katkaisi kuitenkin 1930-luvun alun talouslaman, joka laski ryhmän osuuden *Viipurin tyttökoulun* oppilaista alle kymmeneen prosenttiin. Useampi vuosi laman jälkeen, lukuvuonna 1936–1937, maanviljelysväestön osuus lähti uudelleen nousuun.²¹⁰

Muihin ryhmiin laman vaikutukset olivat selvästi vähäisemmät. Pienliikkeenharjoittajien ja palvelusmiesten osuus laski 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa hieman aiemmasta, alle

²⁰⁷ Paakkinen 2006, 40.

²⁰⁸ Paakkinen 2006, 43.

²⁰⁹ Paakkinen 2006, 48; Ketonen 1980, 94–95.

²¹⁰ Paakkinen 2006, 45; Pulkkinen 1956, 71–73.

kolmannekseen kaikista oppilaista. Yleisesti lama vaikutti Suomessa vain vähän pienliikkeenharjoittajien ja palvelusmiesten ansiotasoon.²¹¹ Työväestöönkään lama ei vaikuttanut yhtä paljon kuin maataloustyöläisiin, vaikka se hankaloitti perheiden taloutta.²¹² Työläisten kohdalla on kuitenkin syytä huomata, että työläiset muodostivat hyvin moninaisen ryhmän. Ammattitaitoisilla palkkatyöläisillä oli varmemmin töitä ja heidän tulotasonsa ei laskenut yhtä paljon kuin ammattitaidottomien päivätyöläisten palkat.²¹³ Laman aiheuttamat taloudelliset hankaluudet näkyivät *Viipurin tyttökoulussa* varsin suurena vapaaoppilaiden ja puolivapaiden oppilaiden määränä.

Taulukko 4. Viipurin tyttölyseon ja tyttökoulun lukukausimaksuista puoleksi ja kokonaan vapautetut oppilaat 1921–1940

Lukuvuosi	Vapaaoppilaita	Puoleksi vapautettuja
1921	9,5%	3,6%
1922	8,3%	7,6%
1923	9,0%	2,9%
1924	8,4%	3,7%
1925	9,4%	4,2%
1926	17,5%	0%
1927	19,0%	0%
1928	23,3%	0%
1929	28,8%	0%
1930	39,5%	0%
1931	57,0%	0%
1932	66,0%	0%
1933	49,0%	7%
1934	43,8%	23%
1935	44,8%	25%
1936	47,0%	32%
1937	52,7%	13,3%
1938	52,2%	16,9%
1939	49,1%	19%

Lähteet: Viipurin tyttölyseon vuosikertomukset 1921–1923, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA; Viipurin tyttölyseon vuosikertomukset 1923–1926; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomukset 1926–1936; Viipurin tyttökoulun vuosikertomukset 1936–1939; Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1939–1940, E:127 oppikoulujen vuosikertomukset, Kouluhallituksen II oppikouluosasto, KA.

Työväestön lasten osuus oppilaista oli 1920-luvun hyvinä vuosina jopa pienempi kuin 1930-luvun alun lamavuosien aikana. Lama ei siis automaattisesti merkinnyt säästämistä lasten koulutusmenoissa. Toisaalta nousukausi ei vastaavasti välttämättä kasvattanut

²¹¹ Paakkinen 2006, 40; Huuhka 1955, 191–192.

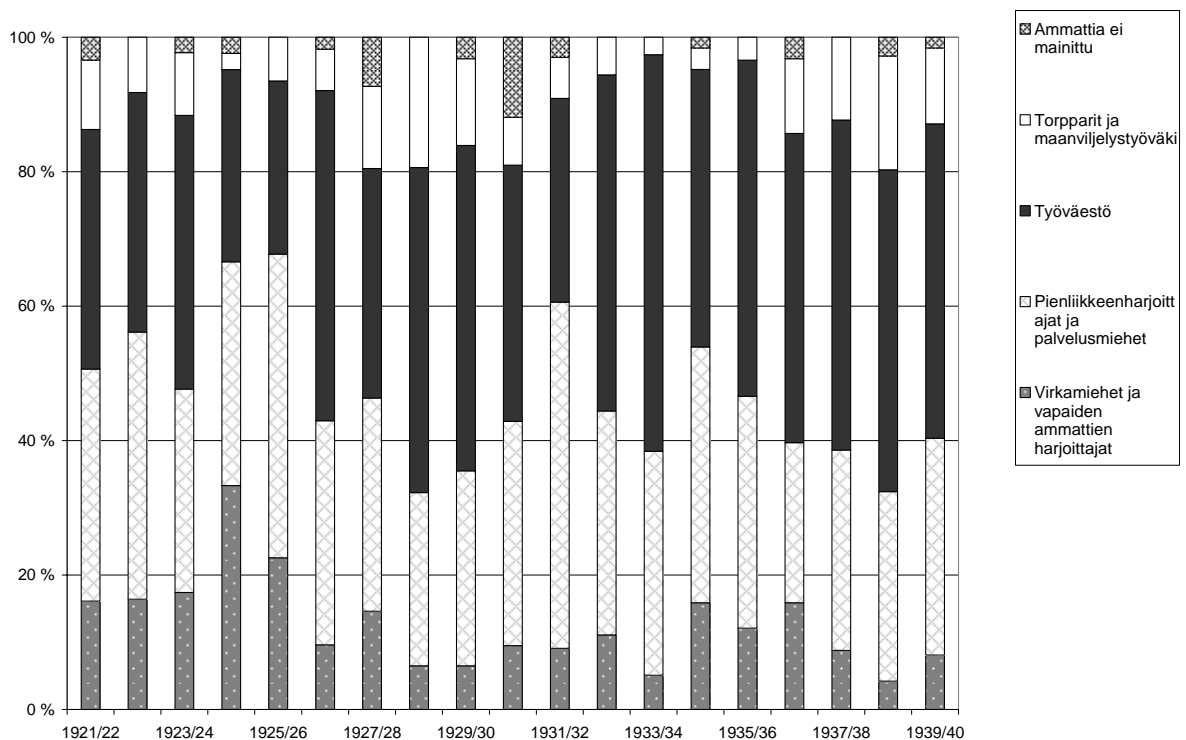
²¹² Huuhka 1955, 192. Pulkkinen mukaan työttömyyttä esiintyi maaseudulla enemmän kuin kaupungeissa ja väestökeskuksissa. Pulkkinen 1956, 202–203.

²¹³ Waris 1947, 92–98.

työläisvanhempien keskuudessa lasten kouluttamisintoa. Nousukaudella työtä oli tarjolla lapsillekin, mutta laman aikana lapset olivat ensimmäisinä vailla työtä. Näin ollen laman aikana lapset kannatti enemmän laittaa kouluun kuin pitää heitä tyhjän panttina kotona. Oppikoulusivistyksen saaneilla oli joka tapauksessa paremmat mahdollisuudet työnsaantiin kuin pelkän kansakoulun suorittaneilla ikätovereilla. Vähävaraisilla lapsilla oli myös mahdollista saada vapaaoppilaspaikka koulusta, mikä helpotti köyhistä perheistä tulevien lasten taloudellista tilannetta.²¹⁴

Hyväonninen työläislapsi saattoi köyhistä lähtökohdistaan huolimatta päästä kouluttautumaan vielä kansakouluopintojen jälkeenkin. Toisaalta työväestöön kuului hyvin erilaisia työläisiä, joiden ammattitaito, järjestäytyminen sekä palkka- ja elintasot vaihtelivat. Ammattitaitoinen työväestö selvisi pienemmällä kolhuilla kuin ammattitaidoton, jonka kohtalona oli ensimmäisinä kokea työttömyyden tuomat vaikeudet.²¹⁵

Kuvio 2. Viipurin tyttölyseon ja tyttökoulun sosiaaliset taustat 1921–1940

Lähde: Paakkinen 2006, 41, lähteenä Oppilasmatrikkelit 1921–1926, Viipurin tyttökoulun arkisto, MMA; Oppilasmatrikkeli 1926–1945, Tampereen II tyttökoulun arkisto, HMA.

²¹⁴ Paakkinen 2006, 44.

²¹⁵ Waris 1952, 145, 150–157, 161–163, 165–166.

Viipurin vanhaan tyttökouluun verrattuna tutkittavan koulun oppilastausta oli huomattavan erilainen. *Viipurin suomalaisessa tyttökoulussa* ja 1925 lähtien *tyttölyseossa* oli nimittäin suhteellisesti vähemmän työläisten lapsia ja vastaavasti enemmän virkamiesten, keskiluokan ja viljelijöiden tyttöjä. Ruotsalainen tyttökoulu oli edellä mainittua vielä selkeästi enemmän profiloitunut ylempään keskiluokan ja sivistyneistön kouluksi.²¹⁶

Viipurin tyttölyseo ja myöhemmin tyttökoulu oli siis leimallisesti työväestön ja alemman keskiluokan koulu. Mitä nämä yleistetyt kategoriat sitten pitivät sisällään? Mitä ammatteja tyttökoululaisten vanhemmat harjoittivat?

Viipurissa liikenne, kauppa sekä valtion ja kunnan virat työllistivät suhteellisen paljon. Erityisesti rautateiltä löytyi monelle viipurilaiselle töitä. Tästä syystä myös tyttölyseossa ja tyttökoulussa oli runsaasti rautatieläisten lapsia. Useimmiten he olivat jarrumiehiä, veturinkuljettajia, asemamiehiä, junamiehiä tai konduktöörejä. Heille valtio oli yksityistä sektoria luotettavampi työnantajana. Koulun oppilaiden vanhempien ammattinimikkeissä näkyi myös se, että Viipuri oli satamakaupunki. Vanhempien joukossa oli kapteeneja, merimiehiä ja satamatyöntekijöitä.²¹⁷

Myös teollisuus antoi työväestölle mahdollisuuksia elannon hankintaan. Erityisesti rakennus- ja vaateteollisuus olivat Viipurissa suuria työllistäjiä. *Viipurin tyttölyseon* ja tyttökoulun oppilaiden vanhemmissakin oli muurareita, maalareita, rakennusmestareita sekä vaatturien lapsia. Yleisin ammattinimike oli kuitenkin ”työmies”, jolla voitiin viitata melkein mihin tahansa työläiseen, useimmiten ammattitaidottomaan.²¹⁸

Useat tyttökoululaisten vanhemmat työskentelivät kaupan alalla esimerkiksi kauppa-apulaisina, kaupanhoitajina ja liikemiehinä. Tämä johtui siitä, että Viipuri risteyspaikkana ja hyvien liikenneyhteyksien takana oli monen tukkukaupan ja kauppahuoneen keskuspaikka ja tarjosi näin ollen työtä kaupan alalta. Viipuri oli lääninsä pääkaupunki ja sen vuoksi kaupungissa oli runsaasti julkisia virkoja ja toimia. Tyttölyseon ja tyttökoulun oppilaiden vanhemmissa oli poliiseja ja kansakouluopettajia.²¹⁹

²¹⁶ Paakkinen 2006, 55, 57–60.

²¹⁷ Paakkinen 2006, 52, ks. myös liite 3. oppilaiden vanhempien ammattinimikkeistä.

²¹⁸ Paakkinen 2006, 52.

²¹⁹ Paakkinen 2006, 52–53; Paavolainen 1978, 84–85.

Vaikka tyttölyseoon ja tyttökouluun tuli oppilaita hyvin erilaisista perheistä, ei se välttämättä juurikaan näkynyt päivittäisessä koulun käynnissä. Tyttökoulun entinen oppilas Hilda Laasonen muistelee, ettei oppilaiden kesken ilmennyt syrjintää sosiaalisen taustan vuoksi.

Ei meill' ollu siis koulussa minkäänlaista en muista, et ois ollu [syrjintää] ei edes mitään varallisuusjuttuja. Siis sillä tavalla, että, ett' oltiin niinku noissa kuvissakin, nii joku omisti leipomon, ja joku ei omistanu mitään, ja jaa, oli sitten eri ammateissa vanhempia. Ei ollu minkäänlaista syrjintää tommosen varallisuussuhteiden perusteella. Ei koskaan siis tuntunu [siltä]. Jos ei ollu luistimia, ei ollu ja jos ei ollu sitä tai tätä, nii ei ollu [...] nii ei niinku koskaan, en yhtään ainutta tapausta muista, et olis niinku [...] syrjitty. [...] Eikä meillä nii kauheen varakkaita ollu varmasti ketää.²²⁰

Oppikoulu väylänä sosiaaliseen nousuun

Oppikoulu toimi useimmille oppilailleen sosiaalisen nousun väylänä. Alemman keskiluokan lapsille keskikoulututkinto oli edistysaskel ja avain sosiaaliseen nousuun. Sitä se oli myös työväestön ja talonpoikien lapsille. Ylimmän luokan lapset taas eivät juuri opiskelleet *Viipurin tyttökoulussa*, mitä varmasti osaltaan selittää koulumuoto. Uusimuotoisena keskikouluna *Viipurin (suomalainen) tyttökoulu* mahdollisti vain keskikoulututkinnon suorittamisen. Ylemmän luokan, kuten virkamiesten, lapsilla oli usein jo lähtökohtaisesti tavoitteena ylioppilastutkinto eivätkä he sen vuoksi kovin sankoin joukoin pyrkineet uusimuotoiseen tyttökouluun.²²¹ Huomion arvoista onkin se, että ylempien luokkien osuus *Viipurin tyttölyseon* ja *tyttökoulun* oppilaista oli korkeimmillaan niinä vuosina, jolloin Viipurissa oli pulaa oppikoulupaikoista.²²² Toisin sanoen ylimmälle luokalle *Viipurin tyttölyseo* ja *tyttökoulu* sopivat koulutuspaikaksi silloin, kun muutakaan paikkaa oppikoulun suorittamiseksi ei ollut tarjolla.

Alempien luokkien lapsia oppikoulu houkutteli jo pelkällä keskikoulututkinnolla, joka takasi heille sosiaalisen nousun. Keskikoulu ei antanut ammattitaitoa, mutta aukaisi ovia konttoritöihin ja muihin oppilaitoksiin, joihin ei pelkällä kansakoulutodistuksella ollut pääsyä.²²³ Työväestön lapsille nelivuotinen uusimuotoinen koulu sopi senkin vuoksi hyvin, että se rasitti perheen taloutta huomattavasti vähemmän kuin vanhamuotoinen kuusivuotinen keskikoulu mahdollisine kolme vuotta kestävine lukioluokkineen.

²²⁰ Hilda Laasonen haastattelu 22.3.2006.

²²¹ Ketonen 1980, 94–95.

²²² Paakkinen 2006, 48.

²²³ Kaarninen 1995, 183.

Työläislapsille oppikouluun pääsy oli suuri asia, sillä se merkitsi useimmiten sosiaalisen aseman nousua omiin vanhempiin verrattuna. Kouluttautuminen ei ollut työläisperheissä itsestään selvyys ja siksi sitä pidettiin suuressa arvossa. Molemmat tutkimusta varten haastatellut tyttökouluun entiset oppilaat muistavat oppikouluun pääsyn merkittävänä asiana. Halua oppikoulun jälkeiseen koulutukseenkin olisi ollut, mutta vuonna 1939 alkanut sota sotki kummankin tulevaisuuden suunnitelmat.²²⁴

Tulkinta *Viipurin tyttölyseosta* ja *tyttökoulusta* työväestön ja alemman keskiluokan kouluna vahvistuu tarkastelemalla kouluun otettujen ja koulusta eronneiden oppilaiden sosiaalista taustaa. *Viipurin tyttölyseon* aikana kouluun otettujen ja koulusta eronneiden oppilaiden taustat pysyivät jokseenkin samoina, kun tarkastellaan koulun suorittaneita. Virkamiesten ja vapaiden ammattien harjoittajien sekä pienliikkeen harjoittajien ja palvelusmiesten osuudet laskivat hieman, kun taas työväestön ja viljelijöiden lasten osuudet nousivat.²²⁵

Taulukko 5. Viipurin tyttölyseon/tyttökoulun oppilaiden opintomenestys sosiaaliryhmittäin

	1	2	3	4	Yhteensä	N
Koulun aloitti	13,1	34,1	43,9	8,9	100%	1033
Koulun keskeytti	13,8	34,8	42,9	8,5	100%	709
Koulun suoritti	11,4	32,4	46,3	9,9	100%	324

1= virkamiehet ja vapaiden ammattien harjoittajat

2= pienliikkeenharjoittajat ja palvelusmiehet

3= työväestö

4= suur- ja pientilalliset

Lähde: Paakkinen 2006, 72, lähteenä koulun oppilasmatrikkelit.

Viipurin tyttökoulussa työväestöön kuuluneista oppilaista koulun suoritti enemmän oppilaita kuin jätti koulun kesken. Samoin kävi myös viljelijöiden tyttärien kohdalla. Virkamiesten sekä pienliikkeen harjoittajien ja palvelusmiesten lapset taas jättivät koulun useammin kesken, kuin kävivät sen loppuun.²²⁶ Sosiaaliseen taustaan suhteutettu opintomenestys vahvistaa sitä käsitystä, että *Viipurin tyttölyseo* ja *tyttökoulu* oli työväestön ja alemman keskiluokan suosiossa. Myös tilallisten määrä koulun suorittaneiden joukossa oli keskeyttäneitä suurempi. Valtiollistamisen ja koulumuodon muutoksen jälkeen nämä trendit vain vahvistuivat, mikä

²²⁴ Hilda Laasosen haastattelu 22.3.2006; Elvi Lehmusvirran haastattelu 13.3.2006.

²²⁵ Paakkinen 2006, 72. Opintomenestys on laskettu niiden oppilaiden perusteella, joiden osalta sekä sosiaalinen tausta että opintomenestys on ollut tiedossa.

²²⁶ Paakkinen 2006, 72–73.

kertoo siitä, että uusimuotoinen koulu veti puoleensa juuri niitä ryhmiä, joille se oli suunnattukin. Virkamiesten ja ylemmän keskiluokan lapset taas tähtäsivät usein ylioppilastutkintoon, mikä selittää suurta keskeyttäneiden määrää.²²⁷ Todennäköisesti virkamiesten työt eivät keskeyttäneet koulunkäyntinä kokonaan, vaan syynä *Viipurin tyttölyseon* tai tyttökoulun lopettamiseen oli vaihto toiseen kouluun. Vanhamuotoiseen oppikouluun oli läpi 1920- ja 1930-luvun enemmän tulijoita, kuin koulut pystyivät ottamaan vastaan. Siksi oppikoulu saatettiin aloittaa uusimuotoisessa koulussa, mutta heti kun mahdollisuus lukioluokat ja ylioppilastutkinnon tarjonneeseen kouluun siirtymiseen oli, opinnot aiemmassa koulussa keskeytettiin.

Kieli ja uskonto

Kielellisesti katsottuna eri kulttuurien risteysalueella sijainnut Viipuri oli edelleen 1920–30-luvuilla Suomen kansainvälisimpiä kaupunkeja. Ulkomaalaisten ja vieraita kieliä äidinkielenään puhuvien asukkaiden määrä oli kuitenkin vähentymässä. 1900-luvun alussa muunkielisten osuus viipurilaisista oli ollut 17,5 prosenttia, vuonna 1920 se oli vähentynyt jo 5,5 prosenttiin ja vuonna 1930 se oli vain 3,5 prosenttia. Ruotsinkielisiä oli Viipurissa Helsinkiä ja Turkuu vähemmän, mutta hieman enemmän kuin Tampereella. Muuta kieltä, lähinnä saksaa ja venäjää, puhuva osuus ylitti Viipurissa muiden kaupunkien luvut. Ruotsin, saksan ja venäjän ohella Viipurissa äidinkielenä puhuttuja kieliä olivat muun muassa viro, englanti, puola, ranska, latvia, turkki, tattari ja ukraina.²²⁸

Uskontojen mukaan jaettuna Viipurin asukkaista suurin osa tunnusti evankelis-luterilaista uskontoa. Vuonna 1930 suurimman vähemmistön muodostivat ortodoksit 4,6 prosentin osuudellaan. Juutalaisia oli 0,4 prosenttia, roomalaiskatolisia 0,3 prosenttia, metodisteja 0,3 prosenttia, vapaakirkollisia 0,09 prosenttia, islaminuskoisia 0,03 prosenttia ja siviilirekisteriin kuuluneita 1,6 prosenttia.²²⁹

Suurin osa, yli 95 prosenttia, *Viipurin tyttölyseon* ja varsinkin *Viipurin (suomalaisen) tyttökoulun* oppilaista oli suomenkielisiä. Ruotsinkielisten osuus oli muunkielisten osuutta pienempi, alle prosentti kaikista oppilaista. Muunkielisten osuus vaihteli vuosittain yhdestä

²²⁷ Paakkinen 2006, 74.

²²⁸ Paavolainen 1978, 80–81.

²²⁹ Paavolainen 1978, 81.

viiteen prosenttia.²³⁰ Enemmistö oppilaista oli uskonnoltaan evankelis-luterilaisia. Ortodoksinen uskonto oli luterilaisen jälkeen selvästi suurin ryhmä – sen asema oli siinä mielessä kuitenkin vahva ja tunnustettu, että koulussa oli joka vuosi palkattuna ortodoksisen uskonnon opettaja. Joukkoon mahtui myös muiden uskontokuntien edustajia. Heille oman uskonnon opetusta ei kuitenkaan ollut tarjolla, vaan heidät oli vapautettu uskonnon opetuksesta samoin kuin siviilirekisteriin kuuluneet oppilaat.²³¹

Viipurin tyttölyseon ja *Viipurin tyttökoulun* muunkielisten oppilaiden äidinkielenä oli useimmiten venäjä. Vuoden 1928 tarkastuskertomuksen mukaan koulun 260 oppilaasta kahden oppilaan äidinkielenä oli venäjä, minkä lisäksi koulussa oli yksi äidinkieleltään ruotsinkielinen ja yksi hepreankielinen. Samana vuonna oppilaista 5 oli ortodokseja, yksi kuului siviilirekisteriin ja yksi ”tunnusti Mooseksen uskontoa” eli oli juutalainen.²³² Vuoden 1935 tarkastuskertomus ei juuri poikkea edellisestä. Tuolloin koulun noin 130 oppilaasta 6 puhui äidinkielenään jotain muuta kuin suomea tai ruotsia, yksi oli ruotsinkielinen. Luterilaisen enemmistön lisäksi koulussa oli neljä ortodoksia, yksi juutalainen ja kaksi siviilirekisteriin kuulunutta oppilasta.²³³

Viipurin vanhan tyttökoulun oppilaiden kielelliset taustat olivat hieman erilaiset. 1920-luvulla se oli puhtaasti suomenkielisten koulu. 1930-luvulla ruotsinkielisen tyttökoulun lakkauttamisen jälkeen sen opetukseen alkoi hakeutua myös ruotsinkielisiä ja muunkielisiä oppilaita ja sen oppilasjoukko muuttui heterogeenisemmaksi.²³⁴ Karkeasti yleistäen Viipurin suomalainen tyttökoulu oli 1920-luvulla identiteetiltään puhtaan suomalainen, 1930-luvulla pikemminkin sivistyneistön kouluksi profiloitunut koulu.

Ruotsinkielinen tyttökoulu oli luonnollisesti suurelta osin ruotsinkielisten oppilaiden koulu, tosin suomenkielisten oppilaiden osuus oli huomattavasti suurempi kuin kummankaan suomenkielisten tyttökoulun ruotsinkielisten määrä. Suomenkielisiä oli 1920–1930-luvuilla 2–10 prosenttia, muunkielisiä noin 11–25 prosenttia oppilaista. Ilmeisesti osa suomenkielisestä viipurilaisesta sivistyneistöstä halusi antaa lapsilleen ruotsinkielisen koulutuksen. Toinen syy suomenkielisten kohtalaisen suureen määrään ruotsinkielisessä koulussa saattoi olla se, että

²³⁰ Paakkinen 2006, 70.

²³¹ Puupponen 1934, 8.

²³² Tarkastuspöytäkirja 1928, HMA.

²³³ Tarkastuspöytäkirja 1935, HMA.

²³⁴ Paakkinen 2006, 70.

suomenkielisten koulujen täytyessä ruotsinkielinen koulu jäi ainoaksi vaihtoehdoksi.²³⁵ Ruotsinkielinen koulu oli esimerkiksi saksankielisille perheille todennäköisesti suomenkielistä koulua luonnollisempi vaihtoehto lasten koulutuspaikaksi. Viipurissa ei enää 1900-luvulla toiminut yhtään saksalaista koulua ja venäläisten koulujenkin määrä väheni niin, että itsenäistymisen jälkeen niitä oli vain yksi, Viipurin kreikkalaiskatolisen seurakunnan perustama *Venäläinen realilyseo*²³⁶.

Viipurilaisia vai maalaisia?

Vielä 1800-luvun lopulla koulumatkat saattoivat olla melko pitkiä. Kouluun tultiin matkojen takaa ja useissa tapauksissa kotona käytiin vain juhlapyhinä. Pitkät koulumatkat alkoivat kuitenkin lyhentyä 1900-luvun alussa, ja 1920–30-luvuilla yhä useampi oppikoululainen asui ja kävi koulua samalla paikkakunnalla.²³⁷ Silti oli myös niitä, jotka joutuivat edelleen saapumaan kouluun aamuvarhaisella ja palaamaan kotiin pimeän jo tultua, sillä suurin osa suomalaisista asui 1920- ja 1930-luvuilla maalla, kun taas suurin osa kouluista sijaitsi kaupungeissa.²³⁸

Viipurin tyttölyseolaisista ja tyttökoululaisista suurin osa tuli koko koulun historian ajan Viipurin kaupungista. Jonkin verran tulijoita oli myös Viipurin maalaiskunnasta tai muista lähikunnista. Suurimmillaan Viipurista tulleiden osuus oli 70–80 prosenttia 1930-luvun puolen välin tienoilla, alimmillaan 40–50 prosentissa tyttölyseon ensimmäisinä vuosina. Viipurin maalaiskunnasta tulleiden oppilaiden määrä vaihteli vuosittain. Korkeimmillaan se oli koulun ensimmäisinä vuosina, alimmillaan 3–5 prosentissa lukuvuosina 1933–1935. Yli 100 kilometrin päästä Viipuriin kouluun tuli vuosittain vain muutama prosentti oppilaista.²³⁹

Suurin Viipurin kaupungin ulkopuolelta tulleista oppilaista tuli Antrean, Kirvun, Muolaan, Vahvialan ja Johanneksen kunnista. Näistä Antrea, Vahviala ja Johannes sijaitsivat Viipurin maalaiskunnassa, josta oli hyvät rautatie- ja maantieyhteydet Viipuriin. Muolaa ja Kirvu sijoituivat hieman kauemmaksi, mutta yhteydet niistäkin olivat hyvät.²⁴⁰

²³⁵ Paakkinen 2006, 70.

²³⁶ Nissilä 1958, 206–207.

²³⁷ Kiuasmaa 1982, 241.

²³⁸ Waris 1952, 86.

²³⁹ Paakkinen 2006, 68–69.

²⁴⁰ Paakkinen 66.

Viipurin maalaiskunnasta tulleiden oppilaiden määrän vaihtelut johtuivat pääosin 1920- ja 1930-luvuilla tehdyistä esikaupunkialueiden liitoksista. Suuri osa Viipurin esikaupungeista sijaitsi Viipurin maalaiskunnan puolella. Ne olivat kuitenkin tärkeä osa Viipuria ja kuuluivat väestölaskennassa Viipurin kaupungin alueeseen. Alueliitoksia suoritettiin vuosina 1924, 1928 ja 1933 eli juuri niinä vuosina, jolloin maalaiskunnasta tulleiden oppilaiden määrät laskivat huomattavasti.²⁴¹

Ensimmäisessä alueliitoksessa 1924 Viipurin asukasmäärä kasvoi 13 242 asukkaalla. Vuoden 1928 liitos toi kolmisen tuhatta asukasta, vuoden 1932 noin 5 000 ja vuoden 1933 liitos reilut 11 000 asukasta lisää. Vuonna 1930 Viipurin asukasluvuksi saatiin reilut 72 000 henkeä, joista 52 750 asui kaupungin rajojen sisäpuolella ja vajaat 20 000 henkeä kaupunkia ympäröineillä esikaupunkialueilla. Luku oli 35 prosenttia suurempi kuin edellisessä väestölaskennassa. Väestö kehitys lähenteli muiden suurten kaupunkien kasvuprosentteja, jotka olivat samaa luokkaa Viipurin kanssa. Helsingin kasvuprosentti oli 37, Turun 24 ja Tampereen 28 prosenttia.²⁴²

Jako maalais- ja kaupunkilaisoppilaiden välillä näkyi luokkajaoissa. Koulun entisten oppilaiden muistelujen mukaan A- ja B-luokkien välillä oli erona se, että A-luokalle laitettiin yleensä kaupungissa asuneet, B-luokalle maalla asuneet. Näin tuntijaot voitiin tehdä niin, että ne sopivat paremmin kauempaa junalla tai muilla kulkuvälineillä tulleiden oppilaiden aikatauluihin. Pitempää matkustaneille oppilaille päivät olivat usein pitkiä ja raskaita. Tällainen luokkajako toi päivittäiseen ohjelmaan hieman helpotusta.²⁴³

Viipurin muihin tyttökouluihin verrattuna *Viipurin tyttölyseossa* ja *tyttökoulussa* oli huomattavan paljon maalaisia. *Viipurin suomalaisessa tyttökoulu/tyttölyseossa* ja ruotsalaisessa tyttökoulussa molemmissa yli 80 prosenttia oppilaista oli Viipurin kaupungin asukkaita. Viipurin maalaiskunnasta näissä kouluissa oli vain muutamia oppilaita. Sen sijaan pidempää tulleita oli molemmissa kouluissa hieman enemmän kuin *Viipurin tyttölyseossa* ja *tyttökoulussa*.²⁴⁴ *Viipurin tyttölyseo* ja myöhemmin *Viipurin tyttökoulu* olivat Viipurin lähialueilla, esikaupungeissa eläneiden työläisten ja alemman keskiluokan tyttärien kouluja.

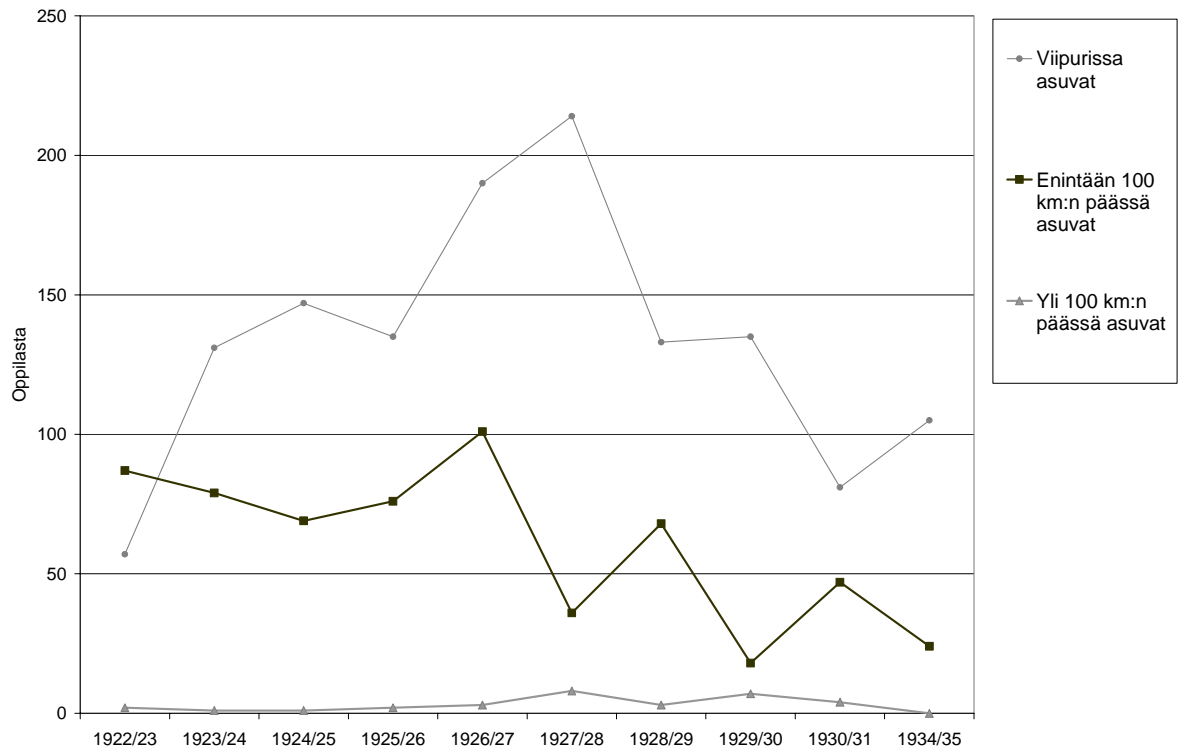
²⁴¹ Paakkinen 2006, 65; Paavolainen 1978, 78.

²⁴² Paavolainen 1978, 78–79.

²⁴³ Elvi Lehmusvirran haastattelu 13.3.2006.

²⁴⁴ Paakkinen 2006, 69.

Kuvio 3. Viipurin tyttölyseon ja tyttökoulun oppilasalue 1921–1939

Lähde: Paakkinen 2006, 66. Lähteinä Oppilasmatrikkelit 1921–1926, Viipurin tyttökoulun arkisto, MMA; Oppilasmatrikkeli 1926–1945, Tampereen II tyttökoulun arkisto, HMA.

5. Opettajat ja opetus

Yksityisen tyttölyseon opettajat – opetustoimeen Viipurin ulkopuolelta

1920- ja 1930-luvulla opettajan odotettiin edustavan ”kelvollista mallikansalaista”, joka oli myös yksi opetuksen päämääristä. Opetettavana ei siis ollut vain joukko asioita, vaan kokonainen elämäntapa kielineen, kulttuureineen, käytöstapoineen ja muine sivistyksen tunnusmerkkeineen. Ihanteellinen opettaja oli tarkkaavainen, täsmällinen ja huolellinen työssään. Hänellä tuli olla ”tavoiltaan nuhteeton henki” ja nuorison ohjaamiseen sopiva mielenlaatu. Mallikansalaisen ihannetyyppi oli 1920–1930-luvuilla puhdasmaaineinen, ruumiiltaan terve, säännöllinen ja musikaalinen henkilö. Autonomian aikana uskonnollisuutta oli myös pidetty tärkeänä ominaisuutena, mutta sen vaatimus menetti merkitystään itsenäistymisen ja uskonnonvapauden myötä.²⁴⁵

Valtion kouluissa opettajien kelpoisuusvaatimukset oli tarkemmin määritelty kuin yksityisissä kouluissa, joissa koulun johtokunta päätti opettajien palkkaamisesta ja vakinaisten opettajien määrästä. Opettajien yleisiin kelpoisuusvaatimuksiin virkaa haettaessa kuului Suomen kansalaisuus, hyvä maine, nuhteettomat elämäntavat, 21–67 vuoden ikä, hyvä terveys ja oman opetuskielen täydellinen hallitseminen. Opetusvirkojen ehtoihin kuului myös opetusharjoittelu, kasvatustutkinto tai virkatutkinto, oppikoululainsäädännön tutkinto sekä opetusnäyte.²⁴⁶

Viipurin tyttölyseon ohjesääntöjen mukaan opettajien tehtävänä oli yleisessä koulujärjestyksessä mainittujen periaatteiden mukaisesti hoitaa kasvatusta ja opetustyönsä huolellisesti ja toimia samalla hyvänä esimerkkinä oppilailleen. Varsinaisen opetustyönsä ohella opettajien odotettiin ottavan osaa myös koulun muihin ”menestystä edistäviin pyrkimyksiin”, kuten luokanvalvojan, kokoelman ja kirjaston hoitajan tai toverikunnan kuraattorin tehtäviin.²⁴⁷ Opettajat valitsi koulun johtokunta. Aluksi heidät valittiin kahdeksi koevuodeksi, joiden jälkeen sopiviksi havaitut opettajat voitiin palkata vakinaiseen virkaan. Aiemmin alalla vähintään kaksi vuotta palvelleet voitiin ottaa suoraan vakinaisiin toimiin.²⁴⁸

²⁴⁵ Rinne 1986, 7, 9, 153, 182–183, 205, 206, 221.

²⁴⁶ Ketonen 1980, 35–37.

²⁴⁷ Viipurin tyttölyseon ohjesäännöt, Ha1 Koulun ohjesäännöt 1922, MMA.

²⁴⁸ Viipurin tyttölyseon ohjesäännöt, Ha1 Koulun ohjesäännöt 1922, MMA.

Valtion koulujen opettajat nimitti kouluhallitus.²⁴⁹ Opettajat muodostivat keskenään opettajakunnan, jonka puheenjohtajana toimi koulun johtaja. Opettajakunnan tehtävänä oli stipendien ja muiden apurahojen saajista päättäminen.²⁵⁰

Viipurin tyttölyseon aikana koulussa toimi yhteensä 4 vakinaista ja 19 tuntiopettajaa sekä 6 sijaista. Vakinaisista opettajista suurin osa oli naisia, mutta tuntiopettajissa sukupuolijakauma meni tasan naisten ja miesten kesken.²⁵¹ Tässä suhteessa *Viipurin tyttölyseo* oli koko Suomen tilanteeseen verrattuna selvä poikkeus. Esimerkistä käy vuosi 1921, jolloin kaikkien suomalaisten tyttökoulujen opettajista oli naisia keskimäärin miltei kolme kertaa enemmän kuin miehiä²⁵².

Koulutukseltaan suurin osa, yli 40 prosenttia, *Viipurin tyttölyseon* opettajista oli filosofian kandidaatteja eli he olivat suorittaneet yliopistotutkinnon. Toiseksi suurin ryhmä olivat jatko-opiston käyneet. Nämä kaksi ryhmää jakautuivat sukupuolen mukaan niin, että suurin osa miehistä oli käynyt yliopiston, suurin osa naisista taas oli saanut oppinsa jatko-opistoista. Loput opettajista olivat käyneet joko jonkun muun koulun keskikoulun jälkeen, olivat ylioppilaita tai pelkän keskikoulun käyneitä.²⁵³

Kotipaikan mukaan katsottuna suurin osa opettajista tuli Itä- ja Kaakkois-Suomesta. Syntyperäisiä viipurilaisia opettajien joukossa oli vain kaksi. Kauimpaa *Viipurin tyttölyseoon* päätyneet opettajat olivat syntyisin Kemijärveltä ja Oulusta. Aloittaessaan työnsä tyttölyseossa opettajat olivat iältään keskimäärin 36 vuotta. Suurin osa sijoittui 31 ja 40 ikävuoden välille. Nuorin opettajista oli 23, vanhin 57 vuotta. Yli puolet koulun opettajista, erityisesti tuntiopettajista, opetti tyttölyseon lisäksi muissa viipurilaisissa ja Viipurin lähialueen oppikouluissa tai kansakouluissa. Prosentuaalisesti eniten käytiin opettamassa *Viipurin suomalaisessa lyseossa* ja *Viipurin uudessa yhteiskoulussa*. Tyttölyseon viiden vuoden historian aikana vakinaiset opettajat viihtyivät koulussa keskimäärin 3,5 vuotta, tuntiopettajat 2,4 vuotta.²⁵⁴

²⁴⁹ Puupponen 1945, 60. (Asetus 29/51922)

²⁵⁰ Viipurin tyttölyseon ohjesäännöt, Ha1 Koulun ohjesäännöt 1922, MMA.

²⁵¹ Viipurin tyttölyseon opettajamatrikkeli 1921–1926, Ba1 Opettajien matrikkelit ja nimikirjat, MMA.

²⁵² SVT IX Oppikoulut 48–54, 1921–1928, 8.

²⁵³ Viipurin tyttölyseon opettajamatrikkeli 1921–1926, Ba1 Opettajien matrikkelit ja nimikirjat, MMA.

²⁵⁴ Viipurin tyttölyseon opettajamatrikkeli 1921–1926, Ba1 Opettajien matrikkelit ja nimikirjat, MMA.

Ensimmäisenä toimintavuonna *Viipurin tyttölyseossa* työskenteli viisi opettajaa, joista kaksi oli vakituista ja kolme tuntiopettajaa. Koulun johtajatar Fiina Miettinen (1884–1928) opetti koulun johtamisen ohella suomen kieltä, historiaa, maantietoa ja ruotsia.²⁵⁵ Toisen vakinaisen opettajan Enni Haapalaisen opetusaineisiin kuuluivat voimistelu, matematiikka, luonnonhistoria, kaunokirjoitus ja käsityöt. Tuntiopettajista Elviira Pastinen opetti uskontoa ja laulua, taiteilija Kalle Siitonen piirustusta ja notaario K. Repo uskontoa kreikkalaiskatolisille oppilaille. Luokanvalvojina toimivat vakinaiset opettajat Miettinen ja Haapalainen.²⁵⁶ Ensimmäisenä vuonna opetus kasaantui siis harvojen harteille.

Pietarissa 1884 syntynyt johtajatar Fiina Miettinen oli vuonna 1881 perustetun *Viipurin suomalaisen tyttökoulun* ja *Helsingin Suomalaisen jatko-opiston* kasvattaja. Opettajaksi hän oli valmistunut vuonna 1910. Opettajauransa Fiina Miettinen aloitti Kokkolassa venäjänkielenopettajana 1910–1918.²⁵⁷ Työhön astuessaan Miettinen oli viipurilaisille melko tuntematon nimi. Pian hän kuitenkin osoitti toiminnallaan kykynsä koulun johtajana ja kasvattajana. Hänen kehuttiin olleen erityisen kyvykäs kasvattamaan oppilaita säännölliseen työhön ja järjestykseen. Hänen ei tarvinnut käyttää rangaistuksia tai uhkauksia, vaan hänen hiljaisella, rauhallisella äänellä lausumansa sanat olivat yleensä riittäviä saamaan oppilaat kuriin. Miettinen oli vaativa, mutta samalla lämminsydäminen opettaja, joka aina valmis jakamaan neuvojaan. Häntä pidettiin miellyttävänä työtoverina ja vahvana kasvattajana.²⁵⁸

Tyttölyseon toisena lukuvuonna koulun opettajamäärä kaksinkertaistui. Kahden vakinaisen opettajan johtajatar Miettisen ja Haapalaisen lisäksi tyttölyseossa opetti 7 tuntiopettajaa ja yksi viransijainen.²⁵⁹ Lukuvuonna 1923–24 Miettisen ja Haapalaisen rinnalle vakinaiseksi opettajaksi nousi maisteri Ilmari Peitsalo. Myös tuntiopettajien määrä kasvoi. Yksityiskoulun viimeisinä vuosina suuria muutoksia opettajakuntaan ei tullut.²⁶⁰

Valtion koulun opettajat – naisvaltainen opettajakunta

Viipurin suomalaisessa tyttökoulussa vakinaisten opettajan paikkojen tilalle tulivat virat. Uusimuotoiseksi muuttuneessa koulussa toimi lehtorin ja opettajattaren viroissa 5 ja

²⁵⁵ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1927–1928, 3, 4–5.

²⁵⁶ Vuosikertomus 1921–1922, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA.

²⁵⁷ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1927–1928, 3, 4–5.

²⁵⁸ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1927–1928, 4–5.

²⁵⁹ Vuosikertomus 1922–1923, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA.

²⁶⁰ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 5–6.

tuntiopettajina 21 sekä sijaisina 21 opettajaa. Viranhaltijoista suurin osa oli naisia, vain heistä yksi oli mies. Tuntiopettajien sukupuolijakauma poikkesi yksityiskoulun ajoista. Valtionkoulussa naisopettajia oli selvästi miehiä enemmän, noin 70 prosenttia.²⁶¹

Koulutusta tarkasteltaessa voidaan todeta, että yksityiskouluun verrattuna valtiollistamisen jälkeen opettajien koulutustaso oli noussut. *Viipurin suomalaisen tyttökoulun* opettajista 46 prosenttia oli suorittanut yliopistotutkinnon ja 23 prosenttia oli käynyt jatko-opiston. Ylioppilaita oli opettajien joukossa 11 prosenttia, opettajaseminaarista oppinsa ammentaneita taas 8 prosenttia. Loput olivat suorittaneet jonkun muun keskikoulun jälkeisen koulun, 4 prosentilla koulutustaustana oli keskikoulu. Miesopettajista 75 prosenttia oli yliopiston käyneitä, naisista vain kolmasosa.²⁶²

Suomen yleiseen tilanteeseen verrattuna *Viipurin tyttölyseo* ja myöhemmin *Viipurin suomalainen tyttökoulu* olivat poikkeuksia opettajien sukupuolisen jakauman suhteen. Suomessa yksityisissä kouluissa naisopettajia oli 58 prosenttia, vastaava luku valtionkoulujen osalta oli 38 prosenttia.²⁶³ Tyttölyseon aikana nais- ja miesopettajia oli yhtä paljon, kun taas valtion koulun aikana naisopettajia oli selvästi enemmän kuin miehiä.

Valtion koulun aikana kolmannes tyttökoulun opettajista tuli nykyisen Etelä- ja Pohjois-Karjalan maakunnan ja entisen Viipurin läänin alueelta. Viipurin kaupungista tuli 15 prosenttia opettajista, joka oli hieman enemmän kuin yksityiskoulun aikana. Kauimmaisat opettajat tulivat edelleen Pohjois-Suomesta ja Uudestakaupungista. Valtion koulun opettajista 15 prosenttia tuli Helsingistä, mikä oli yksityiskoulun aikaan verrattuna kolminkertainen määrä. Opettajien keskimääräinen aloitusikä tyttökoulussa oli 39 vuotta eli kolme vuotta korkeampi kuin yksityiskoulun aikana. Tätä selittää osaltaan se, että enemmistö yksityiskoulun opettajista jatkoi koulussa myös valtiollistamisen jälkeen. Opettajien ikähaarukka oli melko laaja. Nuorin opettajista oli 24-vuotias, vanhin 58. Suurin osa opettajista oli iältään 34–44-vuotiaita. Valtiollistamisen jälkeen samaan aikaan muissa koulussa opettaneiden määrä laski hieman. Edelleen noin puolet koulun opettajista opetti myös muissa viipurilaisissa oppikouluissa. Keskimääräinen opetusaika vuosina oli

²⁶¹ Viipurin suomalainen tyttökoulun opettajamatrikkeli 1926–1941, Ba1 Opettajien matrikkelit ja nimikirjat, MMA.

²⁶² Viipurin suomalainen tyttökoulun opettajamatrikkeli 1926–1941, Ba1 Opettajien matrikkelit ja nimikirjat, MMA.

²⁶³ Kiuasmaa 1982, 236.

vakinaisilla opettajilla 10,6, tuntiopettajilla ja viransijaisilla 4,6 vuotta. Koulu ehti toimia 14 vuotta.²⁶⁴

Siirryttyään valtion kouluksi tyttökoulu sai muutaman uuden opettajan. Suurin osa vanhoista opettajista jatkoi opettajattaren tai lehtorin virkojen sijaisina tai tuntiopettajina.²⁶⁵ Sama opettajakunta pysyi toimissaan myös lukuvuonna 1927–1928. Ainoa muutos oli rehtori Miettisen kuolema, joka nosti hänen paikalleen virkaa tekeväksi rehtoriksi koulun pitkäaikaisen opettajan Enni Haapalaisen.²⁶⁶ Haapalainen, omaa sukuaan Kauppila, oli kotoisin Mouhijärveltä. Hän oli syntynyt vuonna 1892 ja opiskellut *Vaasan suomalaisen jatko-opiston* täydennyskurssilla voimistelunopettajaksi. Haapalainen oli opettanut Helsingissä ja Haminassa ennen Viipuriin tuloa.²⁶⁷

1920-luvun lopulla opettajakunta pieneni. Koska luokkia ja opetustunteja ei ollut tarpeeksi, joutuivat useat opettajat eroamaan ja etsimään töitä muista kouluista. Lukuvuosina 1928–1930 opetuksesta erosi peräti kolmetoista opettajaa. Eroamisen syynä oli luokkien vähentyminen, mutta toisaalta myös se, että useat mainituista opettajista olivat saaneet viran jostain muualta.²⁶⁸ Tilanne muuttui kuitenkin pian, sillä lukuvuosi 1930–31 toi mukanaan paitsi uusia opettajia, vakinaisia viranhoitajia. Kyseisen lukuvuoden alusta koulussa oli vihdoin kaikissa viroissa vakituinen hoitaja. Myös koulun johdossa tapahtui vaihdos. Koulua kaksi ja puoli lukuvuotta virkaa tekevänä rehtorina johtanut Enni Haapalainen sai väistyä vanhempainneuvoston ja opettajiston esityksestä kouluhallituksen 24.11.1930 määräämän rehtorin maisteri Siiri Kutilammen tilalta. Kutilampi valittiin syksyn 1929 alusta alkaneen viisivuotiskauden ajaksi rehtoriksi 1.12.1930 alkaen. Vararehtoriksi kouluhallitus määräsi opettajakunnan ja vanhempainneuvoston esityksestä lehtori Amanda (Mandi) Saarenpään.²⁶⁹

Vuonna 1890 Helsingissä syntyneen Siiri Kutilammen työhistoria *Viipurin suomalaisessa tyttökoulussa* alkoi historian ja suomen kielen lehtorina lukuvuonna 1928–1929.²⁷⁰ Kutilampi oli valmistunut ylioppilaaksi *Viipurin Suomalaisesta Jatko-opistosta* ja filosofian

²⁶⁴ Viipurin suomalainen tyttökoulun opettajamatrikkeli 1926–1941, Ba1 Opettajien matrikkelit ja nimikirjat, MMA.

²⁶⁵ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 7–8.

²⁶⁶ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1927–1928, 7.

²⁶⁷ Viipurin Tyttölyseon opettajamatrikkeli 1921–1926, MMA.

²⁶⁸ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1928–1929, 8; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1929–1930, 4–5.

²⁶⁹ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1930–1931, 7–8.

²⁷⁰ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1928–1929, 8.

kandidaatiksi Helsingin yliopistosta vuonna 1916. Ennen tuloaan *Viipurin suomalaisen tyttökouluun*, Kutilampi oli opettanut *Lappeenrannassa yhteiskoulussa*, *Lapuan yhteiskoulussa* ja *Viipurin yhteiskoulussa*.²⁷¹ *Viipurin tyttökoulun* entinen oppilas, Elvi Lehmusvirta, muistelee rehtori Kutilammen olleen ”jämpi”, mutta sydämellinen opettaja. Rehtorin työnsä ohella hän opetti äidinkieltä ja historiaa.²⁷² Siiri Kutilampi jatkoi koulun rehtorina ja opettajana vielä senkin jälkeen, kun *Viipurin tyttökoulu* siirtyi sodan jaloista Tampereelle.

Uuden rehtorin valinnan yhteydessä myös koulun muu opettajisto vakiintui. Vakinaisina opettajina vuodesta 1930 lähtien koulun Tampereelle siirtymiseen asti toimivat Siiri Kutilampi (suomi, historia), Mandi Saarenpää (luonnonhistoria, maantiede, piirustus), Aarre Salmi (matematiikka, fysiikka, kemia, kirjanpito), Aitanga Ahlman (ruotsi, englantti), Kerttu Anttila (saksa, ranska). Tuntiopettajat sen sijaan vaihtelivat vuosittain jonkin verran.²⁷³

Opettajien lisäksi koulussa työskenteli myös vahtimestari, jonka apuna valtion koulun aikana toimi myös pihamieslämmittäjä. Vahtimestari huolehti koulun tilojen kunnossapidosta, lämmitti koulua ja lukitsi ovet iltaisin. Vahtimestarin tehtäviin kuului myös koulun iltakäytön valvonta.²⁷⁴ Vahtimestareina oli usein naisia, koska he saattoivat vahtimestarien perinteisten töiden ohella huolehtia myös koulun siivoamisesta, mikä olisi ollut miehille ”sopimaton” tehtävä. Lisäksi naisille maksettiin alempaa palkkaa kuin miespuolisille vahtimestareille ja siksi etenkin yksityiskouluissa käytettiin usein naisia vahtimestarin hommissa.²⁷⁵

Vahtimestareista ja heidän apulaisistaan on lähteissä hyvin harvakseltaan mainintoja. Myös haastatellut entiset tyttökoululaiset muistavat heistä hyvin vähän. Vahtimestari apureineen ei ilmeisesti ollut, ainakaan *Viipurin tyttökoulussa*, oppilaille kovin näkyvä henkilö.²⁷⁶ Koulun

²⁷¹ Viipurin Suomalaisen tyttökoulun opettajien nimikirja 1928–1936, MMA.

²⁷² Elvi Lehmusvirran haastattelu 13.3.2006.

²⁷³ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1930–1931, 7–8.

²⁷⁴ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 7; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1927–1928, 9; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1928–1929, 9; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1929–1930, 5; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1930–1931, 8; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1931–1932, 8; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1932–1933, 8; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1933–34, 7; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1934–35, 10; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1935–1936, 10–11; Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1936–1937, 10; Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1937–1938, 10; Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1938–1939, 11.

²⁷⁵ Mattila 2005, 246.

²⁷⁶ Hilda Laasosen haastattelu 22.3.2006.

entisistä oppilaista Elvi Lehmusvirta muistelee vahtimestarin tarjoilleen ruokatunnilla puuroa yhdessä voimistelunopettaja Enni Haapalaisen kanssa. Toisella haastatellulla, Hilda Laasosella ei juuri ollut muistikuvia vahtimestareista.²⁷⁷

Suomalaiskansallista kasvatusta

1920- ja 1930-luvuilla opetuksessa puhalsivat uudet tuulet. Autonomian aikana oli luotettu pääosin niin sanottuun herbartilaisen pedagogiikkaan, joka pyrki siveellisen luonteen kehittämiseen ja oli hyvin opettaja-keskeistä. Sen tilalle oli hiljalleen nousemassa uudenlainen, kokonaisvaltaista opetusta korostanut ja oppilaskeskeisyydestä lähtenyt opetus. Uusi opetus korosti eurooppalaisuutta ja se oli lähtöisin 1920-luvulla uutta sotaa estämään syntyneistä pasifistisista liikkeistä. Tärkeällä sijalla oli pyrkimys vieraiden kulttuurien ymmärtämiseen, mutta silti suoranaista kansalaiskasvatukseen ei jätetty huomiotta, vaan historian, yhteiskuntaopin ja kansantaloustieteen opetuksessa tutustutettiin oppilaita oman kansan vaiheisiin ja nykytilanteeseen.²⁷⁸

Käytännössä uudet opetukselliset ajatukset pyrittiin aktivoimaan lisäämällä oppilaiden osallistumista opetukseen ja vähentämällä aiempaa auktoritatiivista opetusta eli opettajakeskeisyyttä. Oppilaiden tuntiosallistumisen aktivoimiseksi korostettiin opetusvälineitä ja niiden käyttöä. Kuva- ja liitutaulut sekä seinäkartat tuli ottaa aktiiviseen käyttöön niin, että myös oppilaat osallistuisivat niiden käyttöön. Uutuuksina opetusvälineistössä olivat käsikartastot ja kuvitukset oppikirjoissa, joita aiemmin oli ollut vain hyvin harvakseltaan.²⁷⁹

Viipurin tyttökoulun opetusvälineistöön kuului runsaasti eri opetusaineiden kuvatauluja. Esimerkiksi historian ja maantiedon opetuksessa käytettiin karttoja, uskonnon opetuksessa Raamatun tapahtumista kertovia kuvatauluja. Runebergin ja Topeliuksen kipsikuvat luokkahuoneissa kertovat suomalaiskansallisesta ihanteesta. Nykykoululaiselle oudompia koulun esineistöön 1920- ja 30-luvulla kuuluneita tarvikkeita olivat esimerkiksi sylkyastia, vaateharja ja halkolaatikko, puhumattakaan rautakangesta, kirveestä tai kuokasta.²⁸⁰

²⁷⁷ Elvi Lehmusvirran haastattelu 13.3.2006; Hilda Laasosen haastattelu 22.3.2006.

²⁷⁸ Kiuasmaa 1982, 296.

²⁷⁹ Kiuasmaa 1982, 291.

²⁸⁰ Tyttökoulun hankinta- ja tavaraluettelo 1926–1938, HMA.

Tärkeällä sijalla suomalaisissa oppikouluissa olivat eheyttävät arvot. Opetussuunnitelmat olivat yleissivistäviä ja korostivat humanistisia aineita sekä kieliä. Oppikoulut eivät olleet tarkoitettu vain tieksi yliopistoon, vaan sinänsä arvokkaiksi opinahjoiksi eurooppalaisen kulttuurin ja arvomaailman omaksumiseen.²⁸¹ Yleisenä pyrkimyksenä oppikouluilla oli myös yhteiskuntarauhan säilyttäminen ensimmäisen maailman sodan jälkimainingeissa. 1930-luvulta lähtien urheilun ja voimistelun merkitystä korostettiin.²⁸²

Suomalaisen kansakunnan rakentamiseen pyrkineessä koulussa myös kielten opetus oli tärkeällä sijalla. Tämä koski äidinkielen ohella myös vieraita kieliä, sillä *”kielten monilukuisuus riippuu omituisista maantieteellisistä ja historiallisista oloistamme.”*²⁸³ Oman kulttuurin vaalimisen rinnalla, myös muun Euroopan vaihdossa pysymistä pidettiin arvossa. Suomen itsenäistyttyä venäjä oli kokonaan poistettu tyttölyseoiden ja tyttökoulujen opetussuunnitelmista. Saksa nousikin tärkeimmäksi kieleksi koulutuspolitiikassa.²⁸⁴ Saksan kielen vahva asema perustui saksan silloiseen valta-asemaan tieteen ja teknologian kielenä.²⁸⁵ Saksan ja toisena virallisena kielenä pakollisen ruotsin jälkeen oppikoululaiset opiskelivat vieraina kielinä joko englantia tai ranskaa.

Oppikoulujen opetuksen tavoitteena oli kasvattaa rehtejä isänmaallisia ja sivistyneitä nuoria. Ihanteet eivät kuitenkaan olleet aivan samanlaiset sukupuolten välillä, vaan tyttöjen ja poikien opetuksen sisältö ja kesto erosivat toisistaan. Pojilla oppikoulu kesti yleensä viisi vuotta, tytöillä vuoden pitempään. Tätä perusteltiin sillä, että tytöt tarvitsivat teoreettisten opintojen lisäksi myös käytännön taitoja. Kuusivuotisella oppikoululla haluttiin myös karsia lukioon ja sen jälkeen yliopistoon hakeutuvien tyttöjen määrää ja näin vaikuttaa tyttöjen asemaan yhteiskunnassa sekä toisaalta vähentää ylioppilaiden tulvaa. Vaikka ylioppilastutkinnon merkitys tytöille myönnettiin, oltiin kuitenkin sitä mieltä, ettei se ollut kaikille tytöille tarpeellinen eikä välttämätön tie.²⁸⁶

Opetuksen sisällössä sukupuolten väliset erot näkyivät oppiaineiden painotuksissa. Poikiin verrattuna tytöille opetettiin enemmän käytännöllisiä asioita, kuten käsitöitä, ja kieliäkin pänättiin tyttökoulujen kasvateille enemmän päähän kuin oppikoulujen pojille. Tyttöjen ei

²⁸¹ Kiuasmaa 1985, 156.

²⁸² Kiuasmaa 1985, 142.

²⁸³ Sarva 1918, 20.

²⁸⁴ Kiuasmaa 1985, 139.

²⁸⁵ Mattila 2005, 130.

²⁸⁶ Kaarninen 1995, 162–163.

ollut kuitenkin mahdollista opiskella latinaa, vaikka esimerkiksi yliopisto-opiskeluihin tähänneet tytöt olisivat sitä tarvinneet. Pojilla taas kirjanpito oli pakollista, kun se tytöille oli vapaaehtoista. Tyttöjen opetusohjelmaan kuului enemmän myös uskontoa, historiaa, kaunokirjoitusta, piirustusta, voimistelua, käsitöitä ja laulua kuin pojilla, joiden opetuksessa taas painotettiin enemmän matematiikkaa, fysiikkaa ja kemiaa.²⁸⁷ Tyttöjen opetuksessa kiinnitettiin erityisesti huomiota siihen, että se oli naissukupuolelle sopivaa, käytännöllistä eikä liian rasittavaa.²⁸⁸

Tyttöjen ja poikien erilaisuudesta kirjoitettiin myös aikalaislehdissä. Seuraava katkelma *Kasvatus ja koulu* -lehdestä vuodelta 1921 kuvaa osuvasti 1920-luvun käsityksiä tyttöjen ja poikien oppimisen eroista.

Toimiessani viidettä vuotta opettajana yhteiskoulussa olen pannut merkille, että esim. historiaa ja kirjallisuutta on opetettava ja selitettävä tytöille aivan toisin kuin pojille. Tunnettuahan on, että tyttöjen ja poikien yleinen kehitys ei ole rinnakkainen. Tunnettua on myös heidän harrastustensa erilaisuus. Ja osittain on myös naisen ja miehen kutsumus ja elämäntehtävä hyvin erilainen.²⁸⁹

Humanistisia aineita ja kädentaitoja

Yksityiskoulun aikana *Viipurin tyttölyseon* opetus perustui vuonna 1919 hyväksytyyn asetukseen yksityiskouluista sekä kouluhallituksen hyväksymään tyttölyseon opetussuunnitelmaan, jonka pohjana oli ollut kouluhallituksen väliaikainen lukusuunnitelma tyttökouluja ja tyttölyseoita varten.²⁹⁰ Tämä vuonna 1918 vahvistettu väliaikainen suunnitelman perustui vuosina 1915 ja 1917 vahvistettuihin suunnitelmiin. Muutoksena vuoden 1915 tilanteeseen oli kuitenkin venäjän kielen opetuksen poistaminen oppikouluista.²⁹¹

Kaikkien keskikoululuokkien tuntimääriä tarkastellen *Viipurin tyttölyseossa* opetettiin tuntimäärällisesti eniten matematiikkaa, suomen kieltä, saksaa ja voimistelua. Kielet olivat muutenkin vahvoilla sillä ruotsia ja englantia/ranskaa opiskeltiin myös tyttölyseon kolmella

²⁸⁷ Ketonen 1980, 23–25, 93, 193–195; Kaarninen 1995, 161.

²⁸⁸ Kaarninen 1995, 160–161.

²⁸⁹ Einar W. Juvelius, ”Muutamia ajatuksia korkeamman naisopetuksen järjestämisestä”, *Kasvatus ja Koulu* 1/1921, 44.

²⁹⁰ Vuosikertomus 1921–1922, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA; Kiuasmaa 1982, 219.

²⁹¹ Kaarninen 1995, 160–161.

viimeisellä luokalla tuntimäärällisesti yhtä paljon kuin suomea ja saksaa. Historia, kaunokirjoitus ja piirustus sekä uskonto olivat myös tärkeällä sijalla opetuksella tuntimäärällisesti arvioiden. Vähiten opetettiin laulua, käsitöitä, kotitaloutta, terveysoppia sekä fysiikkaa ja kemiaa. Vapaaehtoisena aineena tytöt saattoivat opiskella kirjanpitoa tunnin viikolla kahdella viimeisellä vuosiluokalla.²⁹²

Lukusuunnitelma.

Kuluneen lukuvuoden aikana on noudatettu seuraavaa Kouluhallituksen Viipurin tyttölyseolle 24/5 1922 vahvistamaa lukusuunnitelmaa:

Aine	Tyttökoulu						Yhteensä	Lukioluokat				Yhteensä
	I	II	III	IV	V	VI		VII	VIII	XI	Yhteensä	
Uskonto	2	2	2	2	2	2	12	2	2	2	6	18
Filos. alkeet	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4	4
Suomenkieli	4	3	3	3	2	2	17	3	3	3	9	26
Ruotsinkieli	4	2	2	2	2	2	14	3	2	2	7	21
Saksankieli	—	4	4	3	3	3	17	4	3	3	10	27
Ranskan t. engl. kieli.....	—	—	—	4	3	3	10	3	3	3	9	19
Historia	2	2	2	2	2	3	13	3	3	4	10	23
Maantiede	2	2	2	2	1	1	10	} 1	1	1	3	25
Luonnonhistoria	2	2	2	2	2	2	12					
Fysiikka ja kemia.....	—	—	—	—	3	2	5	2	2	2	6	11
Matematiikka	4	3	4	3	3	3	20	4	4	4	12	32
Kaunokirjoitus	2	2	—	—	—	—	—	} 13	2	2	1	5
Piirustus ja muov.}	1	1	2	2	2	1	13					
Voimistelu	3	3	3	3	2	2	16					
Terveysoppi	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	2
Laulu	2	2	2	1	1	1	9	1	1	1	3	12
Käsityöt	2	2	2	2	—	—	8	—	—	—	—	8
Kotitalousoppi	—	—	—	—	3	3	6	—	—	—	—	6
Yhteensä	30	30	30	31	31	32	—	31	31	31	—	—
<i>Vapaaehtoiset aineet:</i>												
Kirjanpito	—	—	—	—	1	1	2	—	—	—	—	—

Yksityiskoulun aikainen lukusuunnitelma. Lähde: Viipurin tyttölyseon vuosikertomus.

Sisällöllisesti opetuksessa edettiin virallisten lukusuunnitelmien ja kirjasuositusten mukaisesti. Historian opetuksessa edettiin aikakausittain, maantieteessä alueittain. Luonnonhistorian opetukseen kuului kasvi- ja eläinoppi, joissa pyrittiin tunnistamaan eri lajeja. Kesän aikana oppilaat keräsivät itse kasveja, joita kertyi alemmilla luokilla 25, ylemmällä 75 kappaletta. Opetuksessa käytettiin koulun luonnontieteellisiä kokoelmia.

²⁹² Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 14.

Ylempien luokkien oppilaille selostettiin lisäksi ”luonnonsuojeluaatetta”. Uskonnonopetus keskittyi Raamatun teksteihin ja niiden ulkoa opetteluun.²⁹³ Laulun opetuksessa oppilaat perehtyivät opettajansa johdolla itse laulamisen lisäksi myös musiikin teoriaan: nuotteihin, rytmiooppiin ja säveljärjestelmiin sekä hengitystekniikkaan. Käsitöissä kädentaitoja harjoiteltiin tekemällä ensimmäisellä luokalla nukke vaatteineen. Seuraavilla luokilla syntyi jo käyttövaatteita, kuten lapasia ja housuja. Kotitaloudessa Calonius–Lindqvistin *Tyttöjen keittokirja* johdatti oppilaat tekemään alkupaloja ja jälkiruokia sekä päivällislaskelmia.²⁹⁴

Suomen kielen opetuksessa painotettiin kielioppia. Lisäksi opetukseen kuului ainekirjoitusta, runojen lausuntaa, satujen kertomista omasta ulkomuistista, sisälukua sekä kaunokirjallisuutta: Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinoita*, *Kalevalaa*. Kieliopissa käytössä oli E. N. Setälän *Suomen kielioppi*.²⁹⁵ Kieliopin oppimista painotettiin, koska sen katsottiin olevan ikään kuin luuranko muulle kielitaidolle. Toisena merkittävänä seikkana pidettiin oikeakielisyyttä. 1920-luvun alussa murteisiin suhtauduttiin myönteisesti Kalevalan ja heimoaатteen ja sukukielten myötävaikutuksella.²⁹⁶ Vieraiden kielten opetus keskittyi kielioppiin ja käännösharjoituksiin.²⁹⁷

Suomen kielen opetuksessa koulun kirjastolla oli merkittävä rooli, sillä suurella osalla oppilaista ei ollut varaa ylimääräisiin kirjoihin. Koulun kirjastoa alettiin koota heti tyttölyseon alkuvuosina ja se kasvoi vähitellen. Viimeisen Viipurissa vietetyn kokonaisen lukuvuoden aikana 1938–1939 kirjojen määrä nousi 1878 kappaleeseen. Kirjasto toimi hyvin pitkälle lahjoitusvaroin. Koulun toverikunnan lisäksi kirjasto sai lahjoituksia yksityisiltä henkilöiltä: koulun omilta oppilailta sekä täysin ulkopuolisilta avustajilta.²⁹⁸ Oppilaille kirjastossa oli satukirjoja, suomalaista lasten- ja nuorten kirjallisuutta, kuten Anni Swanin nuorisokirjoja, Teuvo Pakkalan teoksia, Eino Leinon runoja, historiallisia kirjoja Viipurista ja muualta Suomesta sekä ulkomaalaista nuorten kirjallisuutta.²⁹⁹ Oppilaiden ohella kirjasto palveli myös opettajien ammatillisia tarpeita. Heille kirjastoon tilattiin muun muassa *Kasvatusopillisen*

²⁹³ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 17–20; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1924–1925, 15–21; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1925–1926, 16–24

²⁹⁴ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 17–20.

²⁹⁵ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 17–20; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1924–1925, 15–21; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1925–1926, 16–24

²⁹⁶ M. Airila ”Mitä äidinkielen alalta on opittava, mitä oppimatta jätettävä?”, *Kasvatus ja koulu* 4/1921, 185, 188, 190–191.

²⁹⁷ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 17–20; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1924–1925, 15–21; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1925–1926, 16–24.

²⁹⁸ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 34.

²⁹⁹ Bjl kirjastoluettelot, MMA.

*Yhdistyksen Aikakauskirjaa, Kasvatus ja koulu -lehteä, Valvoja-Aikaa, Luonnon Ystävää, Virittäjää, Terveystoimitusta, Historiallista Aikakauskirjaa, Vartijaa ja Neuphilologische Mitteilungenia.*³⁰⁰

Pakollisten aineiden ohella vuosina 1922–1926 oli koulun oppilaille mahdollisuus soitto-opetukseen. Opetus annettiin pianon ja viulun soitossa. Oppilasmäärät vaihtelivat pianossa 19–46 välillä, viulun soitosta innostuneita oli vuosittain vain muutama. Tunnit pidettiin neljän hengen ryhmissä kaksi kertaa viikossa. Opettajana toimi säveltäjä Toivo Saarenpää. Oppilaat maksoivat itse opetuksen, joka kustansi 75 mk syys- ja 100 mk kevätlukukaudelta. Vuosikertomuksissa mainitaan oppilaiden harjoitelleen Czernyn etydejä, Mozartin ja Beethovenin sonatiineja eli pikku sonaatteja sekä helpoimpia sonaatteja.³⁰¹

Opetussuunnitelman mukaisten oppiaineiden lisäksi *Viipurin tyttölyseossa* järjestettiin raittiusopetusta ja valtakunnallisella raittiusviikolla koulu järjesti tapahtumia kouluhallituksen pyytämällä tavalla.³⁰² Raittiusopetusta pidettiin yleensä terveystoimituksen tai voimistelun yhteydessä.³⁰³ *Kasvatus ja koulu* -aikakauskirjassa raittiusopetuksen tarvetta perusteltiin seuraavasti:

Alkoholikysymys kulkee tietänsä sellaiseen ratkaisuun, jonka tuloksena on täydellinen kieltö alkoholin käyttämisenä nautintoaineena. Yhä selvemmin lääke- ja luonnontiede lähentelee tätä kiellon kantaa. Vanhanaikaiseksi on leimattava perinnäinen käsitys kohtuullisen ja vähäisen alkoholimäärän nauttimisen muka vaarattomuudesta. Yhä laajennetut kokeet päinvastoin todistavat, että pienehkön alkoholimäärän säännöllinen nauttiminen alentaa suorituskykyä ja tekee elimistön vastaanottavaisemmaksi monenlaisille taudiniduille. [...] Voimme panna merkille, että aikamme urheiliva ja voimaileva nuoriso jo käytännössä esiintyy puheenolevan uuden käsityksen omaksujana ja toteuttajana; onhan katsottava urheilupiireissä nykyään melkein selviöksi kaikesta alkoholista kieltäytymisen välttämättömyys, jos mieli saavutuksia ja ennätyksiä voittaa. Uusi katsantokanta on jo yksinäänsä vaikuttava raittiusopetuksen uudistukseen kouluissamme, kunhan vain sen vaikutukset pääsevät ulottumaan niihin, joilla on valta suunnitella ja järjestää.³⁰⁴

³⁰⁰ Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1938–1939, 29.

³⁰¹ Vuosikertomus 1922–1923, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 4; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 14; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1924–1925, 14, 21; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1925–1926, 15.

³⁰² Kouluhallituksen kiertokirje N:o 529 16.10.1924, Eb1 Kouluhallitukselta saapuneet kiertokirjeet 1920–1934, MMA.

³⁰³ Virkkunen, Paavo ”Raittiusopetuksen uudistus”, *Kasvatus ja koulu* 2/1926, 174.

³⁰⁴ Virkkunen, Paavo ”Raittiusopetuksen uudistus”, *Kasvatus ja koulu* 2/1926, 170–171.

Kielet ja urheilu painotuksina

Viipurin suomalaisessa tyttökoulussa noudatettiin uusilla luokilla neliluokkaisen keskikoulun opetussuunnitelmaa, jonka koekoulukomitea oli mietinnössään N:o 12 hyväksynyt.³⁰⁵ Tyttölyseossa aloittaneilla luokilla säilyi vanha opetussuunnitelma.

Uusimuotoisessa tyttökoulussa opetus painottui yksityiskoulua enemmän kieliin. Suurin tuntimäärä oli saksan kielessä, jota seurasi muiden kielten (ruotsi, ranska/englanti ja suomi) ohella matematiikka. Huomattavaa on, että vieraita kieliä opiskeltiin tuntimäärällisesti suomea enemmän. Kielten ja matematiikan jälkeen eniten tunteja oli uskonnossa, historiassa ja yhteiskuntaopissa, maantiedossa, luonnonhistoriassa, voimistelussa sekä piirustuksessa ja muovailussa. Vähiten tunteja oli terveysopissa, fysiikassa ja kemiassa, laulussa, käsitöissä sekä kotitaloudessa. Vapaaehtoisena aineena voitiin opiskella kirjanpitoa kolmannella ja neljännellä luokalla tunti viikossa.³⁰⁶

Uskonnon opetusta annettiin oppikouluissa oppilaiden uskontokunnan mukaan joko evankelis-luterilaista tai kreikkalaiskatolista uskontoa. Jos oppilas ei kuulunut kumpaankaan mainituista uskontokunnista, hänet vapautettiin kokonaan uskonnon opetuksesta. Vapautusta oli haettava ja se oli todistettava viranomaisen asiakirjalla uskontokuntaan tai siviilirekisteriin kuulumisesta.³⁰⁷

Verrattuna muihin tyttökouluihin ja koulun yksityiseen aikaan *Viipurin tyttökoulussa* oli enemmän voimistelua ja urheilua.³⁰⁸ Elvi Lehmusvirta muistelee, että ”*kun tää oli tämmönen koekoulu, nii siellä pantiin painoa sitten, että ollaan ulkona ja voimistellaan, et meillä oli urheilua ja voimistelua enemmän kuin muissa tyttökouluissa.*”³⁰⁹ Syksyllä ja keväällä koulussa pelattiin pesäpalloa ja rajapalloa, talvella hiihrettiin ja luisteltiin.³¹⁰

³⁰⁵ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 19.

³⁰⁶ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 19.

³⁰⁷ Puupponen 1934, 8.

³⁰⁸ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 19; Elvi Lehmusvirran haastattelu 13.3.2006.

³⁰⁹ Elvi Lehmusvirran haastattelu 13.3.2006.

³¹⁰ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1930–1931, 23–24.

VI. Lukusuunnitelmat.

A. I luokka on noudattanut koekoulukomitean mietinnössä N:o 12 4-luokkaisille tyttökouluille ehdotettua lukusuunnitelmaa:

	I	II	III	IV	Yhteensä
Uskonto	2	2	2	2	8
Suomenkieli	3	3	2	2	10
Historia ja yhteisk.oppi	2	2	2	2	8
Maantiede	2	2	2	1	7
Luonnonhistoria	2	2	2	2	8
Terveysoppi	—	—	—	2	2
Fysiikka ja kemia	—	—	2	3	5
Matematiikka	4	3	3	3	13
Ruotsinkieli	4	3	2	2	11
Saksankieli	5	3	3	3	14
Ranskan tai englanninkieli	—	4	3	3	10
Piirustus ja muovailu	2	2	2	1	7
Laulu	1	1	1	1	4
Käsityöt	2	2	—	—	4
Kotitalousoppi	—	—	3	3	6
Voimistelu	2	2	2	2	8
Yhteensä	31	31	31	32	—
<i>Vapaaehtoinen aine:</i>					
Kirjanpito	—	—	1	1	2

Uusimuotoisen koulun lukusuunnitelma.

Lähde: Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus.

Koulun vuosikertomuksissa mainitaan, että urheilutunneilla suoritettiin erilaisia urheilumerkkejä, kuten tyttöjen pronssimerkkejä, hopeamerkkejä ja kultamerkkejä sekä naisten pronssimerkkejä.³¹¹ Merkkien suorittamiseen kuului Anni Collanin *Naisten urheiluoppaan* mukaan eri urheilulajeja, joiden vaikeustaso nousi aina merkin mukaan. Tyttöjen urheilumerkin suorittamiseen vaadittiin voimisteluohjelma, vauhdillinen korkeushyppäys, vauhdillinen pituushyppy, linkopallon tai hiekkapussin heitto, tarkkuusheitto, pallon lyönti, sukkeluuskoe, 3km kävely, rintauinti, hiihto sekä luistelu, soutu tai pyöräily tietyin vähimmäistuloksien. Vaatimukset nousivat aina merkin tason noustessa.³¹²

Urheilua ja voimistelua pidettiin tärkeänä useista syistä. Ne edistivät ajan ihanteiden mukaan terveyttä, kauneutta, käytännöllisyyttä, siveellisyyttä ja olivat ehdottoman tärkeitä myös

³¹¹ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1930–1931, 23–24.

³¹² Collan 1917, 129–130.

yhteiskunnallisen kasvun kannalta.³¹³ *Kasvatus ja koulu* -aikakauskirjassa liikuntakasvatukseen opastettiin seuraavin sanoin:

Liikuntokasvatuksessa voidaan käyttää voimistelua, urheilua ja leikkejä sekä kustakin näistä erikseen hyvin monivivahteisesti, toisistaan poikkeavalla tavalla. Liikuntokasvatuksessa voidaan painostaa paitsi ruumiillista kehitystä ja terveyttä, esim. sen esteettistä arvoa, ruumiin muodon ja sen liikkeiden jalostamista tai sen henkistä ja luonnetta muodostavaa merkitystä, esim. nopean päättämiskyvyn, rohkeuden, tarmon, toverillisuuden, uhrautuvaisuuden y.m. ominaisuuksien kehittämistä. Liikuntokasvatuksessa voidaan toteuttaa esim. sotilaallisia tai muita käytännöllisiä tarkoituksia.³¹⁴

Liikunnalla haluttiin myös estää ja korjata koulutyön aiheuttamia niin sanottuja koulutauteja eli vähäverisyttä, ryhtivirheitä ja likinäköisyyttä. Likinäköisyyteen ei liikunnalla kyetty pureutumaan. Sen sijaan kahta muuta mainittua vaivaa pyrittiin parantamaan fyysisellä harjoittelulla. Muita keinoja näiden vaivojen parantamiseksi oli riittävän unentarpeen tyydyttäminen, sopivien asumisolojen takaaminen ja riittävä ravinnon saanti, jotka luonnollisesti kuuluivat kotien tehtäviin.³¹⁵

1930-luvun lopulla ylimääräiseksi aineeksi kouluihin tuli väestönsuojeluopetus. Vuonna 1937 kouluhallituksen esitti väestönsuojelua koulujen budjetteihin, mutta opetusministeriö ei sitä tuolloin vielä hyväksynyt. Vuonna 1938 sodan uhka oli kuitenkin siinä määrin kasvanut, että väestönsuojelu otettiin opetusohjelmaan mukaan. Vapaaehtoista maanpuolustusopetusta osa kouluista oli harjoittanut jo aiemmin.³¹⁶ *Viipurin tyttökoulussa* väestönsuojeluopetusta järjestettiin jo lukukaudella 1937–1938 kouluhallituksen suositusten mukaisesti. Koulun vuosikertomuksen mukaan innostus asiaan oli kiitettävää.³¹⁷ Tyttökoulua käynyt Hilda Laasonen muistelee, että ”*meillä oli tunti viikossa [väestönsuojeluopetusta] ja Haapalainen opetti.*” Väestönsuojeluopetukseen kuului Hildan mukaan muun muassa kaasuräjähdyksen merkkien opettelua ja suojahuppujen valmistamista yhdessä lottien kanssa. Väestönsuojelua luettiin hyvin ja se koettiin tarpeelliseksi, mutta Hilda muistelee, ”*että, ei me uskottu, että sitä tarvitsee soveltaa. Mut’ kyl siitä jotain jäi tänne [päähän], vaikka se silloin tuntui, että mitäs tämmöistä nytten, eihän koskaan mitään tapahdu.*”³¹⁸

³¹³ Collan 1917, 26.

³¹⁴ Arvo Vartia ”Liikuntokasvatuksen päätehtävät koulussa”, *Kasvatus ja koulu* 3/1925, 136.

³¹⁵ Arvo Vartia ”Liikuntokasvatuksen päätehtävät koulussa”, *Kasvatus ja koulu* 3/1925, 136–137.

³¹⁶ Kiuasmaa 1982, 218.

³¹⁷ Viipurin tyttökoulun vuosikertomus 1937–1938, 3.

³¹⁸ Hilda Laasonen haastattelu 22.3.2006.

Tyttökoululaisten opintomenestys

Koulun opintomenestystä voidaan tarkastella luokkien arvosanojen keskiarvoja tarkastelemalla. Ne antavat jonkinlaista viitettä siitä, millainen taso koulussa oli. Keskiarvo on kuitenkin vain keskiarvo eikä kerro yksittäisistä onnistujista tai epäonnistujista. Arvosanat ovat sitä paitsi aina suhteessa opettajien arvosteluun, joka saattoi vaihdella eri opettajien ja koulujenkin välillä. Arvosanojen keskiarvo kertoo siis vain siitä, kuinka opettajat omilla asteikoillaan arvioivat omia oppilaitaan eli oman opetuksensa tuloksia.

Numeroarvostelua käytettiin jo ennen vuotta 1872. Arvostelu suoritettiin asteikolla 4–10. Alin arvosana oli 4, 5–6 välttäviä, 7–8, tyydyttäviä ja 9–10 kiitettäviä.³¹⁹ Yksityiskoulun aikana oppilaiden käytös- ja huolellisuusarvosanat olivat keskimäärin 8,8–10. Yleensä käytös- ja huolellisuusarvosanaksi annettiin 10. Alempi arvosana merkitsi sitä, että oppilas oli tehnyt jotain kiellettyä, josta oli rangaistu arvosanan alentamisella.³²⁰ Lukuaineiden keskiarvot pyörivät 6,8 ja 7,5 välillä, kaikkien aineiden keskiarvot hieman ylempänä, 7–7,7.³²¹ Valtion koulun aikana huolellisuus- ja käytösnumerot lähentelivät niin ikään 10:tä. Käytös oli yleensä huolellisuutta parempi, useilla luokilla koko luokan käytösnumero oli 10. Numerot vaihtelivat 8,7:stä 10:een. Lukuaineiden keskiarvo vaihteli 6,2–7,4, kaikkien aineiden 6,6 ja 7,6 välillä.³²² Heikoimmat numerot annettiin tavallisesti kielissä ja matematiikassa.³²³

Taulukko 6. Viipurin tyttölyseon keskiarvot 1921–1926

Vuosi	Käytös	Huolell.	Lukuaineet	Kaikki
1921–1922	-	-	-	-
1922–1923	9,98	8,79	7,14	7,26
1923–1924	9,97	9,02	6,995	7,19
1924–1925	9,975	9,305	7,08	7,29
1925–1926	9,965	9,3	7,005	7,23
Keskiarvo	9,97	9,1	7,055	7,24

Lähteet: Viipurin tyttölyseon vuosikertomukset 1921–1923, Db1 Vuosikertomuskonseptit 1921–1923, MMA; Vuosikertomukset 1923–1926.

³¹⁹ Ketonen 1980, 118.

³²⁰ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 23; Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1924–1925, 24, Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1925–1926, 29.

³²¹ Viipurin tyttölyseon vuosikertomus 1923–1924, 23.

³²² Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1926–1927, 37; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1927–1928, 36; Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1930–1931, 28.

³²³ Tarkastuspöytäkirja 12.12.1922 pidetystä koulutarkastuksesta, Cd1 Yleistarkastusten pöytäkirjat 1922, MMA.

Taulukko 7. Viipurin suomalainen tyttökoulun keskiarvot 1926–1940

Vuosi	Käytös	Huolell.	Lukuaineet	Kaikki
1926–1927	9,94	9,29	6,955	7,18
1927–1928	9,975	9,29	6,8	7,01
1928–1929	9,975	9,385	6,805	7,03
1929–1930	10	9,355	6,685	6,95
1930–1931	9,985	9,135	6,52	6,875
1931–1932	9,965	9,235	6,705	6,875
1932–1933	9,985	9,16	6,735	6,895
1933–1934	9,98	9,34	6,725	6,92
1934–1935	9,975	9,26	6,815	7
1935–1936	9,99	9,21	6,795	7,005
1936–1937	9,965	9,305	6,695	6,945
1937–1938	9,945	9,3	6,795	6,99
1938–1939	9,995	9,18	6,91	6,86
1939–1940	10	9,52	7,07	7,2
Keskiarvo	9,977	9,283	6,789	6,539

Lähteet: Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomukset 1926–1936; Viipurin tyttökoulun vuosikertomukset 1936–1939; Viipurin tyttökoulun toimintakertomus 1939–1940, Kouluhallitus, II oppikouluosasto, Oppikoulujen vuosikertomukset 1939–50, E 127, KA.

Opintomenestystä voidaan tarkastella myös ehtoja saaneiden ja luokalleen jääneiden määrien avulla. 1930-luvulla suomalaisissa oppikouluissa sai ehtoja keskimäärin 22 prosenttia oppilaista ja noin 20 prosenttia jäi luokalleen.³²⁴ Myös *Viipurin tyttölyseossa* ja myöhemmin suomalaisessa tyttökoulussa ehtojen saaminen oli yleistä. Keskimäärin ehtoja sai noin 20–30 prosenttia oppilasta. Luokalleen jäi noin 10–20 prosenttia oppilaista. Suoraan luokalle siirrettiin noin 50–65 prosenttia oppilaista.³²⁵ Suurin osa ehdoista annettiin kielistä ruotsissa ja saksassa, suomen ainekirjoituksessa, maantieteessä ja matemaattisissa aineissa (laskento, algebra, geometria). Muissa aineissa ehtoja ei juurikaan annettu.³²⁶

Ehtojen antamisen suureen määrään oli mitä ilmeisimmin syynä tiukat oppimisvaatimukset. Tarkastaja Gunnar Sarvan mukaan *Viipurin Suomalaisessa tyttökoulussa* jaettiin nelosia hieman vähemmän kuin Suomen kouluissa keskimäärin. Ehtoja hänen mukaansa jaettiin kuitenkin liikaa. Sarvan mukaan ehtoja saaneet oppilaat palasivat lomilta väsyneinä, joten suuri ehtojen antamisen määrä ei olisi saanut kehittyä normitilaksi, varsinkin kun oppilaiden edistys kouluneuvoksen mukaan oli keskitasoa parempi.³²⁷

³²⁴ Kiuasmaa 1982, 293.

³²⁵ Paakkinen 2006, 75–76.

³²⁶ Luettelot ehtoja saaneista 1922–1925, 1929, Be1 ehtoja saaneet 1922–37, MMA.

³²⁷ Tarkastuspöytäkirja 1.–4.2.1935, Tarkastuspöytäkirjat 1928, 1935, 1941, 1951, 1957, 1965, 1967, HMA.

Kolmanneksi oppilaiden opintomenestyksestä kertovat vuosittaiset huomattavan suuret eronneiden määrät. Kesäisin lukuvuoden päättymisen jälkeen eronneiden määrä oli yleensä suurimmillaan. Kesken lukuvuoden opintonsa keskeytti vuosittain vain muutama, alle kymmenen oppilasta. Kesäisin taas erosi keskimäärin 10–20 prosenttia oppilaista.³²⁸ Viipurin tyttölyseo ja tyttökoulu eivät olleet poikkeuksia, sillä esimerkiksi lukuvuonna 1921–22 kaikista Suomen tyttölyseo- ja tyttökoululaisista yli 15 prosenttia erosi koulusta kesken opintojen. Lukuvuonna 1925–26 eronneiden määrä oli jo 19 prosenttia.³²⁹ Kaikkiaan vuosina 1921–1939 *Viipurin tyttölyseon* ja *Viipurin suomalaisen tyttökoulun* aloitti 1060 tyttöä, joista 319 aloitti tyttölyseon, 741 tyttökoulun.³³⁰ Näistä reilusta tuhannesta oppilaasta vain 330 suoritti tutkintonsa loppuun.³³¹ Tämä siis tarkoitti sitä, että koulusta erosi vuosittain kohtalaisen suuri määrä oppilaita.

Syitä koulusta eroamiseen olivat muun muassa muutto toiselle paikkakunnalle, siirtyminen toiseen kouluun Viipurissa tai jossain toisessa kaupungissa, tai siirtyminen työelämään perheen huonon taloudellisen tilanteen vuoksi.³³² Osa eroista johtui oppilaiden huonosta opintomenestyksestä tai luokalle jäämisestä, jotka olivat koulun oppilasmatrikkeleissa yleisimmät ilmoitetut syyt koulusta eroamiselle. Huono opintomenestys johti usein luokalle jäämiseen, sillä vuoden 1872 koulujärjestyksen pykälän 29§ mukaisesti oppilaan oli erottava, jos tämä oli jäänyt luokalleen kaksi kertaa peräkkäin ilman laillista estettä.³³³ Tarkkoja määriä eronneiden syihin on mahdotonta saada, koska matrikkelitiedot ovat eronneiden oppilaiden kohdalla puutteelliset. Syyt eroamiseen tiedetään, muttei sitä, mitkä niistä olivat yleisimmät, mitkä harvinaisimmat syyt.

Sosiaalisten ryhmien väliset erot koulun aloittamisen, suorittamisen ja keskeyttämisen kohdalla eivät mitenkään radikaalisti poikkea toisistaan. Huomattavaa kuitenkin on, että koulun aloittaneet työväestöön ja alempaan keskiluokkaan kuuluneet lapset suorittivat

³²⁸ Paakkinen 2006, 71.

³²⁹ SVT, oppikoulut 48–54, 1921–28.

³³⁰ Viipurin tyttölyseon oppilasmatrikkeli, Bb1 oppilasmatrikkelit 1921–1926, MMA; Viipurin suomalaisen tyttökoulun oppilasmatrikkeli, Bb1 oppilasmatrikkeli 1926–1945, HMA.

³³¹ Paakkinen 2006, 71; Viipurin tyttölyseon oppilasmatrikkeli, Bb1 Oppilasmatrikkelit 1921–1926, MMA; Viipurin suomalaisen tyttökoulun oppilasmatrikkeli, Bb1 Oppilasmatrikkeli 1926–1945, HMA.

³³² Viipurin tyttölyseon oppilasmatrikkeli, Bb1 Oppilasmatrikkelit 1921–1926, MMA; Viipurin suomalaisen tyttökoulun oppilasmatrikkeli, Bb1 Oppilasmatrikkeli 1926–1945, HMA.

³³³ Puupponen 1945, 37. Laillisia esteitä olivat esimerkiksi oppilaan sairaalloisuus, ahtaat kotiolot tai ansiotyössä käynti perheen toimeentulon helpottamiseksi.

keskikoulututkinnon *Viipurin tyttökoulussa* hieman useammin kuin virkamiesten ja tilallisten lapset. Virkamiehet todennäköisesti halusivat kouluttaa lapsiaan keskikoulututkintoa pidemmälle ja siirsivät lapsensa tilaisuuden tullen lukioluokat ja ylioppilastutkinnon mahdollistaneeseen kouluun. Puute oppikoulupaikoista oli 1920- ja 1930-luvuilla käsin kosketeltavissa ja sen vuoksi lapset jouduttiin usein laittamaan siihen kouluun, mihin sattui olemaan tilaa, vaikka ensisijainen toive olisikin ollut joku toinen koulu.³³⁴ Tilallisten kohdalla syynä koulusta eroamiseen taas saattoi olla oppikoulun perustaminen lähemmäs omaa kotipaikkaa.

Nelivuotinen koko kansakoulun oppimäärällä perustunut keskikoulu herätti aikanaan tunteita sekä puolesta että vastaan. Uutena koulumuotona se tuntui oudolta eikä vakuuttanut vanhempia, jotka halusivat tytöilleen ”kunnon” koulutuksen. Toisaalta koulussa opiskelleet pitivät koulua hyvänä ja samaansa opetusta riittävänä. Osa tyttökoulun käyneistä jatkoi tyttölyseon lukioluokille ja menestyi siellä hyvin huolimatta erilaisesta pohjakoulutuksesta normaali tyttökoulun käyneisiin verrattuna.³³⁵ Koulun viimeinen rehtori Siiri Kutilampi piti neliluokkaista keskikoulua vaativana ja kiireisenä koulumuotona. Hänen mukaansa viikkotuntimäärä oli niukka ja harjoittelulle jäi liian vähän aikaa. Toisaalta hänen mukaansa tytöt eivät tuntuneet työtä säikkyvän ja opintomenestyskin tuntui olleen kohtalaista – kaikesta kiireestä huolimatta.³³⁶

³³⁴ Paakkinen 2006, 73–74.

³³⁵ Hilda Laasosen haastattelu 18.3.2006.

³³⁶ Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomus 1930–1931, 3.

6. Koulutusjärjestelmän uudistamisen koekaniini

Suomalainen koulutuspolitiikka eli murroskautta 1920- ja 1930-luvuilla. Vuoden 1921 oppikouluasetus teki kansakoulusta pakollisen kaikille suomalaisille varallisuuteen ja sosiaaliseen asemaan katsomatta. Myös korkeamman koulutuksen saaneiden määrä kasvoi jatkuvasti, kun ylä- ja keskiluokan ohella myös alempien sosiaaliluokkien vanhemmat innostuivat kouluttamaan lapsiaan. Aatteellisesti ihanteeksi muotoutui demokraattisempi ja tasa-arvoisempi yhteiskunta, jossa ei ollut tilaa perinteisen rinnakkaiskoulun kaltaiselle luokka-asemaan pohjautuvalle koulutusjärjestelmälle.

Viipuriin vuonna 1921 perustettu tyttölyseo on monin tavoin malliesimerkki suomalaisesta koulutuspolitiikasta itsenäisyyden kahtena ensi vuosikymmenenä. Vanhempien perustama yksityinen tyttölyseo oli viimeinen ratkaisu Viipurin kaupungin ja lähialueen kasvaneeseen tyttöjen koulutustarpeeseen, johon valtio ei pyynnöistä huolimatta reagoinut. Valtio perusti uusia oppikouluja toppuutellen. Toimintatavan taustalla oli ajatus siitä, että kansakoulu oli riittävä suurimmalle osalle kansasta. Pelkona oli ylioppilaiden tulva sekä koulutuksen laadun ja arvostuksen aleneminen. Oppikoulut ja yliopistot haluttiin pitää harvojen hallussa. Tämä ajattelutapa törmäsi pahasti alempien sosiaaliluokkien kasvaneeseen koulutusintoon ja loi uusia haasteita koulutusjärjestelmälle.

1920- ja 1930-luvuilla koulutuspolitiikan toimijoiden piirissä kamppaili kaksi koulujärjestelmämallia. Perinteinen, vallitseva malli pohjautui vanhan luokkayhteiskunnan perinteelle. Siinä oppikoulua edeltänyttä alkeisopetusta voitiin saada joko kansakouluissa tai vaihtoehtoisesti, ylempien luokkien suosimissa, valmistavissa kouluissa. Tämä rinnakkaiskouluksi kutsuttu malli piti yllä yhteiskunnan luokkajakoa ja kuului monien mielestä jo vanhaan maailmaan. Tilalle esitettiin yhtenäiskoulua, jossa valmistavat koulut olisi poistettu ja kansakoulusta tehty peruskoulutuksen paikka kaikille oppikouluun menijöille. Tasa-arvoon pyrkivää yhtenäiskoulua testailtiin läpi 1920- ja 1930-lukujen. Koekaniineina toimivat uusimuotoiset oppikoulut, jotka perustuivat kansakoulun koko kuusivuotiselle oppimäärälle.

Viipurin tyttölyseon ylläpidosta huolehtinut kannatusyhdistys ei kyennyt takaamaan koululle vaadittavia resursseja ja taipui sen vuoksi luovuttamaan työnsä hedelmät valtiolle korvauksetta vuonna 1926. Valtion suunnitelmiin kaksi ”tavallista” tyttökoulua Viipurissa ei sopinut, vaan valtiolle luovutettu koulu päätyi koulutusjärjestelmän testaajaksi koulun alkuperäisten perustajien toiveiden vastaisesti. *Viipurin tyttölyseo* yhdistettiin uusimuotoiseksi oppikouluksi Viipurin vanhemman tyttökoulun rinnakkaisluokkien kanssa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että yhdeksänvuotiseksi tarkoitettu, ylioppilastutkintoon johtava tyttölyseo typistyi kuusivuotisen kansakoulun koko oppimäärälle perustuvaksi nelivuotiseksi keskikouluksi.

Valtion toimintatapa *Viipurin tyttölyseon* yhdistämisessä uuteen tyttökouluun osoittaa sen epäluuloisen asenteen yksityiskouluja kohtaan. Valtion omat koulut olivat jatkuvan tarkkailun alla, minkä ansiosta niiden arvostus ja tuki valtiolta oli yksityiskouluihin verrattuna aivan eri luokkaa. Valtion epäilevä asenne ja tarve maan kokonaisvaltaiseen tarkasteluun kohtasivat yksittäisiin kouluhin liittyneissä tapauksissa paikallistason sivistysintoilijat, joiden perspektiivissä oli usein vain oman kaupungin tai kunnan tilanne. Suurin osa yksityisistä oppikouluista olisi halunnut valtion huostaan paremman aseman toivossa. Valtio taas harkitsi tarkkaan, mitä kouluja sen kannatti tukea ja missä päin Suomea.

Viipurin tyttölyseo, myöhemmin tyttökoulu, oli Viipurin tyttöoppilaitoksista se ”toinen” suomenkielinen tyttökoulu. Ensimmäinen ja arvostetuin oli vuonna 1881 perustettu suomalainen tyttökoulu, jolla valtion kouluna oli vankka tuki takanaan. Vanha tyttökoulu keräsi huomattavan paljon enemmän oppilaita kuin uusi tyttökoulu ja sen sosiaalinen jakaumakin poikkesi uudesta koulusta ylä- ja keskiluokkaisuudellaan. Yksityiskoulun aikana *Viipurin tyttölyseo* keräsi oppilaita kaikista sosiaaliryhmistä, mutta uusimuotoiseksi kouluksi muututtuaan sen oppilaskehitys muuttui työväenluokkaisempaan suuntaan. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta koulun oppilaat olivat taustoiltaan suomenkielisiä ja luterilaisia.

Uusimuotoisten oppikoulujen tavoitteena oli houkutella työväestön ja muiden alempien luokkien lapsia. Tässä *Viipurin tyttökoulu* onnistui melko hyvin. Koulumuodon muuttumisen jälkeen koulun oppilasaineksesta selvästi suurin osa oli juuri työväestön ja alemman keskiluokan lapsia. Alkuvuosina *Viipurin tyttökoulu* kärsi kuitenkin ongelmista. Vaikka oppilasaines oli pitkälti halutunlaista, sitä oli niukasti. Oppilasmäärät tippuivat reilusti yksityiskoulun aikaan verrattuna. Koulun rehtorin ja opettajien keskuudessa syyksi arveltiin

vanhempien vähäistä tietoutta uusimuotoisesta oppikoulusta ja sen tarkoituksesta. Syynä oli todennäköisesti myös oppikoululaisten määrän yleinen kehitys, joka 1920–1930-luvun taitteessa koki muun muassa laman vuoksi hienoisen laskun. Melko selvältä kuitenkin näyttää, että tietoisuus uusimuotoisesta koulusta tavoitti vuosien kuluessa laajemmin, mikä näkyi 1930-luvun puolen välin tienoilla koulun oppilasmäärien kasvuna. Silti Viipurin vanha tyttökoulu veti jatkuvasti enemmän oppilaita.

Viipurin uusimuotoisen tyttökoulun kesto oli neljä vuotta eli kaksi vuotta lyhyempi kuin vanhassa tyttökoulussa, jos lukioluokkia ei lasketa mukaan. Osa vanhaan oppikouluun kuuluvasta oppisisällöstä oli opittu kansakoulun kuuden vuoden aikana, mikä oli uusimuotoisen koulun pääsyvaatimus. Silti uusimuotoista koulua pidettiin hyvin vaativana ja jopa terveydelle haitallisena sen nopean etenemistahdin vuoksi. Uusimuotoisten koulujen oppilaiden terveyttä tarkasteltiin erityisesti. *Viipurin tyttökoulun* terveystietomusten perusteella voidaan kuitenkin sanoa, ettei uusimuotoinen oppikoulu ollut sen rasittavampi kuin vanhakaan tyttökoulu. Opettajien mukaan opetus oli aiempaa nopeampi tempoista, mutta opintomenestys ei poikennut aiemmasta. Koulun entisten oppilaiden mukaan uusimuotoisessa koulussa ehti saamaan riittävän opin. Heillä ei toki tietysti ollut omakohtaista kokemusta toisenlaisesta koulusta ja siksi vertailua vanhamuotoiseen kouluun on mahdotonta tehdä.

Voidaan sanoa, että luontaisten alkuvaikeuksien jälkeen uusimuotoinen oppikoulu pärjäsi opinantajana siinä missä vanhamuotoinenkin oppikoulu. Uusimuotoisista oppikouluista ei kuitenkaan tullut oppikoulun järjestysmuotokysymyksen ratkaisijaa. Ne jäivät lopulta peruskoulun kaukaisiksi edeltäjiksi. Tyttökoulun viipurilainen historia päättyi vuonna 1940 talvisotaan ja sitä seuranneeseen koulun siirtoon Tampereelle. Uusimuotoisena koulu säilyi siirron jälkeenkin aina vuoteen 1957 asti, jolloin Tampereen toiseksi tyttökouluksi muuttuneesta koulusta tehtiin yhteislyseo³³⁷.

Oppikoulujen järjestysmuotokeskustelu keskeytyi sodan vuoksi muutamaksi vuodeksi, jonka jälkeen keskustelu jatkui läpi 1940–1950-lukujen. Lopulta yhtenäiskoulun periaatteiden mukainen peruskoulu näki päivän valon koko maan siirtyessä uuteen koulujärjestelmään asteittain 1970-luvun puolivälistä lähtien. Suurten ikäluokkien tulo koulun penkille lienee ollut se viimeinen sysäisevä tekijä, joka pakotti suomalaisen koulutusjärjestelmän tasa-

³³⁷ Savikko 2007, 184.

arvoistumisen. Jos yhteiskunta ei vielä 1920–1930-luvuilla ollut valmis tasa-arvoiseen koulutukseen, 1960–1970-luvuilla sillä ei ollut enää muita mahdollisuuksia.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA)
Sammon yhteislyseon arkisto 1921–76

Kansallisarkisto (KA)
Kouluhallituksen arkisto, II oppikouluosasto 1921–1950

Mikkelin maakunta-arkisto (MMA)
Viipurin tyttökoulu 1920–1941
Viipurin tyttökoulu Oy 1920–1928

Painetut lähteet

Collan, Anni, toim. 1917, *Naisten urheiluopas*. Helsinki: Urheilijain Kustannus-osakeyhtiö.

Kerkkonen, Kaarlo 1920: *Oppikoulu-käsikirja. Kokoelma asetuksia, määräyksiä, kiertokirjeitä y.m.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Ahjo.

Koponen, Emil; **Viitanen**, Eero 1940, *Viipurin viimeiset päivät. Asiakirjojen ja omien kokemusten perusteella kuvattuna*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Puupponen, Lauri 1934, *Oppikoulut. Niiden järjestysmuoto, hallinto ja toiminta*. Helsinki: Otava.

Puupponen, Lauri 1945, *Oppikoululainsäädäntö selityksineen*. Helsinki: Otava.

Reima, Vilho 1922, *Laiminlyöty murrosikä*. Helsinki: Kotikasvatusyhdistys ry.

Sarva, Gunnar 1918, *Oppikoulujen yleisestä järjestelystä*. Helsinki: Edistysseurojen Kustannus Oy.

Suomen asetuskoelma (SA)

Asetus Suomen yksityisoppikouluista n:o 30/1919

Asetus suomenkielisen tyttökoulun perustamisesta Viipuriin n:o 143/1926

Laki uusimuotoisista valtion oppikouluista n:o 74–75/1928

Viipurin ruotsalaisen lyseon ja ruotsalaisen tyttökoulun yhdistämisestä 8-luokkaiseksi yhteislyseoksi asteettain 1932 lähtien n:o 117/1932

Asetus uuden suomenkielisen tyttökoulun perustamisesta Viipuriin n:o 107/1936

Asetus eräiden Sosialistisen Neuvostotasavaltain Liitolle luovutetuille tai vuokratuille alueilla sijainneiden valtionoppikoulujen lakkauttamisesta tai Suomen tasavallan alueelle siirtämisestä sekä siitä aiheutuvista toimenpiteistä n:o 396/1940

Suomen tilastollinen vuosikirja 1922 ja 1923. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.

Suomen yksityiskoulujen digitaalinen matrikkeli

[<http://www.yksityiskoulut.fi/matrikkeli/viipurintalikkalan.htm>], tarkistettu 11.6.2007.

Suomen virallinen tilasto (SVT). IX Oppikoulut 37–67, Tilastollinen katsaus oppikoulujen tilaan ja toimintaan lukuvuosina 1910–1950. Helsinki: Tilastokeskus.

Valtiopäivät 1924. Pöytäkirjat II. Istunnot 38–57. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1925.

Valtiopäivät 1924. Asiakirjat. Toinen ja kolmas osa. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1925.

Valtiopäivät 1925. Pöytäkirjat II. Istunnot 34–75. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 1926.

Viipurin tyttölyseon vuosikertomukset 1923–26. Viipuri: Karjalan kirjapaino.
Viipurin suomalaisen tyttökoulun vuosikertomukset 1926–36. Viipuri: Karjalan kirjapaino.
Viipurin tyttökoulun vuosikertomukset 1936–39. Viipuri: Kauppakirjapaino.

Lehdet

Kansan Työ 1921–1940
Karjala 1921–1940
Karjalan Aamulehti 1921–1924
Kasvatus ja koulu 1921–1957
Maakansa 1921–1940
Wiborgs Nyheter 1921–1939

Muistitietoaineisto

Kornilow, Anja. Viipurin arkisto-yhdistyksen arkistonhoitaja. Suullinen tiedonanto Pia Koivuselle 27.2.2006.
Laasonen, Hilda. Viipurin tyttökoulun entinen oppilas. Haastattelu 22.3.2006 ja kirjallinen muistelu 18.3.2006. Nauha ja teksti Pia Koivusen hallussa.
Laitinen, Helmi. Haastattelu 1980. Sammon koulun ja lukion järjestämätön arkisto.
Lehmusvirta, Elvi (os. Tujunen). Viipurin tyttökoulun entinen oppilas. Haastattelu 13.3.2006. Nauha Pia Koivusen hallussa.

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Sirkka 2003, *Yhteinen koulu: tasa-arvoa vai tasapäisyyttä?: koulutuksellinen tasa-arvo Suomessa Snellmanista tähän päivään*. Tampere: Vastapaino.
Autio, Veli-Matti 1986, *Opetusministeriön historia IV: Ensimmäisen tasavallan kulttuuripolitiikka 1917–1944*. Järvenpää: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.
Heikkinen, Antero 1982, ”Suomen koulutusjärjestelmän kehitysvaiheet”. Teoksessa: *Näkökulmia kasvatuksen ongelmiin ja tutkimukseen*. Toim. Ari Antikainen ja Pirjo Nuutinen. Helsinki: Gaudeamus, s. 12–34.
Huuhka, Kosti 1955, *Talonpoikaisnuorison koulutie. Tutkimus talonpoikaisnuorison koulunkäynnistä ja siihen vaikuttaneista sosiaalisista tekijöistä Suomessa 1910–1950*. Historiallisia tutkimuksia XLIII, Helsinki.
Hynninen, Hulda 1931, ”Piirteitä Viipurin suomalaisen tyttökoulun ja tyttölyseon vaiheista 1881–1931”. Teoksessa: *Viipurin suomalainen tyttökoulu 1881–1925: Viipurin tyttölyseo 1925–1931* (1931). Liitteenä Viipurin suomalainen jatko-opisto – Viipurin naisopisto 1899–1925. Viipuri.
Kaarninen Mervi 1995, *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. Bibliotheca Historica 5. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
Ketonen Liisa 1977, *Suomen tyttöoppikoulut autonomian aikakaudella*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 53. Helsinki.
Ketonen Liisa 1980, *Suomen tyttöoppikoulut itsenäisyyden aikana peruskoulujärjestelmään siirtymiseen asti*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 85. Helsinki.
Kiuasmaa Kyösti 1985, ”Nuoren tasavallan oppikoulukulttuuri”. Teoksessa: *Koulu ja*

- kulttuuri. "Koulu ja menneisyys XXIII". Suomen kouluhistoriallisen seuran julkaisuja 1985. Helsinki: Suomen kouluhistoriallinen seura ja WSOY, s. 137–157.*
- Kiuasmaa** Kyösti 1982, *Oppikoulu 1880–1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun*. Oulu: Pohjoinen.
- Kiuasmaa** Kyösti 1971, *Oppikoulun järjestysmuotokysymys 1920- ja 1930-luvuilla*. Tampereen yliopiston kasvatustieteen laitos. Julkaisusarja A. Tutkimusraportti 2. Tampere.
- Korppi-Tommola** Aura 1984, "Naisten kasvatuksen ja koulutuksen tutkimus". Teoksessa: *Naiskuvista todellisuuteen. Tutkimusnäkökulmia naishistoriaan*. Helsinki: Gaudeamus, s. 136–151.
- Kuikka** Martti T. 1991, *Suomalaisen koulutuksen vaiheet*. Helsinki: Otava.
- Kuujo**, Erkki 1985, "Monikielisen Viipurin koululaitos". Teoksessa: *Koulu ja kulttuuri. "Koulu ja menneisyys XXIII"*. Suomen kouluhistoriallisen seuran julkaisuja 1985. Helsinki: Suomen kouluhistoriallinen seura ja WSOY, s. 129–136.
- Kähäri**, Matti 1978, "Maanpuolustusjärjestöt". Teoksessa: *Viipurin kaupungin historia*. V osa. Vuodet 1917–1940. Lappeenranta: Karjalan kirjapaino osakeyhtiö, s. 310–323.
- Kärenlampi**, Paavo 1999, *Taistelu kouludemokratiasta: kouludemokratian aalto Suomessa*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Lakio**, Matti 1978b, "Viipurilaisten sijoittuminen uusille asuinsijoille sotien jälkeen". Teoksessa: *Viipurin kaupungin historia*. V osa. Vuodet 1917–1940. Lappeenranta: Karjalan kirjapaino osakeyhtiö, s. 411–413.
- Lampinen**, Osmo 1998, *Suomen koulutusjärjestelmän kehitys*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lappalainen** Antti 1991, *Suomi kouluttajana*. Porvoo: WSOY.
- Löyskä**, Toivo 1946, "Koulutalot". Teoksessa: *Viipurin realikoulu 1874–1888, alkeiskoulu 1884–1895, suomalainen realilyseo 1891–1914, suomalainen lyseo 1914–1930, kaksoislyseo 1930–1939*. Helsinki: Entisten oppilaiden julkaisema, s. 9–61.
- Mattila**, Markku 2005, "Arvokasta kasvatuksellista ja sosiaalista työtä" Kokemäen yhteiskoulun satavuotishistoria. Käsikirjoitus.
- Nissilä**, Viljo 1958, "Viipurin koulut". Teoksessa: *Viipurin kirja*. Pieksämäki: Torkkelin säätiö, s. 201–252.
- Nissilä** Viljo 1978, "Koulut". Teoksessa: *Viipurin kaupungin historia*. V osa. Vuodet 1917–1940. Lappeenranta: Karjalan kirjapaino osakeyhtiö, s. 223–258.
- Nissilä**, Viljo 1981, "Koulut ja opistot". Teoksessa: *Viipurin kaupungin historia*. IV osa. Vuodet 1812–1917. Lappeenranta: Torkkelin säätiö, s. 439–484.
- Paakkinen**, Maija 2006, *Viipurin tyttölyseon ja tyttökoulun oppilaat 1921–1939. Oppilaiden sosiaalinen tausta ja koulun oppilasalue*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Paavolainen**, Jaakko 1978, "Väestöstä ja asunto-oloista". Teoksessa: *Viipurin kaupungin historia*. V osa. Vuodet 1917–1940. Lappeenranta: Karjalan kirjapaino osakeyhtiö, s. 77–91.
- Peltola**, Jarmo 1996, "Yhteiskunta liikahtaa? Sosiaalinen liikkuvuus neljässä näytöksessä 1800-luvun lopulta 1900-luvulle". Teoksessa: *Kuokkavieraiden pidot. Historian marginaalista marginaalihistoriaan*. Toim. Jarmo Peltola ja Pirjo Markkola. Tampere: Vastapaino, s. 159–1980.
- Pietiäinen**, Jukka-Pekka 1995, "Yksityisoppikoulut nuorena tasavallassa". Teoksessa: *Yksityisoppikoulujen historia 1872–1977*. Helsinki: Painatuskeskus, s. 77–154.
- Pulkkinen**, Terho 1956, *Työttömyyden levinneisyys: sosiaalipoliittinen tutkimus työttömyyden levinneisyydestä Suomessa vuosina 1948–53*. Helsinki: WSOY.
- Rinne**, Risto 1986, *Kansanopettaja mallikansalaisena: opettajuuden laajeneminen ja opettajuuteen rekrytoimismekanismit Suomessa 1851–1986 virallisen kuvausaineiston ilmaisemana*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A:108.

- Salminen Jari & Pietikäinen Jukka-Pekka & Teperi Jouko** 1995, *Yksityisoppikoulujen historia 1872–1977*. Helsinki: Painatuskeskus.
- Salminen, Jari**, 2002, *Alamainen sivistysprojekti, tasa-arvo ja edistys. Suomen yksityisten oppikoulujen rakenteellinen kehitys 19872 –1920*. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 237. Helsinki.
- Savikko, Riina** 2007, ”Osa II Tampereen toinen tyttökoulu”. Teoksessa: *Viipurin Hovioikeudenkadulta Tampereen Teiskontielle. Sammon koulun ja lukion historia 1921–1991*. Tampere. Käsikirjoitus.
- Waris Heikki** 1947, *Oppikoulu sosiaalisen kohoamisen väylänä industrialismin murtumiskaudella*. Valtio ja yhteiskunta. Valtiotieteellisen yhdistyksen vuosikirja. Helsinki.
- Waris, Heikki** 1952, *Suomalaisen yhteiskunnan rakenne*. Helsinki: Otava.
- Vartiainen, A.** 1946, ”Piirteitä Viipurin kaksoislyseon ja sen edeltäjien vaiheista”. Teoksessa: *Viipurin realikoulu 1874–1888, alkeiskoulu 1884–1895, suomalainen realilyseo 1891–1914, suomalainen lyseo 1914–1930, kaksoislyseo 1930–1939*. Helsinki: Entisten oppilaiden julkaisema, s. 9–61.
- Viipurin kaupungin historia**, 1980. Osat IV ja V. Lappeenranta: Torkkelin säätiö.
- Viipurin suomalainen tyttökoulu 1881–1925: Viipurin tyttölyseo 1925–1931 (1931)**. Liitteenä Viipurin suomalainen jatko-opisto – Viipurin naisopisto 1899–1925. Viipuri.
- Viitanen, Eero** 1958, ”Sotien Viipuri I”. Teoksessa: *Viipurin kirja*. Pieksämäki: Torkkelin säätiö, s. 500–532.
- Wilkama Sisko** 1938, *Naissivistyksen periaatteiden kehittyminen Suomessa 1840–1880-luvuilla*. Pedagogisaatehistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia 23. Helsinki.
- Wilkama Sisko** 1950, *Oppikoulu ja lasten vanhemmat*. Porvoo: WSOY.